

Číslo: 1000 - 1000000 - 1000

KNIHOVNA PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERSITY
KOMENSKÉHO V BRATISLAVĚ.

3

SVAZEK 18.

USMRCENÍ ČLOVĚKA V ČESKÉM PRÁVU ZEMSKÉM.

NAPSAL

DR. RUDOLF RAUSCHER.

V BRATISLAVĚ 1927.

NÁKLADEM PRÁVNICKÉ FAKULTY UNIVERSITY KOMENSKÉHO
V BRATISLAVĚ.

V KOMISI, FRANT. ŘIVNÁČE V PRAZE.

1000000
1000000

§ 1. POJEM USMRČENÍ ČLOVĚKA.

V českém trestním právu zemském jeví se zvláštní povaha zemského práva českého odlišujíc je od ostatních skupin právních.¹ Jeví se v některých předpisech v celém trestním právu, ale zvláště předpisy o usmrčení člověka ukazují, že vznikaly odlišně pro stav panský a rytířský a vyhovovaly zvláštnímu společenskému postavení těchto stavů. Některé předpisy vyvíjely se právě ze zvláštního pojmu rytířské cti, kterou oba stavové měli.

¹ České zemské právo trestní jest nezanedbanější částí ve vědeckém našem badání. Nebylo z něho napsáno vůbec monografie a přehled, který podal Solnař, Z dějin českého zemského práva trestního (1921) jest velmi stručný a obsahuje pouze část všeobecnou. Wintér, Kulturní obraz českých měst, II. (1892), str. 773—833, všímá si pouze českého městského práva trestního. K tomu srv. i Tomášeček, Deutsches Recht in Oesterreich, Wien 1859, str. 137 ns. Speciálně naši otázkou o usmrčení člověka obírá se Brandl v článku »O hlavě čili mužobojstvu v právě českém«, Čas. Mat. Mor., II., 145, který však je dnešnímu badání již zastaralý. Dílo Jirečkovo, Slovanské právo v Čechách a na Moravě, I. (1863), II. (1864) a pak Jičínského, Vývin českého právnictví (1862) všímá si trestního práva jen poskovnu. I dílo Slavičkovy, Úvod ve studium trestního hmotného práva (1866), jest již zastaralé.

D'Elvert, Weitere Beiträge zur österreichischen Rechtsgeschichte. Beiträge zur Geschichte des österr. Strafrechtes. H. S. XXVII zabývá se jen dobou novější.

Zcela jinak je tomu v právech sousedních zemí. V trestním právu německém jest velmi hojně zpracování od doby nejstarší až po dobu nejnovější. Srv. Schröder Künssberg, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte (1919), str. 78 ns., 369 ns., 384, 828 ns. Zvl. jest upozorniti na díla: His, Strafrecht des deutschen Mittelalters, I., 1920; Köstlin, Geschichte des deutschen Strafrecht im Umriss (1859); Wilda, Strafrecht der Germanen, 1842. Allfeld, Entwicklung d. Begriffes Mord bis zur Karolina, 1877, Amira, Die germanischen Todesstrafen. Untersuchungen zur Rechts- und Religionsgesch. Abh. d. Bayerischen Akademie d. W. philos. u. hist. Klasse XXXI. B. Z. Abh. 1922. Jiná řada monografií bude citována v textu.

V polské literatuře zvl. Handelsmann, Historja polskiego prawa karnego, I., II. (1908, 9), srv. k tomu Handelsmann, Die Strafe im polnisch-schlesischen Rechte im 12. u. 13. Jahrhundert, Zeitschrift f. vergl. Rechtswissenschaft, XVIII.; Kutrzeba, Męzobójstwo w prawie polskiem XIV. i XV. w. (1907); Makarewicz, Polskie prawo karne (1919); Kutrzeba, Dawne polskie prawo sądowe w zarysie (1921).

Pro právo uherské srv. Timon, Ungarische Verfassungs- u. Rechtsgeschichte (1909), 414 ns., zvl. 442.

O trestním právu u Slovanů vůbec srv. Kadlec, O prawie karnem u zachodnich Slowian przed X. w., Encyklopedia polska, IV., 2.

Zvláštní vývoj trestních předpisů o usmrcení člověka pro oba vyšší stavy podporuje i ta okolnost, že soudní příslušnost řídila se stavem pachatelovým. V Zemských zřízeních 16. stol. zachován je starý předpis: »Poněvadž zřízení zemské císařem Karlem učiněné to v sobě zavírá, že každý ne jinde než na svém právě o hlavu souzen býti má, totiž to zeměnin na zemském, man na manském a měštěnin na městském právě.¹ Nemůže býti tudíž o tom vůbec sporu, že tímto odlišným soudnictvím vyvinuly se také různé předpisy právní.

Ale v jiné řadě předpisů shoduje se zemské trestní právo české s trestním právem městským platícím v našich zemích. A jest tomu také i v předpisech o usmrcení člověka. Nelze pochybovati, že i tu je určitá shoda. Bylo proto nutno, třeba by naše pojednání probíralo jen usmrcení člověka v zemském právu, přihlédnouti i k trestnímu právu městskému a užití některých jeho podrobnějších předpisů při vysvětlení naskytnuvších se nejasností v zemském trestním právu českém.

Trestní právo české zachovalo si archaistický ráz a staré původní prvky tu zůstaly, třeba v některých směrech byly již vývojem jiných právních norem dávno překonány. I sám hospodářský a společenský vývoj postoupil dále, ale konservativnost právního vývoje trestního práva zvláště vracela se k některým starým institutům, které v době své byly překonány.

A jest tomu tak zvláště při posuzování tak vážného trestního činu, jako bylo usmrcení člověka. Ač dotýká se právě tento trestný čin hluboce celé společnosti lidské, přece naše právo zachovalo ještě i v 16. století právní normy, které mohly vyhovovati století 13. a 14. Netřeba snad ani podotýkati, že tento stav naprosto nebyl na prospěch právnímu řádu. Plynula z toho nesporně nedostatečná ochrana života jednotlivcova. A zcela na místě byl pak známý výrok současníka: »Neslycháno jest, aby se v jiných zemích sami svoji tak v domácích ničemných šarvátkách o hrdla připravovali jako páni Čechové.«²

V českém zemském právu není rozdílu mezi vraždou a zabitím ve smyslu dnešním. Stejně tomu bylo i v jiných právech středověkých.³ Není pochyby o tom, že usmrcení člověka bylo pokládáno za velmi těžký trestný čin a pra-

¹⁾ Z. zř. Vlad., čl. 453, Z. zř. 1549 A 7, Zřízení Opolsko Ratibořské, fol. XXXV. Srv. k tomu Ač. XXXII., 375, č. 1453. Koldín N XXXIX. Potvrzuje to i Žerotín, Paměti, I., 264. Na Moravě je pravidlem, že zabije-li člověk náležející pod právo městské, má pán nebo rytíř žádati u práva městského za právo. Odepřelo-li město spravedlnost, mohl si stěžovati u soudu panského. Mezi městy a mezi pány a rytíři byly spory, zda osoby, které spáchaly vraždu v městě, mají býti souzeny právem městským či zemským, jednalo-li se právě o usmrcené osoby stavů vyšších. Opis z. a. č. 1532, Knih. hr. Valdštyna v Duchcově. M. S. Paměti staré brněnské, fol. 247 b, 248.

²⁾ Dačický, Paměti, ed. Rezek, 1878, I., 315.

³⁾ Kutrzeba, Mężobójstwo (1907), str. 2.

videlně bylo stavěno mezi trestnými činy na prvé místo, když se jich řada vypočítávala.¹

Ani výrazy v pramenech nerozlišuje se mezi vraždou a zabitím. Strídají se tu výrazy occidere a interficere.² Mluví se v pramenech ovšem o zabití, aniž by se však tím označovalo rozlišení vraždy od zabití.³ V latinských textech ve starší době nazývá se usmrcení člověka prostě homicidium a pachatel homicida.⁴ Ve starší době nazývá se usmrcení člověka také hlavou. Tento výraz je mnohoznačný, o čemž bude ještě níže řeč. Ale označuje se jím samo usmrcení člověka, o čemž nás přesvědčuje tato zpráva z r. 1229: »quando aliquis interficitur, quod vulgariter hlawwa dicitur.«⁵ A ovšem i později mluví se o púhonu o hlavu nebo o mord ještě v 15. století.⁶ Český výraz vrah označuje vůbec nepřítele. Proto v Řádu práva zemského může pohánějící příbuzný usmrceného říci, že pohání svého vraha.⁷ Ovšem výraz »zavraždit se« značí pak znepráteliti se.⁸ Zcela zvláštním výrazem nazývá se usmrcení člověka v kronice Dalimilově a to »mužobojstvo«.⁹ Výraz ten připomíná polský název »mężobójstwo«. V 16. století pravidelně nazývá se usmrcení člověka mordem, ač ovšem výrazu zamordovati užívá se opět v širším významu. Neboť znamená také vůbec učiniti násilí, pravidelně v pútcě, aniž by musela následovati smrt osoby, již se násilí činí.¹⁰

V městském právu českém byl činěn rozdíl mezi mordem a vraždou.¹¹ Mordem nazývala se loupežná vražda, kdežto vraždou nazývá se vražda

¹⁾ Regesta, II., 240, č. 619 ... aut si homicidium vel latrocinium vel furtum, aut aliam huius modi culpam grandem ibidem quis perpetraverit...

²⁾ C. j. b. I., 56, 57, Statuta ducis Ottonis.

³⁾ Mareš, Popravčí kniha pánův z Rožnberka, 1878, 3, olúpivše jednoho súkeníka z Štěpanova jej zabilí.

⁴⁾ C. B., II., 18, 201.

⁵⁾ C. B., II., 329; Regesta, I., 573, č. 1235 (1249) quando aliquis occisus seu strangulatus fuerit, quod materna lingua hlawwa nuncupatur.

⁶⁾ Ondřej z Dubé, čl. 12.

⁷⁾ Čl. 2.

⁸⁾ F. R. B., III., 39, »Lépe jim jest něco země ustupiti, než se k nim tak zavraždit.«

⁹⁾ F. R. B., III., 225.

¹⁰⁾ Ač. IV., 320, č. 95, tak jakož jest vinil Jan Seletický Wintieře, že by jej neprávě nešlechtně jav i zmordoval a zranil, své cti proti němu neohradiv... A. M. r. č. 83. Registra královská červená starší, fol. 9, kterak on pan Henrich Špetle přijel jest s pomocníky svými před duom, v kterémž on Petr tehdaž jest byl. Braň svou vytrhl a naň Petra Mrakše s týmiž pomocníky svými sekal. A tak zbivše jej a s ním se do své vuole namordova vši, za mrtvého odešel. O mnohoznačnosti pojmu mordu srov. Allfeld, I. c. 58. Srov. též Wilda, I. c. 706 n.

¹¹⁾ Srovnej ovšem Tomaschek, Deutsches Recht, str. 138, kde jest vytknuto, že městské právo jihlavské tohoto rozdílu nečinilo. Pro starší dobu ani pro městské právo tohoto rozlišování nebylo.

prostá. Rozdíl tento byl znám již písaři Janovi¹ a pak ovšem Brikcímu a Koldínovi. Koldín sleduje oba své předchůdce praví: »Jest pak nemalý rozdíl v jazyku našem Českém mezi vražedníkem a mordéřem. Neb mordéř vlastně slove a jest ten, kterýž, když druhého zabí, to, což při něm najde, od něho pobéře. A skutek ten má k sobě obyčejně připojenou loupež... Ale vražedník vlastně slove ten, kterýž v pútce neboližto z hněvu, v sváru dle pomsty druhého zabíjí.«² Ovšem, že i v městském právu nebylo přesnosti, neboť mordéřem podle Koldína slul také ten, kdo zabil nikoli v pútce člověka ležícího na zemi, na lavici a na lůžku aneb za stolem sedícího neb spícího a myjícího se v lázni. Také ten, kdo usmrtí podruha nebo hosta aneb naopak, nazývá se mordéřem.

V zemském právu v moravských nálezích se vytýkají ve stylisaci »mordy a vraždy«, ale není při tom zvláštní rozdíl činěn.³ I Všehrd ve své právní knize mluví o púhonu z hlavy a o púhonu z vraždy, ale jaký a zda je tu rozdíl, nepodává. Ze vzorů púhonů, které uvádějí Ondřej z Dubé⁴ a pak Všehrd⁵ by se zdálo, že i zemské právo odlišovalo loupežnou vraždu od vraždy prosté, ale není tomu tak, jak ještě později podrobněji odůvodníme. Zemská zřízení a doba 16. století v zemském právu nepřinesla v tomto směru změny a nemáme skutečně v zemském právu žádného ustanovení, jež by tuto otázku upravovalo. V zemském právu výrazy »lotrovsky zamordoval beze vší slušné příčiny«⁶ neoznačují nic jiného než jiné výrazy mluvící o zabití a vraždě člověka. Přihlédneme-li i k jednotlivým příkladům, vidíme, že se nečiní rozdílu, zda usmrcení člověka spojeno bylo zároveň s loupeží.⁷

V zemském právu trestním však bylo důležité, bylo-li usmrcení spácháno na místech veřejných, zvláště na cestách a na silnicích, či stalo-li se v hádce či pútce uvnitř obydlí. Skutečnosti tyto rozhodovaly při stíhání usmrcení, jak ještě později vyličíme.

Tvrdíme-li, že v českém zemském právu trestním nebylo rozdílu mezi vraždou a zabitím, jest další otázkou s tím související, jak posuzován byl úmysl vražedný vůbec. Vražedný úmysl byl znám našemu právu již od dob velmi starých. Již kniha Rožmberská ve čl. 130 uvádí jako druhou nevěru: »chtěl-li někdo hospodu zabít«, t. j. pojal-li někdo úmysl zabít svého pána.

¹) Roessler, II., 240, čl. 522, 389, č. 185. Mortificatio in hoc praecipue differt a homicidio, quod annexum sibi habet spolium, vulgariter dictum reraup. Srov. k tomu, co praví Alifeld I. c. 65, 69, 72.

²) Koldín, N XXVIII.

³) Ač. V., 304 (1490), pro mordy neb vraždy, zháštství aneb zlodějství. L. c., V., 219, č. 851 pro mordy a vraždy.

⁴) Všehrd, II., 11, 3.

⁵) Ondřej z Dubé, § 19.

⁶) Kniha Drnovská, str. 102.

⁷) Žerotín, Zápisy, II., 117.

V púhonech, zvláště v 16. století pak je zcela jasně vytknuto, že usmrcení bylo způsobeno úmyslně a bez slušné příčiny, t. j. že tu není důvodu, který by pachatele omlouval. Prohlašuje se, že pachatel spáchal usmrcení nenáležitě, že nenáležitě zamordoval.¹ Pohánějící zdůrazňuje úmysl pohnaného tím, že výslovně uvádí, že pohnaný »chtěl zamordovati«.² Nevzbuzuje u nás tudíž vůbec podivu, setkáme-li se v púhonech s výrazy: »zoumyslně zamordoval«³ aneb »mord zoumysla... vykonal«.⁴ I v zemských zřízeních se vytýká usmrcení selského člověka »z aumysla a nevinně«.⁵

Je nutno zjistiti, zda toto uvádění úmyslu vražděného není v přímém rozporu s tím, co jsme řekli nahoře a zda přece jen nebylo rozeznáváno mezi vraždou a zabitím aspoň v době pozdější. Jest ovšem jisto, že usmrcení, které bylo spácháno s úmyslem vražedným, je posuzováno, pokud jde o trestnost, jinak než to, které se stalo bez tohoto úmyslu. Ovšem není jistoty a jednotnosti v našem právu v tomto směru. Uvedeme některé příklady.

Dosvědčuje tak nález z r. 1543. »Poněvadž se jest zoumyslně toho mordu nedočinil, že tou pokutou zřízením zemským z mordu vyměřenou, on... jemu... povinnovat ani tím mordem není vinen«.⁶ Je tu vytknuto, že k pojmu mordu obsaženému v ustanovení zemských zřízení je nutný zlý úmysl, kterého v uvedeném případě nebylo. Protože však nebylo tak vytknuto v Zemských zřízeních, neboť ta ponechávala tuto otázku úplně netknutu, aby pojem vraždy a zabití vytkla, mohlo ovšem v právu obyčejovém býti po případě rozhodnuto i jinak, než stalo se v uvedeném případě.

Jiný příklad vzbuzující pochybnosti máme v nálezů v Knížkách nálezů: »Ktož na koho z úmysla nejede, nestojí ani jde, než někoho v puotce řečí hanlivých dobuda zraní, takže umře, že proto jemu to jeho cti nic neškodí než v kázeň proto vzat bude.«⁷ Jde o případ usmrcení v hádce. Nejde tu o trestný čin, který nazýváme dnes vraždou a je jisto, že právo naše začíná v tomto případě přihlížeti k vině subjektivní. Třebas pro toto usmrcení nebyl vytvořen zvláštní pojem, přece hodnocení jeho objevilo se také v mírnějším posuzování než úmyslného usmrcení. Ale nález tento nemůžeme zevšeobecňovati, zvláště uvážíme-li význam t. zv. počátku, o němž pojednáme později. Spíše, jak jsme upozornili, rozhodovala skutečnost usmrcení v hádce při stíhání pachatelově.

¹) Nález r. u., 492 v. (1542).

²) R. t. t., I., 313, č. 249.

³) Nález r. u., fol. 38 v.

⁴) Eod. l., fol. 145.

⁵) Z. zř. 1549, R 21. Srv. His, Strafrecht, 69, 70 ns.

⁶) Nález r. u., fol. 29.

⁷) Ač. XIX., 553 (180).

Velkou pochybnost může vzbuditi řada púhonú a nálezú, v nichž je konstatováno, že z různých příčin nemohlo býti dokázáno od pohánějících, že obviněný spáchal mord, ale přes to je vynášen nález odsuzující pohnaného do vězení a to »pro velikost pře o mordu«.¹ Příkladem může nám posloužiti nález z r. 1550: »Poněvadž jsou toho oni Adam a Kryštof bratří z Roupova podle práva nepokázali, aby Adam Nebylovský a Jindřich Mladata a Jiřík Černín Wolfa z Roupova bratra jich zamordovali: z té příčiny, že jim nadepsaným Adam Nebylovský a Jindřich Mladata a Jiřík Černín tím mordem ani pokutou zřízením zemským o mordech vyměřenou povinni nejsou. A pro velikost té pře jich milosti jeho Adama Nebylovského v svou kázeň bráti ráčí, však na takový způsob, aby on Adam Nebylovský hned slíbil svou čest a víru, aby hned na černou věž šel.«² V jiném nálezu konstatováno jest přímo, že pohnaný musel se brániti svému násilí, ale přes to páni ho berou v kázeň.³

Ptáme se, z jakých důvodů byl ukládán trest, když bylo dokázáno, že osoba mordem vinna není. Nemělo smyslu mluvíti o tom, že pachatel není povinen mordem a ukládati mu zároveň trest jiný. Jest z toho patrné, že páni na soudě nepokládali osvobozeného za plně nevinného třeba ho viny mordu zprostiti.

Zvláště druhý příklad nahoře uvedený by svědčil názoru, že bylo rozeznáváno mezi mordem a zabitím. Zdá se, že podle tohoto názoru nemohli páni na soudě odsouditi z mordu, protože jako podstatný znak tohoto trestního činu byl nutným zjištěný zlý úmysl. Bylo by tudíž jen přisvědčiti, že byl činěn rozdíl mezi mordem a zabitím.

Že však nebylo tak opětně v plné míře, o tom možno vysloviti domněnku nejen na základě toho, co bylo již řečeno, nýbrž i z toho lze tak souditi, že možno vyložiti uvedené nálezy i jiným způsobem. Čteme totiž jiný nález z téže doby z r. 1542: »Poněvadž z svědkův z obou stran vedených a ukázaných tomu vyrozuměti se nemohlo, kdo z nich počátek jest učinil jeden na druhého, nebo oba zraněni podle sebe jsou leželi a tak jich milost neměli podle čeho soudu podle zřízení zemského a pokutu o mordích učiniti. Ale poněvadž skutek před rukama jest, z těch příčin jich milost jej Jana F. v svou kázeň bráti ráčí.«⁴ Z nálezu tohoto je patrné, že se tu nemůže jednati o otázku, zda pachatel dopustil se vraždy či zabití, nýbrž pro nedostatek důkazů obviněný byl sice osvobozen pro mord, ale páni na soudu z vlastní iniciativy rozhodli o odsouzení obviněného. Tento motiv, totiž odsouzení z vlastní iniciativy soudu a nikoliv poškozené osoby,

¹) Nálezy r. u., fol. 505 (1558).

²) Nálezy r. u., fol. 37.

³) I. c., fol. 37 v., 38 (1551).

⁴) Nálezy r. u., fol. 492 (1542).

který nesporně rozhodoval v uvedeném příkladě, mohl také působiti v případech výše zmíněných. Bylo to nad obvyklou povinnost soudu, stíhal-li pachatele, obviněného z usmrcení člověka sám. Byl-li vázán předpisy starého práva obyčejového i Zemských zřízení, musel vynést rozsudek osvobozující, nebylo-li tu skutkových podstat podle těchto norem. Stejně tak musel osvoboditi obviněného, nezachovala-li strana pohánějící všech předpisů, jež byly předepsány. Ale mohl uváživ veškerý okolnosti v pozdější době vystoupiti sám proti obviněnému, domníval-li se, že tu činnost trestná byla.

Z toho ovšem plyne opětně neurčitost hranice mezi pojmem vraždy a zabití v našem právu trestním. Závěrem pak zůstává, že nebylo přesné hranice mezi vraždou a zabitím v našich zemích. Příčinou toho jest, že úmysl vražedný byl hodnocen zcela jinak ve starém našem právu než v právech moderních. Při spáchání usmrcení člověka dostačovalo, aby objektivně bylo zjištěno, že vražedník dal prostě příčinu k usmrcení svým jednáním, ano dostačilo, dal-li příčinu i prostě řečí k pútcce, ve které byl někdo umrcen.¹ Mluví se tu také o »příčině zomyslné«.² Jest to prostě opětně otázka t. zv. počátku, která rozhoduje nejen, jak uvidíme, jako důvod vylučující trestnost usmrcení člověka, ale také působí i na straně toho, kdo svým počátkem usmrcení způsobil. Jasně to dokazuje na př. nález z r. 1542, v němž se praví: »A poněvadž se to z svědků dostatečně našlo a vyhledalo, že on Jošt T. skutek počátkem jest učinil, z té příčiny jest hrdlo ztratil.«³ Proto ovšem jest osvobozen ten, kdo dokáže, že žádné zlé vůle ani žádné zbraně při sobě neměl a příčinou toho mordu nebyl.⁴

Jak posuzovalo naše právo usmrcení náhodné? Otázka tato není v zemském právu českém přesně rozřešena. Musíme opětně sáhnouti k jednotlivým případům. R. 1511 na Moravě je příklad, kdy pachatel nejel na určité místo, aby určitou osobu zavraždil. Naopak. Přijel jsa pozván hostitelem a u něho usmrtil mana olomouckého biskupa »z nějaké nešťastné příhody«. Ačkoliv zjištěna tato okolnost, přece byl mu uložen trest výrokem rozhodčích osob, stejně přísný jako v jiných případech usmrcení, při nichž byl vražedný úmysl.⁵ Na jiném místě z prohlédnutých pramenů pohnaný se brání, že »mezi mordy se musí rozdíl činiti, který zomysla a který z nechtění se děje«.⁶ Vyslovena tu zásada, která dělí usmrcení prostě na dvě velké skupiny, na mordy zomysla a mordy z nechtění.

¹) Nálezy r. u., fol. 185 (1565), že jsou jemu Václavovi příčinu řeči i skutkem dali, v tom že jest zamordován. Srv. ib. fol. 491, 491 v. (1542).

²) R. u. F., VII., 330, fol. 229 v. (1576).

³) Nálezy r. u., fol. 31 v. (1542).

⁴) D. Z. m., 209 G 18.

⁵) Kniha Drnovská, LXXXI. (1511).

⁶) D. Z. m., 9 B 27 vv.

Rozdíl, který zdůrazňoval pohnaný, záležel v tom, že mordy z nechtění nestíhal soud zemský, nýbrž tyto případy byly předmětem smluv mezi pachatelem a poškozenými. Soudíme tak z toho, že nikde v deskách půhonných ani zemských nenalezli jsme soudního zápisu o usmrcení náhodném.

Rozlišování toto opět není zvláštností práva českého, nýbrž setkáváme se s ním na př. v právu polském, kde rozlišují se homicidia voluntaria a homicidia casualia.¹

Ale nemusíme jít ani k právům cizím. Dokonalé rozlišení toto na mordy z oumysla a z nechtění, je provedeno v českém právu městském.² A nechybíme snad, tvrdíme-li, že odtud přijato bylo toto rozlišování do českého práva zemského.

Již právní kniha Janova zná usmrcení z nechtění. Práví se v ní: »Qui hominem occidit, si non occidendi animo hoc commisit, absolvi posse...«³ Na jiném místě uznává se za rozhodující příhoda.⁴ Není o tom pochyby, že všechna tato ustanovení přešla do našeho městského práva z práva římského.⁵ Ukazuje to také jejich vyspělost, kterou nesporně se liší od ostatních současných norem práva obyčejového. Podobná jiná ustanovení městského práva českého máme na jiných místech.

V městském právu českém totiž známy jsou případy usmrcení člověka, které by v nich nebyl přímo jasným úmysl zavraždit, přece jen jsou trestány, jako by tu tento úmysl byl, protože jsou tu takové okolnosti, které svědčí o zanedbání povinné péče. Střílí-li někdo nebo hází-li na cestě, kde málokdo jde a zřídká, usmrtí-li někoho při této příležitosti, není trestán smrtí, nýbrž dostačí, aby se se stranou poškozenou vyrovnal. Je-li mu však dokázáno třemi svědky, že v době střelby a házení viděl člověka na cestě a že střílil a hodil, ač byl upozorněn na nebezpečí, v tom případě má trpět trestem jako vražedník. Stejným trestem stíhán je ten, kdo hází, střílí nebo podniká něco nedovoleného na cestě, kde stále lidé chodí, na př. uprostřed místa, kde bydlí lidé.⁶ Zákoník Koldínův ovšem přináší podrobnější ustanovení v článcích N XLV—XLVII. O usmrcení z náhody jest tu ustanoveno takto: »Kdožby ne z aumysla, než toliko z příhody člověka zabil, ten aneb vypověděním aneb peněžitou pokutou podle uvá-

¹) Kutrzeba, Dawne polskie prawo sądowe w zarysie, str. 12. Srv. v Uhrách stejně, 1492: 82.

²) Winter, Kulturní obraz, II., 796.

³) Roessler, II., 251.

⁴) I. c., II., 249.

⁵) Boháček, Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana (1924), 26.

⁶) Roessler, II., 170, čl. 374. Srovnej k tomu, co praví Hus ve Výkladu desatera, Spisy, Ř. I., díl 1., str. 120. Třetí tělesné zabití páše se nešťastnou náhodou, a to děje se dvojako: buď, když někdo pracuje o věci dovolené, nebo nedovolené. Jestliže o nedovolené, jako hází-li kamenem nebo holí při hře nebo tělesném cvičení na místech, kde

žení práva a hodnosti osoby zamordované ztrestán buď. Kterážto nejbližším přátelům náležeti má. Nebo není vražedníkem ten, kdož, nechtě zabít, avšak z příhody člověka zabí. A protož pokuta vraždy na takového vztáhnouti se nemůže.«

V dalších článcích vytýkají se některé případy příhody.

Z toho, co bylo dosud řečeno, jest jasno, že české právo zemské na jednu stranu staví úmyslné usmrcení člověka a na druhou klade všechny ostatní způsoby usmrcení. Ani jeden ani druhý způsob usmrcení nekonstruuje jako zvláštní trestný čin od sebe odlišný. V obou případech mluví se o zamordování člověka. V případech projednávaných před zemským soudem je požadováno zjištění vražedného úmyslu. Z toho důvodu právě bylo možno použití v tak hojně míře oblíbené obrany t. zv. počátku. Před soudem zemským vražedný úmysl byl předpokládán. Zdá se tak z toho, že ten, kdo tvrdil, že vražedného úmyslu neměl, musel tak dokázati.¹

Nebylo-li rozdílu v pojetí, protože české zemské právo hledělo právě jen k výsledku trestného činu, byl značný rozdíl ve způsobu stíhání a pak i v trestání, o čemž budeme ještě mluvit níže.

Obnovené zřízení zemské zůstalo při starém pojetí usmrcení člověka. Práví sice ve čl. T. I.: Ein Mord oder ein Todschatz, dadurch ein Mensch dem andern Leben benimmt... (Mord, když jeden druhého života zbaví...) Vytýká tu pouze usmrcení člověka, ale naprosto nepokládá za základní znak vraždy úmysl vražedný a nerozeznává stejně tudíž vraždu od zabití. Ale z jiných článků je patrné, že uznává zlý úmysl a klade pak vraždu v našem smyslu naproti ostatním všem usmrcením. Ale usmrcení, kde není zlého úmyslu nekonstruuje ani Obnovené zřízení za zvláštní trestný čin.

To, co jsme právě řekli, dokazují články T. 10: »Wan auch aintziges Statutum vorhanden, so auff einen muthwilligen Todschatz eine blosse Geldstraff setzte: solches, weil es denen Göttlichen Rechten zuwider, sol hiermit gantzlich auffgehoben und cassirt seyn.« (A bylo-li by pak to kde za právo, že by toliko pro všetečně spáchaný mord pokuta peněžítá uložena byla: poněvadž proti Božským právům čelí, to se od Nás dokonce zdvihá, kazí a v nic obracuje.) V článku tomto zamezuje se nadále uzavírání smluv o hlavu v případě úmyslného usmrcení a ovšem i možnost, aby soudem uložena byla pokuta peněžítá. Klade se zde důraz na svévolné

lze lidem přecházeti, takový jest vinen zabitím; jestliže však pracuje o věci dovolené, jako když zvoní nebo poráží strom, a strom padaje náhodou někoho zabije, není vinen. To je správné, bylo-li to na místě soukromém; konala-li by se však taková práce na místě veřejném a nedbalo-li by se plně opatrnosti, totiž ohlazením a hlasitým voláním, aby se lidé střehli, pak ulpí na takovém člověku hřích zabití.

¹) Srv. k tomu: His, Strafrecht, 74, Brunner, Über das absichtlose Missethat im altdeutschen Strafrechte, Sitzungsberichte der königl. preuss. Akademie, Jg. 1890 str. 815 ns., Srv. zvl. Allfeld, I. c. 74 a 89.

způsobení smrti usmrčeného, které se odlišuje od jiných způsobů usmrcení. Stejně tak praví se v čl. T. 21, že mord spáchaný lehkomyšlně zasluhuje trestu na hrdle. Nejjasněji však poměr mezi vraždou a zabitím ještě Obnoveného zřízení zemského zachycuje čl. T. 20. Tu se praví: »Wan einer wegen einer solchen Todschlags beschickt oder citirt wäre, und würde seine Unschuld nicht gäntzlich, jedoch zum theil und also aussführen, dass es sich gleichwol nicht befinde, das er solches fürsetzlich und beschafftiger weise gethan, sondern etwan solche Umstände vorlieffen, die ihn von der ordentlichen Straff der Todschläger entschuldigen könnten.« (Kdožby z mordu obeslán byl a nevinu svou dostatečně neodvedl, nežli jen na díle, a to tak, že by se sice nevyhledalo, že jest to zoumyslně a zlým oumyslem učinil, nýbrž takové příčiny se nacházely a dostatečné nebyly, pro které by tu pokutu morděřům vyměřenou nésti chtěl...) Patrně z toho, že k trestnímu činu, který zval se obecně mordem byl pravidelně žádán zlý úmysl, ale povaha tohoto trestního činu se nezměnila, když tu tento zlý úmysl nebyl. Měnila se pouze trestnost tohoto činu, takže tu trestní čin trestán mírněji pokutou peněžitou.

V zemském právu trestním předmětem usmrcení jest člověk. Nenalezli jsme příkladu, že by pod pojem usmrcení člověka náleželo usmrcení a vyhnání plodu. Jinak jest tomu v českém právu městském. V něm pod pojem usmrcení člověka jest pojato vyhnání plodu ženou samou i osobou třetí a rovněž i usmrcení plodu jiným způsobem vykonané. Koldínův zákoník o tom praví: »Také zabíjí ta, kteráž plod z sebe vyhání, aneb týž plod jakýmž pak koli způsobem v sobě udušuje a mrtví. Též, kteráž do záchodu, do studnice aneb jinam svůj plod mece a hází.«¹

V určitých případech pokládá naše právo usmrcení člověka za trestný čin přísněji trestný. Je to v případě usmrcení otce, bratra aneb strýce.² Při tom jistě asi název strýc nutno pojímati v širším významu vůbec příbuzný. A ovšem také rozumí se, že mezi těžké případy náleží usmrcení matky.³ I v Koldínovi rozděljuje se mord na homicidium a paricidium.⁴ V městském právu uvádí se ještě mezi těžšími případy vražda manžela manželkou.⁵

Rovněž tak těžším případem tohoto trestného činu jest usmrcení člověka před králem aneb před soudem,⁶ dále úředníků desk zemských a komorníků, kteří vykonávají púhon.⁷

Pokud jde o činnost trestnou, kterou způsobena byla smrt člověka, právo naše nevytýká žádný způsob zvláště. Řád práva zemského uvádí příkladem, že smrt nastala oběšením, stětím, upálením nebo prostě bezprávnou smrtí.¹ Nevytýká se tu tudíž žádný způsob zvláště, který by způsoboval vyšší trestnost a pravidlo toto zachovává se i později.

Ke způsobu usmrcení mohou ovšem přistoupiti ještě přitěžující okolnosti, které způsobují, že trestnost usmrcení se zvyšuje. Zemská zřízení česká vyjadřují se na př. o usmrcení sedláků takto: »Pakli by se při tom mordu jaká nešlechtnost našla, tehda soudci zemští mají to rozvážiti.«² Příkladem může nám býti případ z poloviny 16. století. Hynek Rychnovský strašně zmučil a naposledy usmrtil Petra Sopouška jen proto, že otec jeho nechtěl býti Rychnovskému poddaným. Za čin tento odsouzen byl Rychnovský k vyšší pokutě.³ Je z toho zřejmo, že soudcové zemští mohli uvážiti různé okolnosti případu.

Mezi jednáním tělu nebezpečným a mezi smrtí člověka musí býti přímý kausální nexus. Právo naše uznává, že jest tu usmrcení člověka, zemřeli poraněný i později. Již Řád práva zemského čl. 38. praví: »Kdyby kdo před králem nebo před soudem někoho ranil mečem aneb nožem do krve a pakli by raněný ot tej rány umřel, tehdy ten, ktož jest jej ranil, má též trpěti, jakož jest svrchu psáno o vražedlnicích.« V púhonech, ve kterých pohání se o mord, strany tvrdí, že mrtvý zemřel ranou, kterou utřžil od pachatele,⁴ po případě, že usmrcený byl umučen bez důvodu od pachatele.⁵ Uvádí se v pramenech, že poddaný zemřel bitím kyjem, ač ovšem v uvedeném příkladě právě se nepodařilo dokázati, že toto zbití smrt způsobilo.⁶ Jindy je uznáno, že usmrcený zemřel udeřen jsa obviněným kusem ledu při lovení ryb, ač pohnaný snažil se dokázati, že mrtvý zemřel spíše nastuzením.⁷ Od zranění může uplynouti i delší doba, jen když je dokázán kausální nexus.⁸

Nepodařilo-li se dokázati tento kausální nexus, obviněný byl osvobozen. Příkladem toho je uvedený případ, že nepodařilo se pohánějícímu dokázati, že smrt nastoupila bitím kyjem. Ale ještě jiný příklad máme ze 16. století. Pohánějící tvrdil, že mrtvý umořen byl ve vězení a obesláný dokázal, že mrtvý byl sice u něho ve vězení, že však zemřel smrtí přiro-

¹) Řád práva zemského, čl. 86.

²) Z. zř., 1530, čl. 189.

³) Nálezy r. u., fol. 293 (1558).

⁴) Kniha Drn., str. 103.

⁵) L. c., IV., 25, č. 150; 82, č. 48.

⁶) Nálezy r. u., fol. 39 v. (1555) poddaného člověka jeho... kyjem zbil, takže týž Jan... od téhož zbití jeho... jest umřel.

⁷) D. Z. m. 10 B 27 vv.

⁸) Listy Žerotínovy, II., 493, č. 729 (1605).

¹) Koldín, čl. N 35, srv. N 36.

²) Srv. Všehrd, VI., 7, 6.

³) Všehrd, III., 12, 3.

⁴) Čl. N XXVII.

⁵) Roessler, II., 255, čl. 538.

⁶) Řád práva zemského, čl. 35.

⁷) Ač. V., 514 (1499), eod. l. 208, Zř. z. Vlad. čl. 434.

zenou, protože měl morní bolest. Proto pohnaný byl mordu očistěn.¹ Není vyloučeno ovšem, aby pohnaný nebyl odsouzen pro poranění a nikoli ovšem z mordu.²

Zajímavé jest, že pohnaný ve své obraně tvrdí, že poraněný měl se dáti léčiti. Práví pak: »když jest kdo se tak raněn aneb uhozen, na zdraví svém se opatřiti nedal a sám se zameškal a skrže to prostředkem smrti z toho světa sšel, že jest to nebylo jim za mord přijímáno.« Není nejasno, že pohnaný hleděl zachvěti kausálním vztahem, aby mohl tvrditi, že rána jím daná není bezprostřední příčinou smrti usmrčeného.³ A proto skutečně se také musí dokazovati, že zraněný nemohl se vyhojiti z poranění a že čtrnáctý den zemřel.⁴

Pokus zavraždit člověka, t. j. takovou činnost pachatelovu, z které je patrný úmysl vražedný,⁵ který také projevil se reálně na venek, právo naše konstruuje jako zvláštní trestný čin zahrnujíc ho v t. zv. výtržnosti nebo v kvaltu. Dosvědčují to púhony, ve kterých se zvláště úmysl vražedný vytýká. Tak na př. z r. 1555: »Heralt Kavka z Řičan vinil N. Warleicha z vejtržnosti, že mu štus s koněm dal a ručnici vytrhl, chtě ho zamordovati. Ukázal mnoha svědky, že mu štus koněm dal a za ručnici se chytil i za kord.«⁶ Tento trestný čin přesně byl odlišován od vlastního usmrcení. Je to zřejmo i z toho, že výtržnost soudila se před komorním soudem, kdežto usmrcení člověka před soudem zemským. Proto mohla býti namítána i nepřislušnost soudu komorního, šlo-li o usmrcení člověka. Ale nemohlo tak býti učiněno, šlo-li skutečně o výtržnost a bylo-li poháněno před soudem komorním. Příklad poskytuje nám púhon z r. 1518, kde pohánějící bránil se námítce pohnaného, že jde o usmrcení tím, že tvrdil, »že ho z toho nepohání, aby ho zamordoval, než že jest naň tesáku dobyv bíl a jej zamordovati chtěl, a že jiné jest chtieti a jiné učiniti.«⁷

Pojem výtržnosti⁸ ovšem jakožto zvláštního trestného činu je daleko širší, jak ukazuje zemské zřízení z r. 1549 ve člancích Q 14—Q 20. Podle těchto článků dopustí se výtržnosti pachatel různým způsobem. Nás týkají se zvláště čl. Q 15—Q 17. Článek Q 15 zní: »Jestliže by kdo s pomocníky svými, neb sám osobou svou zoumyslně, kde koli, na koho brani

¹) R. u. F., VII, 330, fol. 27.

²) Ač. XIII., 70, č. 1324.

³) D. Z. m., 209, B 27 (1596).

⁴) D. Z. m., 209, H 15.

⁵) Všehrd, III., 21... jakž nesčíslné jsu křivdy a škody, kteréž se jedněm od druhých radú, řečí, skutkem nebo úkladem dějí... jako vražda.

⁶) Nálezy r. u., fol. 226 v., podobně fol. 231 »viníc ho z vejtržnosti..., že jest vytrhl ručnici z holstvy chtíc téhož J. on V. zamordovati.

⁷) Ač. XIX., 346, č. 2597, cf. č. 2599 a 2600.

⁸) Obeslání z výtržnosti, příklady velmi hojně viz na př. D. Z. m. 10 A I násl.

své dobyl, aneb touž brani naň vyhodil, chtě jemu uskoditi, aneb jeho bíl, by pak i neovokrvavil, aneb suchými ranami koho ubil, nemaje k tomu hodné příčiny.« Vytýká se tu všeobecně úmysl uskoditi, který může se stupňovati v úmysl vražedný. Článek Q 16 praví: »Když by koho zranil a zsekal též bez příčiny hodné, aneb za ním se s dobytou zbrání honil.« Nevytýká se tu zvláště úmysl uskoditi někomu na životě, neboť vyplývá ze samého článku. Naopak zdůrazňuje se zde zranění do krve a neb jen tento úmysl. Konečně ještě článek Q 17 uvádí, že jest výtržností: »Kdož by koho zoumyslně s koně strhl aneb srazil.« I tu tudíž jest úmysl uskoditi a jest to jen zvláštní případ uvedeného veřejného násilí zmíněného v článku Q 15.¹ Těžším případem bylo, ukládal-li někdo o život druhého úkladně na veřejné cestě. V tom případě, i když ho neusmrtil, měl býti trestán, jako by spáchal vraždu.²

V určitých případech pokládá se zlý úmysl za dostatečný, aby, když se projevil pokusem, mohl způsobiti trestnost, jako by byl trestný čin přímo spáchán. Je to patrné z t. zv. Zřízení o ručnicích z r. 1524 ve čl. 11.³ »Item. Jestliže by kdo k tomu z ručnice, buď jda neb jeda s ní na cestě aneb na kterémž koli místě směřil, a zapálil a z ní vystřelil aneb nevystřelil, buďto že by se i chybil, aneb koho z ní postřelil buď z panského, rytířského neb městského stavu i sedlského, aneb jakéž koli povahy člověk, ten a taký každý, kdož by se toho dopustil, poněvadž by se to zřetědně našlo, že by ho chtěl z té ručnice o jeho bezhrdlé připraviti, aby hrdlo bez milosti ztratil, a ten hned aby vzat byl a dán tu, kdež by najbližší poprava byla, aby pro takový skutek svojej konec vzal.« Na to ostatně upozorňuje již Všehrd (III, 21), že »v úkladu o hrdlo dobrého a nevinného člověka... netoliko skutečná zločinnost, ale také úmyslem uložená a umiěněná, by pak nebyla k skutku dovedena, vedlé světských práv tak přísně jako skutečně spáchaná kázána bývá...« Zvláště šlo-li o otrávení a ovšem i o očarování, v tomto případě bylo dovoleno poháněti již z pokusu a soudu stačilo na důkaz, že se pachatel po čárech ptal a otrávití chtěl. Názor na tuto činnost trestnou plynul ze současného pojetí o čarodějnickví.⁴

Ještě více patrné jest to z Obnoveného zřízení zemského. Obnovené zřízení zemské přejala předpisy o výtržnosti, ale přece v čl. T 15 vytýká zlý úmysl a v určitém případě v uvedeném článku vytknutém pokládá pokus

¹) Srv. Z. zř. 1564, čl. L 36, 37.

²) D. Z. m., 209 B 29 v., když jel po silnici k příbytku svému, obviněný naň zrádně vystřelil a ranil. Pročež jest týž Jiřík... hrdlo tím způsobem, jakoby jeho Kryštofa B. z B. zamordoval, ztratil...

³) Jireček, Zřízení zemská, str. 108.

⁴) Nálezy m. a. č. 130, fol. 221 v.

za čin dokonáný. Práví: »Pakližeby kdo proti duchovním, panské, rytířské nebo městské osobě svývolně a zlým oumyslem z ručnice stiskl a ji postřelil, by pak i nezabil: tehdy ten, jenž střílel, poněvadž druhého zabítí oumysl měl, přece jako morděř svrchu psaným způsobem a pořadem práva obeslán a obžalován býti má.«

Zdá se, že snad ustanovení tato v zásadách svých vnikla do zemského práva z městského práva českého. Zvláště formulace O. Zř. Z. připomíná městské právo české. Neboť v městském právu českém trestán jest úmysl vražedný, který projevil se tím, že pachatel ochromil nebo zranil druhého: »Za vražedníka také i ten jmín a držán býti má, kdož oumysl měl aneb má zabítí, by pak skutku takového (to jest zabítí) nevykonal, aneb pro překážku nějakou vykonati nemohl; ale toliko žeby toho, kohož měl oumysl zabítí, ochromil, zranil aneb okrvavil.« Tak zní ustanovení zákoníku Koldína čl. N XXXIII, podobně i čl. M VI. odst. V. Není nemožno poznati na prvý pohled, že ustanovení toto není vlastní starému městskému právu českému, neboť bylo recipováno z římského práva již do právní knihy Janovy¹ a odtud přešlo i do Koldína.

¹) Roessler, II., 251, srv. Boháček, Římské práv. prvky, str. 27.

§ 2. ODPOVĚDNOST.

Upozornili jsme již, že uznávána byla v našem právu vina objektivní a že poněnáhu teprve uplatňuje se vina subjektivní. Pachatel odpovídá i za neúmyslné usmrcení člověka, jen když je mezi jeho jednáním a mezi smrtí osoby druhé příčinný vztah.

Nenalezli jsme ovšem příkladu, že by někdo odpovídal za usmrcení pro náhodu bez kausálního tohoto vztahu.¹ Nebyl tudíž stíhán na př. vlastník věci, kterou byl někdo náhodou zabit.²

Také odpovědnost za zvířata v zemském právu českém jsme nenalezli. Nenalezli jsme příkladu, že by byl vlastník zvířete stíhán proto, že zvíře někoho usmrtilo, jako tomu bylo v některých právech starších. Z městského práva však máme doklad, že ručí vlastník zvířete za poranění způsobené zvířetem.³ Jest ovšem otázkou, zda by se bylo možno domnívati, že ručil vlastník zvířete i za usmrcení způsobené tímto zvířetem, když ustanovení o tom nemáme.

V právu našem jako v jiných právech slovanských⁴ byla známa kolektivní odpovědnost vesnic, v nichž se mord stal a byla také v nich nalezena mrtvola, při čemž pachatel prchl. Odpovědnost tuto poznáváme ze zpráv, které vlastně potvrzují jen její poněnáhlé zanikání. Přece však tu jest, a udělování imunit nedovede ji plně zrušiti.⁵ Z r. 1222 máme zachovánu zajímavou zprávu, která nás poučuje nad jiné velmi podrobně. Přemysl I.

¹) Zásada tato vyslovena jest v jiném případě charakteristicky. Z. zř. 1549, B 29. Jestliže by z Božího dopuštění hromem která se škoda na tom zámku stala, anebo kterou jinou bezelstností, ježto by to slušně pokázati mohli a bylo to zjevně vědomo, že pro takové škody oni purkrabové žádné škody ani ujmy na statku ani na cti míti nemají.

²) Srv. Brunner, Über absichtlose Missethat, str. 840.

³) Roessler, II., 403, čl. 235. Srv. eod. I. I., 153, čl. 176. Brikcí kap. I., art. XVI.

⁴) Hanel, Obecná poruka v právu slovanském, Právník XII., Soběstianskij, Krugovaja poruka u Slavjan po drevnim pamatnikam ich zakonodatelstva, 1886. Djoritsch, Die strafrechtliche Gesamthaftung im slavischem Rechte. Zf. vergl. Rechtsw. 1909.

⁵) Srv. Regesta I., 300, č. 646 (1221) Siquis etiam in bonis episcopatus vel ecclesiae Pragensis homicidium praesumpserit perpetrare, et homicida evaserit, consanguinei interfecit reum jure terrae perquirant, ita tamen, quod homines ecclesiae et episcopatus conserventur indempnes. Eod. I. I., 573, č. 1235.

poskytuje v ní úlevy: »Hanc autem poenam alleviare volumus, qua quando quis interficiebatur in aliqua villa et interfector non capiebatur, quilibet rusticus in CC denariis condempnari solebat; nunc nos mitius agentes cum eis, volumus ut tota villa in CC denariis condempnetur.«¹ Z této zprávy vidíme, že v tom případě, když byl někdo zavražděn v některé vesnici a zabijce nebyl chycen, každý sedlák byl pokutován pokutou dvou set denárů. Král poskytuje ulehčení tohoto krutého ustanovení, rozhoduje, že nadále celá vesnice má být pokutována stejnou částkou peněžitou. To je zcela jasno. Ale velké pochybnosti může vzbudit, jaké povahy je tato pokuta, zda jedná se tu o pokutu veřejnou, jak ještě bude vylíčeno, či zda jedná se o ustanovení náhrady soukromé, o níž rovněž uslyšíme. Otázkou touto budeme se ještě níže zabývat, zde však jde nám o otázku ručení celé vesnice za vraždu v jejím území.

Ve starší době, ve 13. století vyskytají se imunity, které jen potvrzují, co jsme řekli. Na př. král ustanovuje, že bude-li nalezen zavražděný v území kláštera, ještě nemá být uložena pokuta, dokud nebude zjištěno, že se tu nejedná o nastrčenou mrtvolu. Mohl totiž někdo vhodit na území vesnice mrtvolu, čímž škodlivě bývali postizeni zvláště chudí obyvatelé.² Klad potvrzuje nám kolektivní ručení území, jemuž jest poskytována imunita.

O těchto imunitách slyšíme ještě ve 13. stol. Ve stol. 14. a 15. již o nich neslyšíme. Z toho bychom mohli pozitivně usoudit, že kolektivní ručení v této době již přestává. Ale není tomu tak. Příčina, proč není již více v této době imunitních listin, je ta, že pomíjí důvod, proč byly propůjčovány, totiž, že zanikají veřejnoprávní pokuty starého způsobu, obvyklého ve 13. století, jichž osvobození bylo v imunitních listinách poskytováno.

Ale i později v době 16. století setkáváme se s púhony, v nichž poháněny jsou pro mordy celé obce.³ A není překážky potom, aby s nimi neuzavíral pohánějící smlouvu o hlavu, jako by se tu jednalo o smlouvu mezi pachatelem a poškozeným. Příklad poskytuje nám smlouva z r. 1504, která uzavírána jest na jedné straně pohánějícím na druhé straně »robotnými lidmi, rychtáři a těmi, jenž doma zuostali, jakožto pohnanými...«⁴

I kolektivní odpovědnost měst je našemu právu známa. Vyskytají se púhony v 15. a 16. století, kterými pohání se purkmistr, konšelé i všechna obec města. Z některých púhonů není zřejmo, zda vražedník je pohánějícímu znám. Neboť prostě se v púhonech praví, že zabitý byl usmrčen v městě. Příkladem může nám posloužit púhon na město Tábor: »V. V.

ze Rz. pohání všecku obec města Hradiště hory Tábor, viniti je chce z toho, že jsú Ondřeje V. ze Rz. otce vlastního nadepsaného Vondřeje zmordovali pod řádem a právem v městě K. Msti a tohoto královstvie, totižto v Hradišti hory Tábora, an týž svrchu psaný Ondřej na touž obec jest žádné péče neměl.«¹ Podobných příkladů jest v pramenech více nejen z Čech,² ale i z Moravy.³ Nález zněl pak na pokutu, ke které byla městská rada odsouzena.⁴

V jiných púhonech však se přímo vytýká, že městská rada sama způsobila smrt toho, o jehož usmrcení se pohání. Pohání se na př. o to, že městská rada dala usmrceného popraviti. Za příklad uvedeme obeslání v Registrech komorního soudu z r. 1522:⁵ »Poctiví věrní naši milí! Prošeni jsme od slovutného Jindřicha Hořešovce z Libošína věrného našeho milého, abychom Vás s ním před osobu naši sročili a obeslati ráčili. Viniti Vás chce z toho, že jste jemu bratra jeho Jaroslava pod řádem a právem stíti kázali.« V knížkách nálezů uveden nález, který nám rozhoduje zmíněný příklad: »Město, když na dobrého člověka sáhne mocí a dadí jej katu... upadnou v kázeň panskou.«⁶ Vyskytají se pak v pramenech ještě jiné púhony, které potvrzují uvedený příklad. Tak pohánějí se konšelé a veškera obec města Kourimě, že chtěli pohánějícího zamordovati, v šatlavě jej davše zavříti.⁷ V jiném opět púhonu pohánějí se purkmistr, konšelé a všecka obec města Hradce nad Labem prostě o to, aby oznámili před soudem, proč smrt učinili, aneb učinili dali otci pohánějící dcery.⁸ Pohánějící žádá, aby před komorním soudem bylo vysvětleno, proč byl popraven příbuzný. Mělo se vysvětliti jednání městské rady a bylo by jistě následovalo odsouzení, kdyby bylo shledáno, že stala se nějaká nespravedlnost, podobně, jak bylo shora zmíněno, že se stalo.

V českém právu zemském odpovídá dále za usmrcení člověka osobou druhou osoba, která dala rozkaz, aby člověk byl usmrcen. Dosvědčují tak púhony, ve kterých poháněn je pán, že poslal své služebníky, aby usmrtili lidi pohánějícího.⁹ Usmrtil-li služebník pánův a učinil-li tak z rozkázání pána,

¹) R. t. t., I., 248. Modré púhonné č. 3. Poddané městské zastupovali zvláštní úředníci k tomu městem zvolení. Viz Op. z. arch. čes. 1560, 10. Sept. Archiv. m. Litoměřic Libri conceptuum.

²) Ač. XXXII., 308, č. 4089, Nálezy r. u., fol. 33 v., fol. 40. D. Z. v. č. 8 J 14.

³) L. c., V., 274, č. 40.

⁴) Nálezy r. u., fol. 40.

⁵) Ač. XXXII., 225.

⁶) Ač. XIX., 518 (11).

⁷) Ač. XXXII., 412, č. 4283 (1523).

⁸) Ač. XXXII., 417, č. 4291 (1523).

⁹) L. c., III., 711, č. 1443, Jan Rybníček z Zdislavic poh. Zbyňka z Moravan a z Milotic ze sta hř. gr. dob., že své lidi služebníky poslal, že jsú mi mé lidi zmordovali na slobodné cestě...

¹) Regesta I., 303, č. 651, C. j. b. I. 51 (1222) C. D. II., 212.

²) Regesta I., 395, č. 842 (1234).

³) D. Z. m. 209 A 1 (1590).

⁴) Ač. XIII., 75, č. 1332 (1504).

soudci propouštěli služebníka spatřující vinníkem pána.¹ R. 1499 byl o tom usnesen všeobecný předpis² a Zemská zřízení česká ho pak pojala do sebe: »Jestliže by který úředník, služebník nebo člověk poddaný učinil co komu z rozkázání pána svého, a pán se k tomu seznal, anebo že to na pána toho provede, že jest s volí jeho to učinil: tehdy ku pánu má o to hleděno býti. A má k takovému prvé posláno býti, a na něm zvědíno býti, učinil-li jest to ten úředník, služebník, neb poddaný člověk jeho s jeho volí; a ten pán má hned pověděti jmenovitě, že jest s jeho volí, aneb není. Pakli by pán nechtěl pověděti; tehdy má se k němu o to hleděti.«³

Zajímavý nálezy o vině pánově nalézáme v kvaternu trhovém černém léta 1542: »Mordu pán přičina když byl a na služebníka to skládati chtěl, on tím vinen nebyl, ač jeho sám zabil. Poněvadž počátek pánův byl, i pán trpěti musil.« Z nálezu tohoto jest patrné, jakou váhu kladli soudcové na trestnou činnost pánovu, přičítajíce mu plně usmrcení, byl-li počátek jeho a nepřipouštěli, aby se vymluvil a přenesl vinu na svého služebníka.⁴ Není uvedeno ani, že usmrcení služebníkem stalo se z rozkazu pánova, ač jinak jest pravidlem, že tento rozkaz v púhonech se zdůrazňuje. Činí se tak i v púhonech, které nesměřovaly přímo na usmrcení člověka.⁵ Zajímavé jest, že i matka mohla býti poháněna proto, že syn její z jejího rozkazu zabil poddaného určitého pána.⁶ Ovšem není jasno z tohoto púhonu, zda syn je na živu, po případě zda nejde o syna nepřítomného. Přes to však zdůraznění odpovědnosti matky je pozoruhodno a přičítání i viny matce. Ovšem nutno také uvážit, že v púhonu je zdůrazněn slib přátelského vyrovnání mezi oběma stranami.

Při odpovědnosti tohoto druhu nerozhoduje, zda osoba, již bylo rozkázáno a která byla poslána, účastnila se přímo na usmrcení, či zda jen při usmrcení pomáhala. I v tom případě poháněn je pán, který rozkaz dal.⁷

Z městského práva českého ke srovnání mohli bychom uvést zajímavý příklad, jak široká byla odpovědnost toho, kdo dával rozkaz. V knize

¹) Nálezy r. u., fol. 491, 491 v. (1542) služebníka jeho, poněvadž to při pánu svém a z rozkázání pána svého učinil, z té příčiny jich milost jej z toho pouštěti ráci.

²) Ač. V., 512, Zuostání Prešpurské.

³) Zř. Vlad., čl. 481, Z. zř. 1549, T 15.

⁴) R. u., F. VII., 330, fol. 230 (1542). Pán, který dal příčinu, ač služebník jeho usmrtil zabitého, ztratil hrdlo.

⁵) R. t. t., I., 129, č. 68, pohání o škodu, »když jest naň a na bratra jeho nedílného služebníky své jízdné i pěší poslal, aby jej zahubili...

⁶) L. c., I., 79, č. 470, H. de Ch. c. s. Kacznam relictam Marquardi de Ch. pro V. marcis gross., quia filius ipsius Kaczne de mandato eius hominem ipsius contra ius percussit et sic ipse habet negligenciam in labore. Petit eam citari eam testibus. Nam promiserat amicablem conversari.

⁷) L. c., II., 192, č. 822.

písaře Jana je ustanoveno, že kdo rozkázal druhého mrskati, má býti trestán za vraždu, třeba by byl výslovně zakázal, aby mrskaný nebyl zabit, byli by usmrceni těmi, kteří mrskajíce ho překročili rozkaz. Dostačí jen, když tu byla culpa toho, kdo rozkaz dával.¹

Při probírání otázky odpovědnosti pánovy za služebníky, tane nám na mysli také otázka, zda odpovídá otec za syna, který spáchal vraždu a rovněž tak syn za otce. Jde v první řadě o případ, kdy syn jest neodděleným. Otázku tuto nenalezli jsme rozhodnutu v pramenech. V našich pramenech řeší se pouze otázka púhonu na neodděleného syna ve sporech majetkových, kde ovšem nemůže býti syn samostatně poháněn.²

V městském právu 14. století tato otázka řešena byla a rozhodnuto, že otec má na vůli ponecháno, chceli v tomto případě za neodděleného syna vzíti na sebe tuto těžkou odpovědnost.³ Později v městském právu jasně ustanoveno, že »ani příbuzností, ani přátelstvím, ani blízkostí krve žádný viny ani pokuty skutkův nešlechetných na sebe nevztahuje.«⁴ Za zřejmého vlivu římského práva ustanoveno, že děti naprosto neodpovídají za viny svých otců.⁵

S tím ovšem souvisí otázka, zda odpovídají dědici za usmrcení člověka za zůstavitele, který se s přáteli usmrceného nevyrovnal ani mimosoudně ani soudně. Nenalezli jsme žádného předpisu v pramenech upravujícího tuto otázku. Přece však některé příklady svědčily by tomu, že dědic, držitel majetku zůstavitelova, ručil i za zaplacení náhrady za usmrcení zůstavitelem. Čteme na př. púhon v moravských deskách púhonných: »Mikuláš z Borovic a z Liděrova poh. p. Hynka staršího ze Zvole a na Goldštejně etc. z padesáti hř. gr. dob., že nebožtík p. Zigmund, strýc jeho, umořil mi úředníka mého u vězení nevyčteného, a vzal mi šest člověkuov a já naň žádné péče neměl ani pán muoj a pan Hynek drží statek strýce svého.«⁶ Je to ovšem púhon, v němž spojena jest žádost i o náhradu za šest lidí ukradených. Také ta okolnost, že se jedná o púhon za osobu poddanou, vzbuzuje pochybnost, zda mohl by býti tento způsob púhonu použit ve všech případech usmrcení.

To by ovšem odporovalo tomu, co předpisují Zemská zřízení česká ze 16. století, která výslovně předpisují, že pokud šlo o púhon o čest a o hrdlo, nevztahoval se tento púhon na dědice, zemřeli-li pohánějící

¹) Roessler, II., 169, čl. 372.

²) Z. zř., VI. čl. 16, 1530, čl. 16.

³) Roessler, I., 163, čl. 205 Wo ein man einen sun hat, der von seinem proth nicht gescheiden ist, slegt er ein man zu tode, der watter antwort vor den sun, ab er will.

⁴) Koldín, M XIV.

⁵) Koldín, M XV.

⁶) L. c., VI., 16, č. 79.

nebo pohnaný, když by pře byla již před soudem slyšena a bylo o ní rozhodnuto.¹⁾

Tento rozpor opět lze ovšem vysvětliti nejen časovou vzdáleností obou obyčejů právních, ale i rozdíly místními. Předpis českých zřízení zemských hledí k osobní stránce vytknutých sporů a řeší je jinak než, jak se zdá, bylo tomu dříve.

Odpovědnost za usmrcení člověka za osoby druhé zná naše právo ještě v případě, kdy odpovídá pán poddaných a služebníků, nejen stalo-li se usmrcení na základě rozkazu, nýbrž proto, že odepřel je vydati spravedlnosti čili, jak se říkalo, postavití je před soud, aby mohla býti na ně vykonána spravedlnost. Pán musel býti vyzván,²⁾ po případě mohl býti přímo poháněn, aby poddaného postavil. Páni poddaných se pak zavazovali, že mordéře postaví.³⁾ Pohání se pak nejen jednotlivců,⁴⁾ nýbrž opat a konvent kláštera jako vrchnost.⁵⁾ Postavili poddaného, a může tak učiniti ještě při ohlášení púhonu,⁶⁾ jest učiněno dosti a postavený poddaný jest souzen.

Jinak jest tomu, nepostavili pán svých poddaných před soud. V tom případě může býti poháněn, aby sám za poddané napravil křivdu, vždy ovšem částkou peněžitou.⁷⁾ Podrobnosti ustanovilo Zemské zřízení české z r. 1549 v článku C 13. které všeobecně také zdůraznilo, že ten, »kdož jest tak člověka neb služebníka svého nepostavil, má puovodovi škody pro tu při vzaté, na schválení úředníkuov menších desk zemských... zaplatiti.« Stejně ovšem odpovídá za usmrcení člověka pán poddaných v tom případě, nemohou-li učiniti poddaní zadost svým povinnostem, vyjednávali s nimi pohánějící o smírné vyřízení sporu o usmrcení.⁸⁾

Ojedinele v pramenech čteme i púhon, v němž pohánějící pohání přímo pána, aniž by tu bylo zmíněno, že dříve poháněl na postavení, po případě že vyjednával přímo s poddanými pachateli.⁹⁾

1) Z. zř., 1549, E 10, že by se kdo soudil oč kolivěk, kromě cti a hrdlo, a v tom, když by pře vyslyšána i zavřítina byla, že by buď puovod, neb pohnaný, neb obeslaný umřel. Srovnej k tomu, Koldín A. L. VIII.

2) Kniha Drn., 102.

3) L. c., VII., 216, č. 1055.

4) Ač. XIX., 57, č. 2104.

5) R. t. t., I., 284, č. 129.

6) R. t. t., I., 244., č. 34.

7) L. c., 191, č. 825; 673, č. 1311., VII., 216, č. 1055.

8) L. c., III., 669, č. 1282. K. z V. poh. K. ze L. z L. hř. gr. dob., že mi lidé její člověka mého na její dědině bez viny zabili a žádala jsem od nich na dědině, aby mi to spravedlivé učinili a mi toho učiniti nemohli.

9) L. c., IV., 5, č. 27 (1439), VII., 219, č. 1070.

Oprávněný pohání ovšem pána poddaného, ať již z jakékoli příčiny bylo mu zabráněno dosáhnouti spravedlnosti na samotném vinníkovi.¹⁾

Za usmrcení člověka odpovídá druhá osoba také v případě rukojemství. Zaručili se rukojmí za pachatele, že pachatel splní vše, co soukromou smlouvou mezi pachatelem a poškozeným bylo smlouveno, pak rukojmí musí plniti odklad i škodu, kterou poškozený utrpí z neplnění smlouvy.²⁾ V tomto případě odpovídá rukojmí za vinu pachatelovu, ovšem že plnění rukojmího plyne z jeho soukromoprávního závazku ručení.³⁾

Právo městské zná rukojemství, kdy se zaručuje rukojmí za vražedníka před uzavřením smlouvy a před vynesemím rozsudku. Prchne-li pachatel, pak ovšem rukojmí není trestán na hrdle, nýbrž musí zaplatiti hlavu jako pachatel sám.⁴⁾ Městská právní kniha Rechtsbuch ze 14. století praví v čl. 129 o tom všeobecně: »Wirt ymant fur den anderen purgen vmb totslag oder vmb vunden, gestelt er in nicht, er muz an sein stat sten.« Podle této všeobecné formulace by se ovšem zdálo, že rukojmí po případě musí trpěti i trest na hrdle za vražedníka, ale později zcela jasně vysvětleno, že »rukojmě za obžalovaného z vraždy nemají býti hlav zbaveni, ač snad obžalovaný, padna v své při, utekl by, ale toliko 30 kop zaplatí.«⁵⁾ Zaplatili rukojmí za pachatele pokutu, pak má ovšem právo vymáhati od pachatele, který uprchl částku, kterou za něho musel zaplatiti. Zajímavo jest, že právo městské zprošťovalo pachatele povinnosti platiti pak ještě jednou nebo trpěti trest za vraždu. Nedovolovalo jen, aby uprchnuvší pachatel vrátil se do města, nýbrž ukládalo mu jen pro pokání putování a milosrdné skutky podle své možnosti.⁶⁾

Společná odpovědnost za usmrcení člověka nastává také při účasti více osob při vlastním trestném činu. Právo naše nerozeznává zvláštních forem spolupachatelství a účastenství při usmrcení člověka. Zná prostě účast více osob při usmrcení člověka. V pramenech mluví se prostě o pomocnících.⁷⁾ Pojem účasti v nejšířším slova smyslu je s počátkem dosti neujasněn. Na poč. 14. stol. vyskytají se na př. púhony, které směřují vůči více osobám a o všech se prohlašuje, že každá z nich zavraždila jednu a touž osobu.⁸⁾ Tento způsob zachovává se i později a pohánějící pohání prostě více osob

1) L. c., VII., 235, č. 1131 »o toho vraha nemohlo mi se na jeho milosti dědině spravedlivě státi, a to proto, že jeho milosti úředník toho vraha s práva vzal.«

2) Regesta, III., 29, č. 70 (1312).

3) Příklad: smlouva z r. 1373, C. ep. M., X., 211, č. 188.

4) Roessler, II., 146, čl. 320.

5) Brikcí, kap. I., art. XXXVII.

6) Brikcí, kap. I., art. XXXVII.

7) L. c., III., 33, č. 151.

8) R. t. t., I., 7, č. 11 (1319).

z mordu. I když v púhonu se vytýká nejprve osoba hlavní a podle ní a spolu s ní ještě jiné osoby, přece vlastní púhon zní tak, že pohánějící »viniti je všechny společně chtějí z mordu.«¹ Zvláště jest tomu tak, účastnilo-li se více osob pútky a v této pútkce byla jedna z nich usmrcena.² Že nebylo v názoru na pomoc při mordu jednotnosti, je patrné také z toho, že v jednom obeslání mohly býti obeslány osoba jedna s pomocníky zároveň a v druhých obesláních každá tato osoba nazvaná v prvním púhonu pomocníkem mohla býti obeslána z mordu.³

Nebo opět v jednom púhonu obeslána jest jedna osoba jako vinník hlavní s pomocníkem a v druhém púhonu tato osoba, pohnaná jako pomocník, pohnána jest jako vinník hlavní. A naopak vinník hlavní púhonu prvního je zván pomocníkem v púhonu druhém.⁴ Záleží tudíž na tom, jak se v jednotlivých případech objeví činnost účastněných osob při mordu. Byly-li účastny stejně, zvláště daly-li obě osoby podnět ku sporu a zároveň i byly příčinou smrti, mohly býti společně odsouzeny k zaplacení pokuty určené zřízením zemským. V púhonu se proto vytýká, že obeslaný vedle pachatele »jest on toho mordu také příčina a pomocník byl.«⁵ Ale není příčiny, aby se neuváděla jen a zvláště pomoc.⁶ Proto také v Čechách mohl býti poháněn pohnaný samostatným púhonem pro pomoc při usmrcení člověka. V městském právu českém je pravidlem, že pohání se jedna osoba jako vražedník a ostatní osoby jako pomocníci: »tamquam cooperatores.«⁷ V městském právu také bylo ustanoveno, že když by dvě aneb více osob nad někým svou vůli provedly a nebyly všechny najednou pohnány, může pohánějící pohnati jen některé a po rozsudku na ně, může se vrátiti púhonem i na ostatní, které tu zbyly, aby se na ně rozsudek stal.⁸

Podarilo-li se však jedné osobě takto pohnané dokázati, že neměla účasti na usmrcení, pak ovšem jest prostá viny. V odůvodnění nálezu se praví, že osvobozený »příčinou toho mordu jest nebyl.«⁹ Ve formulaci tohoto odůvodnění jest opět potvrzena nejasnost pojmu účasti na usmrcení.

Účast osob při usmrcení mohla býti různou. Mohla záležeti přímo v pomoci při usmrcení. V pramenech nebývá ani zvláště vytýkáno, v čem

¹) D. Z. m., 209 H 16, eod. l. E 23 v: »společně bili, sekali, a jej nenálezitě probodli a zamordovali a společně týž mord nad týmž někdy J. S. synem vlastním vykonali.«

²) D. Z. m., 209 C 18 (1599).

³) D. Z. m., 10 F 4 (1556).

⁴) D. Z. m., 10 F 19 v., 20.

⁵) Nálezy r. u., fol. 30.

⁶) Ač. XIII., 43, č. 1278.

⁷) Roessler, II., 22, čl. 40.

⁸) Koldín, Práva městská, B 1.

⁹) D. Z. m., 209 G 18 (1605).

záležela tato pomoc, nýbrž v nálezu se praví: »že sú oni sami při tom byli a pomohli zamordovati toho mlynáře, i z té příčiny JMt páni je ty lidi pro ten mord do své kázně berú.«¹ Pomoc při usmrcení spatřována i v tom, že určité osoby pomáhaly honiti a stihati usmrceného. Tato forma pomoci uvádí se přímo v nálezu zemského soudu: »Jošt hrdlo ztratil a bratří jeho že pomáhali Petra honiti do kázně vzati.«² Pomoc však mohla záležeti i v tom, že určitá osoba mohla zadržeti pachatele a ujistiti se jím a ovšem i v tom, že poskytla mu pozitivně pomoc při útěku.³ I pán může býti poháněn z toho důvodu, že mohl svému poddanému zabrániti v usmrcení určité osoby a neučinil toho. Mluví se pak v púhonu o tom, že pán poskytl tím pomoc, aby usmrcení člověka mohlo býti vykonáno.⁴

V městském právu uvádí se způsob účastenství již v právu brněnském. Kdo poskytl radu a pomoc k tomu, aby někdo byl zavražděn, má býti trestán stejným způsobem jako morděř.⁵

Za zvláštní případ pomoci možno spatřovati také případ, když určitá osoba přijme k sobě morděře a ví o tom, že osoba, kterou přijímá, spáchala usmrcení člověka.

Obsáhlé předpisy o tom přináší nám Řád práva zemského ve čl. 38. Vztahují se pouze ovšem na toho, kdo spáchal usmrcení před králem nebo před plným soudem a kdo odtud uprchl. Předpisuje se tu, že má pak býti provolán po všech krajích a po všech městech, aby ho nikdo u sebe nechoval déle šesti neděl. Nevyjímá se ani markrabě, ani arcibiskup ani kterýkoliv pán. Kdyby někdo z nevědomosti přijal pachatele k sobě, má býti vyzván, aby do šesti dalších neděl pachatele vydal. Kdyby ho do této doby po napomenutí nevydal, má býti prohlášen za ztracence a má býti proti němu postupováno podobně jako proti samotnému pachateli. Neboť jest pak ustanoveno: »dědiny jeho všechny, což by jich jměl, mají tomu bitému přisúzeny býti, aby je držal a jich požíval, dokudžby mu se dosti neodestalo.« Pomocník stihán je tu trestem, jímž stihán jest přímo pachatel.

Tento způsob pomoci vytýkaly zvláště moravské landfrídy. Čteme v nich ustanovení: »Item nížádným žhářóm, násilníkóm, falešníkóm, morděřóm, pokladačóm a zlodejóm nemá žádných fedrunkuov ani stavuov ani glejtuov bez vuole krále JMtí a hajtmana dopuštění dávatí; pakli by jináč proměnil, k tomu má hleděno býti jako ku pomocníku zlých lidí

¹) Ač XII., č. 1117.

²) R. u. F., VII., 330, fol. 230 (1542).

³) D. Z. m., 10 B, 10.

⁴) D. Z. m., 10 B, 13 v.

⁵) Roessler, II., 240, čl. 523.

a jako by on sám učinil osobně, zvláště jestli by kteréhokoli tu takového kde zastati a on od něho práva dopustiti nechtěl.«¹

Později Zemská zřízení učinila všeobecnými předpisy, které vztahovaly se v Řádu práva zem. na jednotlivý případ.

Tu se ustanovuje, že kdyby k někomu přijel morděr na zámek, na tvrz, do města, městečka aneb do nějakého obydlí, a ten, k němuž přijel, věděl o spáchaném usmrcení, pak má se morděrem ujistiti a zajmouti jej, t. j. vzítí od něho ujištění, že dostaví se morděr v určitém termínu k soudu, po případě má jej vzítí ve svou moc. Kdyby tak neučinil, pak má býti poháněn od přátel usmrceného aneb od kohokoli pro neujištění před soud zemský a páni na soudě uváží, jak má býti potrestán.

Majestas Carolina v čl. 34 uvádí komplot k zavraždění člověka a přísně ho zakazuje. Nikdo nesmí poskytovat věci nebo peníze k tomu cíli, aby určitý člověk byl usmrcen ani nesmí se o usmrcení smlouvat a ve spolek vcházeti. Kdo by tak učinil anebo poskytl radu a souhlas těm, kteří by tak učiniti chtěli, propadli hrdlem králi a současně jim budou zkonfiskovány i statky. I toto ustanovení M. C. jistě nevzniklo teprve v době Karlově, nýbrž mělo základ starší a rovněž tak jistě mělo platnost i v době pozdější, ač ustanovení přímých jsme později nenalezli.

Právo naše zná i případ, kdy osoba jedna najímá za peníze druhou k tomu, aby usmrtila osobu třetí. Mluví se tu o »nájmu na mord« a poškozenej může stíhati pro tento nájem.²

V témž případě uvádí se i příklad rady k tomuto nájmu. I pro tuto radu vinníci jsou stíháni.³

Zná ovšem také naše právo i návod k usmrcení. Návod zmíněn již je v kronice Kosmově⁴ a nelze pochybovat, že byl trestným i později. V pozdějších pramenech našich mluví se »o ponuknutí k mordu«.⁵ Návodce pak trpí stejně jako sám pachatel na hrdle.⁶ V moravských knihách pühonných uveden jest na příklad pühon, v němž se pohání návodce, že ubít byl panoše »jeho návodem a jeho radú s jeho chleba na jeho chleb«.⁷

¹) Ač. X., 323 (Landfríd 1496).

²) Ač. XII., 495 (1502), srv. Mareš, Popravčí kniha, str. 31.

³) L. c. »A téhož Jana vážného do své kázně berou, poněvadž naň praví, že jest on té mlynářce na ten nájem radil.«

⁴) F. R. B., II., 208 ns.

⁵) M. A. č., 638, G 2.

⁶) D. z. m., 10, F 5.

⁷) L. c., II., 268, č. 1099.

§ 3. VYLOUČENÍ TRESTNOSTI.

V pramenech našeho zemského práva setkáme se s podivným zjevem, že jen velmi málo případů usmrcení člověka je skutečně trestáno. Nejen že veliké procento usmrcení člověka je vyřízeno smírně mezi stranami vůbec bez účasti a intervence úřední, ale množství i z těch případů, které dostanou se před soud, buď rovněž smírně je urovnáno, ale ještě více je rozsudků osvobozujících. Příčinou toho jest neobyčejné rozšíření vyloučení trestnosti. Ty případy, kdy zabije kdo člověka »beze vsí viny«,¹ jsou daleko hojnější ve staré době než nyní. To ovšem není naprosto na prospěch právnímu řádu současnému, neboť, jak ještě ukážeme, jest velmi využívána tato strnulost starého práva našeho pachateli a uplatňovány důvody vyloučení trestnosti i tam, kde byla skutečná vina.

Nejčastějším případem, kdy byla vyloučena trestnost usmrcení člověka, byl t. zv. počátek.² Pachatel se vymlouval na to, že byl nucen usmrtiti toho, kdo prvý ohrozil svou činností jeho život. Již Řád práva zemského uvádí omluvu pohnaného: »že jest to musil učiniti bráně se jeho násilí a bráně života svého a to chce pokázati, jakž jemu právo a páni naleznú.«³ A skutečně pak nalézáme v nálezech zemského soudu odůvodnění osvobození pohnaného, že »on bráně se svému násilí; což jest učinil, učiniti musil,«⁴ nebo, že pohnaný »nic neučinil, což by učiniti neměl.«⁵ Všehrd ve své právní knize⁶ odůvodňuje stanovisko českého práva vůči počátku takto: »neb jest každý sebe a svého brániti povinen všudy a vždycky, práva a sídu nečekaje. Neb ani práva ani nálezové obecní brániti se žádnému nezapovídají, než mocí a počátkem svým na jiného sahati všem i každému branie.«

Počátek záležel v tom, že usmrcený přímo ohrozil život pohnaného. V městském právu nazývá se prostě notwer⁷ a notwerunde.⁸ Jde tudíž o nutnou obranu.

¹) Dačický, I., 96.

²) V Polsku vyskytá se rovněž »początek«. Kutrzeba l. c. 19.

³) Řád práva zemského, čl. 9, 17.

⁴) Nálezy r. u., fol. 27 v., 28.

⁵) Kniha Drnovská, LXXXI (1516).

⁶) VI., 7, 6.

⁷) Roessler, II., 167.

⁸) Roessler, II., 344, čl. 7.

V nálezu zemského soudu se proto prohlašuje: »Mordem povinnen nebyl, když to ukázal, že ten zabitý jest naň v stráži stál, i z ručnice k němu vystřelil a jej skrz prve prostřelil, on s tou ranou ho teprva zabil.«¹ Naše právo hledělo pak vysvětliti oprávněnost usmrtiti člověka v nutné obraně aneb v počátku tím, že prohlašovalo již toho, kdo takto ohrozil druhého na životě za morděře. O tom byla již výše řeč. Jako další doklad možno uvést, že obeslaný hájí se tím, že usmrcený vystřelil na něho dříve, střela prošla mu kloboukem a »proto jeho jako svého morděře přemohl.«² Bylo nutno ovšem, aby to byla t. zv. zoumyslná příčina.³ Někdy však ani ohrožení života se nevyžaduje.

Za počátek se pokládá také dalši usmrcený pohnanému políček. »On počátek jest učinil a jemu políček dal, až mu krev z oust i z nosu tekla.«⁴ Nezáleží tudíž již přímo na ohrožení života. Dostačí, že musel se pachatel brániti svému násilí. V nálezech jest uváděno, že pachatel »bráně se násilí svému ten mord jest udělal.«⁵ Vůbec záleží na tom, aby byla tu »slušná příčina«, proč by se měl morděř brániti⁶ a aby měl morděř pro tuto slušnou příčinu také spravedlivou a slušnou výmluvu.⁷ Za příčinu však uznáno také prostě »sahání k bradě«. Spatřovalo se v tom pohanění a soudem ovšem i tato skutečnost uznána za počátek se strany pohnaného.⁸

Dostačilo, počal-li druhému láti a jím strkat. Nález potom zněl: »pověď Jiří provodí, že jest Václav naň počátek hanlivými slovy i skutkem učinil a Jiřík jej proto zabil, že tomu Jiřík odpovídati nemá.«⁹ V obranách se potom zdůrazňuje, že byla dána příčina řečí i skutkem,¹⁰ řečí, pohrůzkou i bitím,¹¹ pobídkou řečí i skutkem dobyt zbraně.¹²

Jest zřejmo, že naše právo připouští nutnou obranu nejen při ohrožení života, nýbrž i při ohrožení cti, kterýžto pojem byl právě u obou vyšších stavů velmi vyvinut.

Není pochyby a dosvědčuje to řada sporů, že velmi důležitým bodem ve sporech o usmrcení člověka bylo dokázati, kdo dal příčinu k usmrcení, od koho vznikl počátek. Nežřídka se ovšem stávalo, že jak se strany po-

hnaného, tak i pohanějíciho bylo dokazováno, že jedna i druhá strana učinila počátek.¹ Na soudu ovšem potom bylo rozhodnuto. Nebylo-li svědky dokázáno, kdo učinil počátek, pak připuštěna přísaha pachatelova, že počátku neučinil, nýbrž že se bránil.² Tato skutečnost, kdo učinil počátek byla tak rozhodující, že nebylo-li jasno, kdo počátek učinil, zemský soud vzdával se rozhodnutí a ponechával při nerozhodnutu, pokud jde o otázku, kdo koho zamordoval. Příklad zvláště jasný zachoval se nám z r. 1542,³ jak jsme jej uvedli již dříve.⁴

Je přirozeno, že muselo býti v právu našem přece jen omezení, pokud šlo o obranu proti počátku, aby zamezeny byly i půtky mezi stranami, které mohly z takovýchto obran povstati. Proto ke konci století 15. nalezen byl nález: »Kdož by na koho svévolně útok učinil nebo počátek a chtěl jej bítí nebo škodu mu učiniti, a on ušel neb ujel, a sebral se a jel hned zase na ty, kdož jsou naň svévolně přijeli, a dohoně jich, že by zbil neb ranil: nic neučiní proti své cti; než proto bude v kázeň vzat, že jest v pokojné zemi (za řádu a práva) to učinil, moha právem z toho jej vinití, toho zanedbal; a o škody se musí umluvití.«⁵

Že skutečně měl býti hodnocen počátek jako nutná obrana velmi opatrně, o tom také svědčí nález ke konci 15. století z r. 1486: »Mordu a pomsty nemá učiniti žádný, by se i počátek jaký všetečný naň jemu bez škody stal, když muož bez škody ujítí a práva dojítí, než jiné jest kdyby nemohl bez škody ujítí: tu se muož brániti.«⁶ Z velmi častého však použití obrany této a ze stejně hojných příkladů uznávání jejich se zdá, že bylo i v 16. století hodnocení počátku velmi různé. To jest patrné i z celého uvažování Všehrdova o moci. Všehrd⁷ stýská si ve své právní knize takto:

»A jestli že se práva čekaje brániti nebudu, za nestatečného zůstanu, a k tomu škodu na statku, na zdraví nebo na hrdle vezmu. Pakli se brániti budu, snad v pokutu práv upadnu. Obě těžké a o obém rozličných lidí rozliční jsú rozumové.« Zřejmo z toho ovšem, že ani tato neurčitost nepřispívala našemu právu, nýbrž vedla k častým zmatkům.

Kromě vytknutého případu počátku byly ještě velmi různé příčiny, pro které byla vyloučena trestnost, ač usmrcení bylo bezesporně na jevě. Někdy sám soud dbá toho, aby beztrestnost byla zaručena a to v případech, kde ještě podle starého obyčeje je ponecháno vykonání sprave-

¹) Nález r. u., fol. 134 (1562).

²) D. Z. m., 209 E 15.

³) Nález r. u., fol. 195.

⁴) Nález r. u., fol. 32 (1542).

⁵) D. Z. m., 209 H 5, 15.

⁶) D. Z. m., 209 H 15.

⁷) Z. zř., 1530, 189.

⁸) R. u., F. VII., 380, fol. 230 (1542).

⁹) Kn. Drnovská, 102–103.

¹⁰) Nález r. u., fol. 38 v.

¹¹) R. u., F. VII., 330, fol. 168.

¹²) Nález r. u., fol. 29 v.

¹) Nález r. u., fol. 42.

²) Kniha Drn., LXXXII. (1529, 1547).

³) Nález r. u., fol. 492, podobně eod. fol. 28.

⁴) Srv. str. 6.

⁵) C. j. b. III., 2, 100 (1486).

⁶) Ač. XIX., 519 (24).

⁷) III., 23, 2.

dlnosti osobě soukromé. V jiných případech opět jde o výkon svépomoci. Ale i kromě těchto případů jsou ojedinělé a různé. Uvedeme je podrobněji.

Bezrestným jest případ usmrcení v soudním souboji. Řád práva zemského v článku 21. praví, že usmrcení toto má se zapsati do zemských desk, aby žádný z příbuzných nemohl vykonati mstu nad zvítězivším. Naopak ukládá se těžký trest v tom případě, když by někdo mstil toto usmrcení.

Stejně tak vyloučena jest trestnost při usmrcení v případě potrestání únosu. I tu nám zprávu podává Řád práva zemského v čl. 84. Byla-li unesena dcera proti své vůli, v tom případě má otec stíti jak únosce, tak i dceru. Byla-li panna unesena proti své vůli, pak stíná únosce sama. I vdova podle článku 85. může stíti hlavu svému únosci, unesli-li ji proti její vůli. Případy tyto zaznamenává ještě Ondřej z Dubé v §u 13. I zde je dovoleno osobám soukromým před soudem stíti hlavu únosci, ale sám Ondřej poznamenává: »— to jest staré právo; mohou páni jinak naléztí.«

Bezrestným je usmrcení zloděje, který je chycen při činu na pozemku, pánem tohoto pozemku. Stanoví tak již Statuta ducis Ottonis. Praví se tu: § 3. Si fuerit fur apud aliquem nobilem vel apud aliquem cujus est villa et dederit eum curiae, omnia bona sua sint et collum ejus detur in potestatem principis. § 4. Insuper si fur capitur in aliquo loco et suspenditur, omnia sua principis sint praeter fruges, quae adhuc in agro remanserunt. § 16. Quando aliquis nobilis vir capitur in furto et suspenditur, et non habet prolem, hereditas ipsius regi cedat.

Jireček¹ dovozuje, že kdo vydá přistíženého zloděje soudu, t. j. kdo ho svou mocí nezabije, obdržeti má všechno jmění jeho, kdežto když byl zloděj zabit, jmění jeho připadne knížeti. Ustanovení tato ovšem jsou právě tak jako jiná statut Konrada Otty velmi neúplná a nejasná. Pochybnosti může vzbuditi ustanovení § 4., komu případnou plody na poli. Rovněž tak není zcela jasno, zda podle ustanovení § 5. náleží majetek usmrceného vraha knížeti jen v tom případě, není-li tu potomků jeho a zda v tomto případě obdrží ho tito.

Ještě v 15. století je dovoleno zemské zloděje od osoby soukromé, které bylo uškozeno, nejen stihati, ale přímo i trestati smrtí.² Všehrd³ zná již jen pravidlo římského práva, že nočního zloděje možno usmrtiti a deního tenkrát, kdyby se mocí bránil a dovozuje z toho: »A jistě, jestli že

¹) Slovanské právo, I., 170.

²) L. c., III., 552, č. 650. Týž Václav poh. Beneše z Hustopeče ze tří set hř. gr. dob. stf., že jest přechovával proti panskému rozkázání zloděje zemské na svém zboží v městečku Hustopečích, pak že mi služebníka od něho z Hustopeč oblúpili a já je tam zjímal jsem zemské zloděje i tudíž své a oběsiti jsem kázal...

³) III., 23, 2.

kteřý čas k zabití člověka spravedlivě slušie, (jakož mnoho těch časov jest,) bez pochybenie ten toliko spravedlivý, ale i potřebný čas jest, když se mocí moc učiněná zahánie.«

O tom ovšem v pozdější době neslyšime,¹ že by byl mohl poškozený zloděje, po případě jiného škůdce, přímo zabít, ale přece nalézáme příklad, který dosvědčuje, že pohnaný užívá v obraně tvrzení, že usmrcený poškozoval jeho majetek a pohnaný vystřeliv usmrtil ho a soud skutečně uznal tuto omluvu za dostačující. Pohnaný praví ve své obraně: »že jest se to dalo v noci a tma že byla, když on pan W. na honu jsouc po obilí jeho jezdil a škodu činil, a on jdouc do sadu tu, že někdo z nich vystřelil z ručnice a on Jan Jandera se zase ozval a jednu ručnici vzhůru vystřeliti dal a v koně Janovi V. jakž toho dokládá...«² Ale v tomto případě může se jednati také o otázku počátku.

V době statut Konrada Otty bylo bezrestným usmrcení komorníka, který poháněl někoho a nezachoval všech pravidel o púhonu. Komorník, jenž poháněl, měl míti s sebou zemskou pečeť, aby osvědčil, že je skutečně poslem úředním a měl vedle sebe míti určité osoby, aby mu dosvědčily púhon. Když nezachoval těchto pravidel a předpisů, mohl býti bezrestně usmrcen. Ovšem bylo to pravidlem asi jen v nejstarší době, ve které takovýmto způsobem se bránil proti neoprávněnému pohánění od osob, které neměly k tomu práva.³

Podobně mohl býti bezrestně usmrcen psanec (proscriptus). Bylo však nutno, aby se dokázalo, že usmrcený skutečně byl psancem. Dosvědčuje to kniha Rožmberská ve čl. 131: »Když odpovie po diskách, že je psance zahubil: tehda se právo doložiti popravce toho kraje, ktož jej jmá na svých listech.« Podobné ustanovení obsahuje i právní kniha písaře Jana, která jasně připouští zabití psancovo.⁴ I v městském právu XIV. století rušitel míru a člověk, který je v achtu, může býti bezrestně zabit.⁵ V městském právu jsou později ve 14. století případy, kdy může býti usmrcen škůdce majetku. Je tomu tak v privilegiu r. 1399, které dává král Václav IV. měšťanům zateckým, aby mohli kolem města zakládati vinice. Ustanovuje se tu:⁶ »Ale kdož by škodu v noci učinil a popaden byl, ten jest svou

¹) Solnař, I c., str. 11, tvrdí, že ještě zemská zřízení mají ustanovení o bezrestném trestání smrtí přistíženého zloděje, ale které články tak ustanovují, neuvádí.

²) D. Z. m., 209, B 28.

³) C. j. b., I., 59, čl. 2: et si camerarius vadit ipse secundus aut tertius sine nuntiis beneficiariorum, si interficitur, nihil de eo respondeatur.

⁴) Roessler, II., 276, čl. 602.

⁵) Roessler, I., 162, čl. 203, Wer wundet oder totet ein fridprecher oder geechten man, er pleibt sein an schaden, ob er das beweisen mag als recht ist.

⁶) Čelakovský, I. c., II., 925.

šíji ztratil a zboží jeho má spadnutí na pergmaystra. Pakli by se přihodilo, že by ten škudce, kterýž by tu škodu učinil, buď jeden nebo více, při takové škodě zabit byl, tehdy ten, ktož by jeho nebo je zbil do smrti, nic více nemá ztratiti než toliko dva halíře, kteréž on na tělo, jehož jest zabil, má položiti.«

I v jiných ještě případech vyloučena jest trestnost usmrcení člověka. Jedním z nich je případ usmrcení ve válečném tažení, ve službě polní. O tom máme zachován nále z r. 1548: »Poněvadž jest se ten mord v jiné zemi stal, a jsouce v službě polní, z té příčiny dává se jemu panu Janovi Šlikovi proti těmuž Janovi Račickému za právo, takže mu tím podle téhož obeslání ničím povinnovat není.«¹

Jiným podobným případem je vyloučení trestnosti v případě, když mezi stranami je řádně vyhlášena opověď. Přímého dokladu v zemském právu jsme nenalezli, ale v púhonech zvláště na Moravě se zdůrazňuje, že nebylo mezi stranami nepřátelství a že tudíž nebyl oprávněn pachatel spáchatí vraždu. »Já naň žádné péče neměl«, praví pán, jemuž byli za vraždění poddaní.² A contrario z toho možno souditi, že bylo-li nepřátelství, bylo možno škoditi si navzájem i na životech. Lze tak souditi i podle analogie z práva městského. Neboť tu již podle práva brněnského platilo: »Quod qui prius notorias cum alio habuit inimicitias, si eum occidit, mortificator dicit non meretur.«³ Proto také zdůrazňuje se v púhonech českých, že vražda stala se »na pokojné cestě«, na »mierné cestě bezpravně.«⁴ To jest, že mezi stranami nebylo nepřátelství právě tak jako nebylo nepřátelství v celé zemi. Stala-li se vražda za stavu nepřátelského v zemi, pak ovšem nebylo lze domáhati se žalobou nápravy. Proto právě zdůrazňuje se tato okolnost, že nebylo tu důvodu vylučujícího trestnost. Na Moravě odpovídá tomuto českému rčení v púhonech formule: »člověka zabili v pravém lantfridě a on naň žádné péče neměl.«⁵ Zdůrazňován jest tu lantfrid, zemský mír, t. j. mírový stav v zemi, ale také smlouva, která mezi stavy byla uzavřena a na základě jejíž stavové byli vázáni zachovávat neporušený právní řád.

Zcela zvláštní případ, že rovněž bylo uznáno na vyloučení trestnosti, nalézáme v moravských nálezech 16. století. Byl osvobozen pohnaný, který byl viněn, že usmrtil dva poddané proto, že se tak stalo při požáru jeho vlastního města.⁶ Snad bylo přihlíženo ke zvláštním okolnostem, za kterých se tak stalo a nebyla patrně vyloučena možnost i náhody.

¹) Nálezy r. u., fol. 33.

²) L. c., 33, III., č. 151, 711, č. 1443, V., 27, č. 21, VI., 16, č. 79.

³) Roessler, II., 244, čl. 526.

⁴) Řád práva zemského, čl. 1, Ondřej z Dubé, § 19.

⁵) L. c., III., 199, č. 876.

⁶) R. kn. N. M., II., H 14, fol. 122: »poněvadž to bití od pana Vlka lidem Albrechtovým při ohni, když jest Jičín hořel, se stalo...«

Beztrestným bylo usmrcení ženy cizoložnice manželem ve starých dobách ovšem. Bylo pak přímo právním obyčejem manželi přikázáno, aby usmrcení ženy provedl. Byla to rodina manželova, která cítila se pohaněna a proto nutila manžela, příslušníka svého, aby cizoložnou ženu usmrtil. I když pak se vzpíral manžel provésti sám usmrcení, nařizovala provésti usmrcení sluhou.¹

Beztrestným bylo usmrcení vykonané od osoby smyslů zbavené.² Podobně byl vzat zřetel k pomatenosti i v právu městském a to velmi záhy, ač nelze tu nepozorovati vliv římského práva. Zvláště týká se to případu uvedeného v Schöppenbuchu. Zkoumá se tu duševní stav matčin, která usmrtila své dítě.³

Právo naše nezná vyloučení trestnosti, je-li pachatel mladistvý čili, jak se říkalo, neměl-li let.⁴ Naopak bylo právě v tomto případě připuštěno poháněti takovouto osobu před zemský soud. Bylo tomu tak již v době Všeherdově.⁵ Nálež o tom z počátku 16. století zněl: »Člověk mladý let nemající pro mord nebo z hlavy může pohnán býti k soudu, než z jiného nic.«⁶ Jest ovšem otázkou, zda následoval trest smrti, byl-li nedospělý uznán vinným. Spíše se jest domnívati, že trest smrti byl vyloučen. A proto slyšíme ještě v 16. století o zvláštnímu trestu, jenž jest uložen pacholeti, které se nenáležitě mordu dopustilo.⁷

Je to jen vlivem římského práva, jestliže se ponenáhu uplatňuje zmírňování trestnosti pachatele nedospělého. Výraz tomu dán v Koldínově zákoníku. Ustanovuje se tu: »Však člověk, let dospělých nedojda, jestliže by koho z oumysla zabil aneb jaké jiné nešlechtnosti se dopustil: tehdy vedle zásluhy své a velikosti skutku, kteréhož se dočínil, též také vedle spravedlivého přisezných uvázení pokutou spravedlivou ztrestán buď.«⁸

Jako zbytek starých názorů možno uvésti také skutečnost, že ještě v 14. století dovedl městský soud debatovati o tom, zda trestna jest vražda dítěte samotnou matkou. Uvažováno bylo takto: »quod ipsa mulier non esset aliquid punienda ex eo, quod, cum infante gemisset et proprium jus in eum habuisset, ipsum perimere potuit et necare; quilibet enim in re sua, quod ei placet, facere potest.«⁹ Rozhodně zaznívá zde velmi dávný

¹) Fontes rerum boh., I., 252.

²) O tom podává nám zprávu Dačický ve svých Pamětech, I., 171: Také v Praze věc žalostivá se stala, nebo p. Ferdinand z Šternberka smyslem se pominuv, svou vlastní paní mateř tulichem zabil. A tak smyslem pominulý k ostříhání dán.

³) Roessler, II., 253, čl. 536. Koldín, O. 1.

⁴) Srv. H i s, Strafrecht, 61 násl.

⁵) Všeherd, III., 7, 17.

⁶) Právník, I., 159. Nálezové práv zemských. Ač. XIX., 487 (11) Knížky nálezův.

⁷) Miss. č. 69, fol. 65.

⁸) Čl. N., XXXI.

⁹) Roessler, II., 252, čl. 536.

právní obyčej, který nemohl ovšem již ve své době se uplatnit, ale skutečnost, že bylo možno vůbec ještě vzpomínati na tento archaismus, dokazuje, že nebyly ještě daleky doby, kdy skutečně tento právní obyčej v platnosti byl.¹ Není nemožno ovšem poznati, že příklad tento, vyskytl-li se před soudem vůbec, uveden byl také v právní knize Janově vlivem práva římského.

¹) Boháček, l. c., str. 28.

§ 4. KREVNÍ MSTA.

V době nejstarší jest řada trestních činů, které stát ze své moci nestihá nýbrž ponechává jejich stihání osobám, jimž bylo uškozeno. Děje se tak krevní mstou, která vyvíjí se nejen mezi osobami jednotlivými, nýbrž mezi celými rody. Jsou ovšem určité trestné činy, jichž potrestání stát má ve své kompetenci již od počátku svého bytí.¹ Ovšem že stát poněmhu snaží se dostat do sféry své moci všechny trestné činy. Mezi touto dobou, kdy stát trestá jen některé a kdy trestá již všechny těžké trestné činy, jest doba, kdy dovoluje ještě mstu soukromou, kterou však snaží se omeziti na míru nejmenší a hledí na ni právě z toho hlediska, že jest jen trpěnou náhradou za trest státní. Stát pak povoluje poškozeným, aby sami mstou domáhali se náhrady aneb, aby se obrátili na stát se žádostí o stihání státní mocí. Poškození mají tudíž v určité době na vybranou, zda chtějí vykonati mstu, či chtějí se obrátiti na státní moc o pomoc.²

Nám zachovaly se zprávy o krevní mstě, historicky doložené právě z této přechodné doby, kdy strana má na vybranou, buď stihati pachatele soudně aneb uplatnit svou krevní mstu.³ Shledáváme-li na jedné straně, že i současné stihání soudní ne mnoho se různí od krevní msty, setkáváme se na druhé straně s tím, že veřejná moc hledí krevní mstu omeziti.

Krevní msta, vládnoucí v prvotních časech byla zajisté velmi krutá a směřovala k úplnému zničení pachatelovu. Nejen život pachatelův, ale i majetek jeho podléhal mstě stihajícího. A není proto nic divného nazývali se takováto krevní msta »praeda violenta« v listině z počátku 13. století.⁴

¹) Makarewicz, Einführung in die Philosophie des Strafrechts (1906), 245, 265, Kutrzeba, Meżobójstwo, 45 n.

²) Binding, Die Entstehung der öffentlichen Strafe (1909), str. 29.

³) K dějinám krevní msty srv. Frauenstädt, Blutrache u. Totschlagsühne im deutschen Mittelalter, 1881; Miklosich, Die Blutrache bei den Slaven. Denkschr. der Akad. d. Wissensch. phil. hist. Classe Wien, 1888; Rundstein, Die Blutrache u. das System der Kompositionen in zwei Urkunden polnischen Rechts des 13. Jahrhunderts. Z. f. vergl. Rechtsw. 1900, sv. XIV; Vesnić, Blutrache bei den Südslaven. Z. f. vergl. Rechtsw. 1889, VII., 1891, IX.

⁴) C. B., II., 262, č. 269 (1225). V privilegii se praví: Si vero aliquod ibi furtum inveniatur, vel homicidium perpetratum fuerit, inhibemus omnimodis gravamen a castro

Jiná zpráva, zachovaná v kronice o sv. Ludmile, zaznamenává nám způsob stíhání nejen pachatele, ale i příbuzných jeho.¹ Zpráva může být analogicky rozšířena a vyložena širše tak, že líčený způsob stíhání nebyl neobvyklý současnému právnímu řádu, takže krevní mstě podléhalo veškeré příbuzenstvo pachatelovo.

Velmi charakteristickým ustanovením, které má za úkol omezit právo soukromé msty, jest ustanovení statut Konráda Otty: »Quicumque nobilis vel rusticus occiderit aliquem, CC denarios solvat curiae et alias recedat et quaerat gratiam, et uxor sua sedeat et indepnis.«² Z ustanovení tohoto je patrné, že před ním byly nepřátelské poměry mezi jednotlivými rodinami pachatelovou i usmrčeného a že nebyla nepřátelství ušetřena především ani žena, která zůstala na statku pachatelově a ovšem ani potomci pachatelovi, jak možno z toho souditi. Není sporu snad o tom, že ustanovení statut Konráda Otty čelilo právě k tomu, aby omezena byla krevní msta a soustředěna na osobu pachatelovu samu. Brandl³ vykládá toto místo Statut tak, že má pachatel po usmrcení před přáteli zabitého uprchnouti, aby mohli jeho příbuzní přimlouvati se u rodiny zabitého a aby mohli jednati o odkladu za usmrčeného. Částku dvou set denárů měl složit u soudu, aby soud chránil jeho příbuzné před pomstou zabitého. Není však stanovena žádná lhůta, do které se měl pachatel zdržovati v cizině a po které se teprve měl vrátiti. Takovýmto způsobem právo odstraňovalo krevní mstu a zavádělo odklad. Podle Brandla byl sice již dříve odklad mezi pachatelem a rodinou zabitého možný, ale v tom případě jen, chtěla-li rodina usmrčeného. Statuta Konráda Otty podle Brandla zaváděla jako jediný prostředek k usmíření rodiny usmrčeného odklad. O tomto názoru může býti pochybnost a bude o něm ještě níže řeč. Tu dlužno si povšimnouti pouze otázky krevní msty. K výkladu místa nahoře uvedeného jest si ještě všimnouti jiného ustanovení Statut Konráda Otty, které zní: »Quando aliquis interficitur in via, sive homo militis sive iudicis sive villicis fuerit, confusio magna inde fit; solent apponi denarii, aurum et argentum...«⁴

in villa fieri et predam violentam, que aliis solet exerceri, penitus interdicimus, sed omnia maneat inconcussa dominabus...

¹) F. R. B., I., 142.

²) C. j. b., I., 63, 70 (1229, 1237). K tomu srovnati jest pozdější český překlad práv Jihlavských. Čelakovský, Codex municipalis, II., 12, k č. 5. Nicméně chceme a příkazujeme přísněji zachovati: jestliže by někdo z měšťan učinil vraždu nebo jiné prohřešení mrzké kterékoli, aby ani komorník náš ani popravce ani který z úředníků našich ani soudce města nebo přísežní na zbožích jeho tak mohovitých jako nemohovitých nikterého nečinili násilí, ačkolivěk vinný utekl by, ale žena jeho s dědici věcí jeho pokojně požívaj. Srv. k tomu eod. l. str. 63, 72 privilegium Německého Brodu.

³) Č. M. M., II., 148.

⁴) C. j. b., I., 64, 71.

Obě tato místa souvisejí nesporně se snahou státu po omezení krevní msty, jak uvedeno a s výkladem Brandlovým lze v tomto směru souhlasiti. Analogii tohoto ustanovení našli bychom v polském trestním právu v institutu, jenž zove se wróżba.¹ I tu musel se odebrati pachatel do ciziny, aby nejsa na očích příbuzných usmrčeného nevzbuzoval příliš jejich touhy po pomstě. Trvá pak ve vyhnanství do roka a do šesti neděl a po celou dobu dostává se poškozeným do nucené správy jeho jmění. Po této době se sice krevní msta nezakazuje, ale mezi tím se poskytuje možnost pachateli, aby se smířil s poškozenými.

Právní obyčej, že vražedník odebíral se do ciziny a odtud pokoušel se smluviti se s přáteli usmrčeného žije ostatně jistě i po Statutech Konráda Otty. Dosvědčuje nám to kronika Dalemilova. Přátelé usmrčeného, kterého zabil žid, pobili řadu židů chtějící pomstít jeho smrt. Král chtěl všechny vražedníky usmrtiti, oni však prchli za hranice. Odtud vyhledali milosti panovníkovy a s židy se smluvili.² I v této zprávě je ještě v paměti starý obyčej, ale nad jiné jasně je patrným zápas dvou různých principů: veřejnoprávního a soukromoprávního stíhání usmrcení člověka.

Jisto jest však, že ani ve 14. století krevní msta nebyla úplně vymýcena a trvá ve svých zbytcích, které jsou zakořeněny v názorech současných lidí. Ukazuje na to jiná zpráva z kroniky Dalemilovy, kde se vypravuje, že r. 1315: »Rudolf z Kosic zabi panošiu Veňkovi, susědu svému, pro to Veňek zabi syna jemu, pak Rudolf zabi Veňkovi syna...«³ Vzájemné vraždy tudíž v názorech současníků vyrovnávají nepřátelství. Vraždy stíhají i příbuzné té osoby, která se provinila.

I soudní souboj je zbytkem krevní msty. Je to vlastně boj mezi mstitelem a pachatelem, který odbývá se pod dozorem soudním. Tím, že přemůže jeden druhého, jest spor ukončen. »A tak zvítězí nad ním a právo obdrží v tej při«, praví Řád práva zemského v čl. 21. Soudní souboj také ve starší době nebyl podnikán pouze od dvou osob, nýbrž odbývali ho příbuzní usmrčeného i vražedníkovi společně. Není třeba zdůrazňovati, že to je bitva mezi příbuzenstvy, dávný boj mezi dvěma rody, který je postaven pod dozor právní. To je také patrné z toho, že strana pokořená není již trestána smrtí, nýbrž prostě poražená strana musí se pokořiti, načež je jí prominut její zločin.⁴ Ovšem že již také Řád práva zemského

¹) Kutrzeba, Męzobójstwo, 46; Hube, Wróżba, wróżda i pokora, Warszawa, 1884; Ciszewski, Wróżba i pojednanie, Warszawa 1900.

²) F. R. B., III., 183-4. Přítelé jeho pomstichu a proň mnoho židův zbichu. Král ty všechny chtieše zbíti, musichu všickni z země jíti. Pak milosti královny dobychu a s židy se umluvichu.

³) F. R. B., III., 225.

⁴) F. R. B., III., 225.

na zmíněném místě doporučuje, aby soud nedovolil, aby došlo k usmrcení přemoženého, nýbrž připouští, aby »s královú volí a s panským povolením bylo mezi nimi lepší zjednáno«.

Ještě ze 13. století máme zprávy, že příbuzní mohou poháněti vražedníka před soud královský, ale nuceni k tomu nejsou. Zdá se, že již v této době mohou voliti si mezi různými způsoby, které mají odčiniti spáchanou křivdu.¹ Oba způsoby stíhání ovšem jsou na sobě závisly tak, že jeden vylučuje druhý.²

Je to tudíž pro krevní mstu subsidiární stadium. A krevní msta v tomto stadiu jest ještě v užívání v době Řádu práva zemského ve 14. století. Nejen, že ve více člancích mluví se o tom, že bude příbuzný mstiti smrtí příbuzného,³ ale zvláště ustanovení článku 20. je důležitým. Když nechce pohnaný podniknouti před soudem soudní souboj, má pražský purkrabí doprovoditi ho bezpečně tři míle od pražského hradu, »tak, aby mohl utéci před násilím svých nepřátel«. Je jasno, že příbuzní usmrceného mohli vystoupiti krevní mstou vůči prchajícímu pohnanému. Jinou otázkou jest, že vlastně se podporuje pohnaný proti pohánějícímu. Lze si to vysvětliti jen tím, že právo obyčejové podporuje současně uzavření smlouvy mezi stranami. O tom bude ještě níže řeč. Pohánějícímu však v určitém případě ponechává se výkon spravedlnosti nad pohnaným přímo, aby se na něm mstil. Určuje tak čl. 22. Řádu práva zemského. Když pohnaný nedostavil se k soudu, má pohánějícímu býti dáno za právo stané a na pohnaného může se vésti majetková exekuce ve výši peněz t. zv. hlavních. Projdouli všechna stadia exekuční a pohnaný se nesmluví s pohánějícím, pak jest dovoleno vykonati nad pohnaným pomstu: »tehdy ten pŕvod, kdežby kolivěk nalezl pohnaného, má jej jati nebo zabiti, a prokole jemu stěhně, i má jej k ocasu koňskému za nohy přivázati, nic z něho rúcha nesvláče, i vléci jej pod Pražskou šibenici«. A aby se sám chránil před pomstou příbuzných takto popraveného, má oznámiti výkon své msty úředníkům a v desky zemské má se tato skutečnost vložit.

Zbytkem staré krevní msty jest t. zv. opověď. Opovědnictví je dávné a již nahoře jsme se o něm zmínili, jako o jednom případě vyloučení trestnosti. O jeho vývoji nemůžeme se zde šířiti. Zvláště kvetlo v době 15. století, kdy poměry v zemi byly neuspořádané. Záleželo v tom, že jeden druhému oznámil nepřítelství a stal se mu nepřítelem, mohl mu škoditi, jímati dobytek

¹) C. ep. M., 143 (1222), C. B., II., 230, č. 239, Regesta II., 1161 č. 2644, praví se v listině: Si vero contigerit quod aliquis occidatur ab hominibus eorum et amicis occisi uel in occisores de homicidio impetere, in curia nostra respondeant...

²) Srv. k tomu Schmidt A. B., Die Grundsätze über den Schadensersatz in den Volksrechten, 1885, str. 5.

³) Čl. 20, 21, 22 na př.: »aby toho žádný přítel nemstil.«

i služebníky a škoditi mu na zdraví i na životě. V době husitské nesporně opovědnictví bylo rozšířeno a nezřídka se stávalo, že někdo z válčících přišel při takovémto stavu o život. Nebyla ani předepsána pevná forma opovědi.¹ Stačilo snad rčení: »měj na mě péči, kdež se s tebou shledám, že tě bítí budu.«² A proto právě v pŕhonech, jak bylo z zmíněno, se zdůrazňuje, že pohánějící neměl žádné péče na pohnaného pachatele. Je to typické rčení: »já naň žádné péče neměl«, kterým odůvodňuje pohánějící vinu pachatelovu.³ O tom zmiňuje se také kniha Tovačovská v kap. 208. mluvíc o opovědi k válce. Líčí se historický vývoj opovědi a také se vyzdvihuje, že právě pro opovědi bývali lidé nejisti hrdly i statky. V dobách klidnějších byla opověď upravena a dána jí určitá forma, kterou opovídací musel zachovati. Rozhodujícím byl v tomto směru sněm Benešovský z r. 1473, na němž bylo předepsáno, »aby žádný neodpovídal, leč by tři dni napřed dal věděti tomu každému do domu a na zámek jeho, kdež dvorem svým obývá; a kdož by jinak učinil, aby byl odsúzen cti a viery, a více aby nikdy k ní nebyl navrácen, ani k žádnému právu«.⁴

Opověď byla potom buď vůbec zapovídána anebo dávana jí určitá forma. V Čechách zakázána byla ve Vladislavském zřízení zemském v čl. 408.⁵ Na Moravě stalo se tak na počátku 16. století radou usnesení a také zemskými míry.⁶ Ale ještě kniha Drnovská se o opovědi zmiňuje⁷ a také zemská zřízení moravská. A není tudíž nemožno vysloviti domněnku, že ještě v 16. století opověď, tento zbytek starých válek mezi rody, žil.

Zákaz opovědi souvisí se zákazem krevní msty vůbec. Jíž nálezy roku 1400 a r. 1402 byla soukromá msta mimosoudní zakázána pod přísnými tresty.⁸ Ondřej z Dubé ve své právní knize v § 6. v kapitole »O vedení práva«, výtýká také mord, ale sám upozorňuje, že mnozí opouštějí právo a jinak svou vůli vedou. V knížkách nálezů z r. 1490 čteme ještě nález: »Mstí-li se kto sám a opravuje sobě, opravú práva stracuje«.⁹ Bylo-li ovšem nalézati podobné nálezy, lze z toho souditi opačně, že krevní msta nevymizela ani v tak pokročilém věku jako byl konec věku 15.

Jedním ze zbytků krevní msty jeví se skutečnost, že před soud dosta-

¹) Příklady opovědních listů z doby války Jiřího z Poděbrad s panskou Jednotou viz Ač. IV., 139–141.

²) Kronika Dalemilova na př. praví: Juž jaz nejsem nič se tobě, každý jměj péči o sobě.«

³) L. c., III., 33, č. 151, 711, č. 1443, V., 271, č. 21, VI., 16, č. 79.

⁴) Ač. IV., 469.

⁵) Ač. V., 186. Srov. Koldín, N 5.

⁶) Srv. z r. 1511, Ač. X, 344.

⁷) Str. 104.

⁸) C. j. b., II., 2, 44, 46.

⁹) Ač. XIX, 519 (23).

vuji se přátelé pachatelovi a orodují a prosí za pachatele, aby vina jeho byla zmírněna a aby mu bylo odpuštěno.¹ Z toho důvodu ovšem sháněli také řadu mocných přímluvců mezi osobami blízkými soudu, aby dosáhli odpuštění na straně příbuzných zavražděného.² Neboť záleželo, jak uvidíme na iniciativě těchto osob, aby bylo před soudem v procesním jednání proti pachatelovi pokračováno.

Zástupy osob a jistě především příbuzných dostavují se s pachatelem k pokoře, která sama, jak ještě uslyšíme, není nic jiného než symbolické upokojení krevní msty na pachatelovi.

¹) Winter, Kulturní obraz, II., 790, srv. Ač. VIII., 170 (1520) Zdeněk Lev z Rožmitála píše Janovi z Vřesovic a přimlouvá se za vraha: »aby milostí u tebe i u toho zabitého přátel hledal, též i u mne...«

²) Žerotín, Zápisy, II., 18, 27.

§ 5. ODKLAD.

Nahoře bylo uvedeno mínění, že ustanovení Statut Konráda Otty nutně svými důsledky vedlo ke vzniku odkladu za usmrcení člověka, t. j. ku vzniku platu za škody, které vznikly členu rodiny usmrceného.¹ Jest otázkou, zda máme zmíněný předpis Statut² pokládati přímo za zřízení odkladu za usmrcení a zvláště, jak máme posuzovati předepsanou částku, již jest složiti u soudu. Jako jiné předpisy Statut, tak také tento předpis jest velmi neurčitý. Neboť není jasno, co se stávalo s částkou uvedenou v předpisu a zvláště, zda byla to náhrada přisouzená poškozenému příbuznému aneb byla to náhrada poškození veřejného řádu dávaná králi a moci veřejné a jde-li tudíž o pokutu veřejnou, či zda to byla jak pokuta veřejná, tak i soukromá zároveň, tudíž částka, která spojovala oboje. Ale v tomto případě opět není určeno, jak se tato částka dělí mezi moc veřejnou a osobu soukromou.

Zdá se, že částka uvedená ve Statutech je částka určená k uspokojení moci veřejné. Částka určená k uspokojení strany poškozené uvedena nebyla z přirozených důvodů, protože určení její ponecháno bylo dohodě stran.

Určení této peněžité částky, která byla náhradou straně poškozené, dalo se totiž buď na soudě aneb mimo soud dohodou stran. Jsou to dva různé způsoby, kterými dostává se zadostiučinění poškozené straně. Jak shledáme však, nejsou od sebe tak vzdáleny, jak by se zdálo. Záleží, jak uvidíme, na iniciativě stran, který způsob zvolí.

My promluvíme nejprve o způsobu prvém, t. j. o určení této částky před soudem a pak teprve přistoupíme k vyličení uzavírání smluv mezi pachatelem a poškozeným v celé souvislosti.

¹) Literatura o odkladu je velmi rozsáhlá. Srv. His, Strafrecht, str. 583 nsl. zvl. Abegg, Einfluss der Kirche auf die Sühne bei dem Totschlag. Zeitschr. fr. R. G., VII., 259—269. Uvedené dílo Frauenstädt, Blutrache u. Totschlagsühne; Dąbkowski, Zemsta, okup i pokora na Rusi Halickiej w wieku XV. i pierwszej połowie w. XVI. 1898; Pawiński, O pojednaniu w zabójstwie według dawnego prawa polskiego, Warszawa, 1884; Dubieński, Główna część w Statucie litewskim trzecim. Lwów, 1906; Lippert, Socialgeschichte, I. (1896) 359. Viz též Goetz, Das russische Recht I. (1910) str. 66 nsl.

²) Srv. C. j. b., I., 56, 63, 70.

Pokud jde o formu púhonú, o náhradu straně poškozené, dlužno rozlišovati púhon český a púhon moravský. Pojednáme nejprve o púhonu českém. Především musíme si objasnit některé nejasnosti ve výrazech, které v českých púhonech o odkladu se vyskytají. Vysvětlení jich přispěje i k osvětlení pojmu odkladu.

Již kniha Rožmberská mluví v řadě článků¹ o púhonech především o hlavu a pak o púhonech o přihlavní dobytek. Rozlišuje tak oba tyto púhony, ac mezi nimi je nesporná souvislost. Zmínky knihy Rožmberské jsou ovšem stručné, jako jiné její předpisy. Všechny uvedené články však ukazují, že púhony o přihlavní dobytek byly hodnoceny stejně jako o samu hlavu. Jen článek 184. má rozdílné ustanovení. Neboť ustanovuje, že z hlavy je trojí púhon a důkazní řízení spočívá v »právu s meči sedati«. Z přihlavního dobytka je rovněž trojí púhon, ale důkazní řízení jest »právo za kyje sedati«.

Místa knihy Rožmberské vykládal Brandl.² Mínil, že přihlavní dobytek knihy Rožmberské jsou movitosti, které vrah uloupil zároveň zavražděnému. A srovnává toto místo s pozdějšími zachovanými púhony tvrdil, že přihlavní dobytek je odlišovati od hlavních peněz v těchto púhonech, které jsou odhadnutou škodou poškozeného a uvedené přímo v púhonu. Důkazem pro jeho tvrzení bylo také, že podle knihy Rožmberské mohl být, jak patrně z uvedeného předpisu o důkazním řízení, spor. Podle Brandla naopak peníze hlavní nemohly být spornými. Jen otázka, zda vrah uloupil zavražděnému nějaké movitosti, mohla být spornou. Brandl sledoval plně Strobacha, který tvrdil totéž.³

Proti mínění Brandlova vystoupil Jireček⁴ a tvrdil, že není rozdílu mezi výrazy peníze hlavní a přihlavní a že výrazy tyto znamenají totéž, t. j. škodu, o jejíž náhradu poškozený se ucházel.

Dříve než přistoupíme k rozboru dalších zpráv z pramenů, musíme přímo vytknouti, že nesouhlasíme s Brandlem, nýbrž kloníme se k výkladu Jirečkovu. Má-li kniha Rožmberská zvláštní výraz přihlavní dobytek, který později se nevyskytá, zdá se, že se v tomto případě připomíná doba, kdy cena za usmrčeného platila se v určitém počtu movitých věcí. Neboť dobytek značí tolik, co později nábyt, nábytek, věci movité. Svědčilo by to opět o starobylosti Rožmberské knihy a neodporovalo by to zprávám i z jiných práv. Neboť na př. v právu germánském ve velmi dávných dobách plnilo se za usmrcení člověka určitým počtem zbraní a dobytka.⁵

¹) Čl. 180, 184, 209, 212.

²) Č. M. M., II., 166. Kniha Rožmberská, str. 131.

³) Č. Č. M., 1844. Výklady na pojednání p. N. Iwanišewa pod názvem: »Idea o osobnosti«, str. 489.

⁴) Slovanské právo, II., 253.

⁵) Připomíná to Tacitus, Germania c. 12: equorum pecorum que numero convicti

Pokud jde o námitku Brandlovu, že nemůže být o hlavní peníze spor, jest zdůrazniti, že nebylo-li předpisu o výši částky hlavních peněz, pak mohl být o ně přirozeně spor. Nebylo-li tohoto předpisu, jak uvidíme, ani později, nebylo ho ani v době knihy Rožmberské. Je pak přirozeno, předpisuje-li kniha Rožmberská svým způsobem důkazní řízení ve sporu o přihlavní dobytek.

Nejlépe nám věc objasní, uvedeme-li některé púhony z doby pozdější přímo: na př. Nyepr de Koryt conqueritur super Wyclam de Wboczie, quia occidit patrem suum Sdeborium quondam de Koryt sine iure in via pacis. — Item idem conqueritur super eundem, quia recepit circa caput Sdeborii quondam de Koryt, patris sui, quingentas marc. Arg.¹ Je to jednoduchý púhon z počátku 14. století. Pohání v něm, jak patrně syn vraha svého otce. V druhé žalobě pohání téhož z 500 hřiven. Nemůže ovšem být tak jasným, co značí rčení »quia recepit circa caput S... quingentas marc. arg.« Může výraz »recepit circa caput« značiti uloupení peněz zavražděnému? Vždyť přece naše právo zná výraz loupež a uloupiti.² Co však značí toto rčení?

Všimněme si jiného púhonu z téže doby:³ Beneda, orphanus de Wolfsteyna, conqueritur iure orphanorum super Dluhomil de Brodow, quia occidit patrem suum quondam Cstibor de Wolfsteyna sine iure in via pacis.

Item idem conqueritur iure orphanorum super eundem, quia quando occidit patrem suum quondam Cstibor de Wolfsteyna sine iure in via pacis, circa caput ipsius recepit CC mar. arg. capitalis argenti.

Item idem orphanus conqueritur super Bedrzych de Brodow, quia quando occidit patrem suum quondam Cstibor de Wolfsteyna sine iure in via pacis, circa caput ipsius recepit C. mar. arg. capitalis argenti.

Item idem conqueritur super Cstibor de Chodoweplane pro C mar. arg. capitalis pecunie...

Item idem orphanus conqueritur super Hynek de Brazdzie pro C mar. arg. capitalis pecunie...

Item idem orphanus conqueritur super Ulricum de Chodoweplane pro C mar. argenti capitalis...

Púhon tento přináší nám mnoho nového. Vidíme z něho z prvních dvou částí, že syn pohání vraha otcova nejprve z hlavy a pak určitěji již z hlavních peněz, což odůvodňuje pohánějící přímo v púhonu. Vidíme

multantur, a cap. 21. luitur homicidium certo armentorum ac pecorum numero. Srv. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte, Leipzig, 1906, str. 230; Schöder, Rechtsgeschichte, 1919, str. 89.

¹) R. t. t., I., 6, č. 3.

²) Řád práva zemského, čl. 43.

³) R. t. t., I., 7, č. 11.

však, že v další části pŕuhonu pohánějící pohání osobu jinou rovněž z peněz hlavních a praví o tomto pohnaném rovněž, že zabil jeho otce. Na tuto druhou osobu není však zvláštní žaloby z usmrcení. Pak následují ještě tři žaloby další, kde pohánějící prostě pohání z peněz hlavních, aniž by zde byla uvedena skutečnost, že pohnaný usmrtil otce pohánějícího.

Pomíjíme prozatím otázku, jaký jest poměr mezi pohnanými navzájem zřetelem ku zavraždění uvedené osoby. Ptáme se jen, co značí v tomto pŕuhonu capitale argentum, capitalis pecunia. Táž osoba pohánějící pohání nejprve osobu jednu z dvou set hřiven a pak další čtyry osoby po sto hřivnách. Jde tu o uloupené peníze usmrcenému? V jakém poměru pak tyto uloupené peníze byly by pohánějícím vymáhány? Celkem pohánějící poháněl o 600 hřiven. Částku to velmi značnou na počátek 14. století a jak ze zprávy o výsledku pŕuhonu je patrné, pohánějící skutečně těchto 600 hřiven rozhodnutím soudním také obdržel.

Sledujme však pŕuhony ještě dále. V pŕuhonu právě uvedeném pohání táž osoba příbuzná zavražděného různé osoby o hlavní peníze. Máme však zachovaný pozoruhodný příklad pŕuhonu rovněž z počátku 14. stol.:¹

Hermannus de Sbylawye conqueritur super Budislaum de Byelawy, quia occidit Sdenconem, fratrem suum, quondam de Ledczie sine iure in via pacis.

Item idem conqueritur super Budislaum de Byelawy, quia recepit circa caput Sdenconis quondam de Ledczie, fratris sui, C mar. arg. capitalis argenti. Nicolaus de Byeles conqueritur super Chwalek de Synenczie, quia recepit circa caput Sdenconis quondam de Ledczie, fratris sui, C marc. arg. capitalis argenti.

Wlelek de Ledczie conqueritur super Wlk de Syenczie, quia recepit circa caput Sdenconis quondam de Ledczie, fratris sui, C marc. arg. capitalis argenti.

Pŕuhon tento je zcela odlišný od pŕuhonů nahoře uvedených: pohánějí tu různé tři osoby vždy jinou osobu. V první části pohání osoba A osobu B z usmrcení, v druhé části táž osoba téhož pohnaného o peníze hlavní. V dalších žalobách však osoba C pohnaného D a dále osoba E pohnaného F vždy jen o peníze hlavní. Může v tomto případě jíti o uloupené peníze? Z jakého důvodu pohánějí uvedené osoby vždy o stejnou částku?

Nemůže býti sporu o tom, že v těchto pŕuhonech nemůže jíti o uloupené peníze, nýbrž, že zde musí býti jiný důvod a požadované částky musí býti jiné povahy.

Zcela jasně nám to potvrzuje právní památka z poloviny 14. století, tudíž nedlouho potom, kdy byly před soudem zemským projednávány uve-

dené pŕuhony. V čl. 2. Řádu práva zemského v českém textu se praví: »Opovídám se Vaší milosti, že sem pohnal vraha svého, jenž jest zabil mého bratra (pojmenuje jménem oba), a to chci vésti přede pány s plným právem, i z hlavy, i z peněz, v čemž tu hlavu pokládám.« Latinský text tohoto článku ještě lépe vysvětluje, oč nám jde. Praví se tu: »... ipsum bedallum, reum, querimoniam pro ipso capite, et aliam querimoniam pro pecunia capitali, pro qua ipsum caput aestimat, ... in terrae tabulis praesignet.« Je zde zcela zřejmo, že nejde v pŕuhonu o určení uloupených peněz. Článek 23. téže právní památky nám potvrzuje, že kromě pachatele mohl pohánějící o hlavní peníze poháněti i osoby jiné. Praví se tu: »Ale kdyžby pŕuvod koho jiného z hlavních peněz pohnal, nežli toho, jenžto jest jeho přitele zabil...« Latinský text opět jasněji praví: »quod si praedictus actor contra aliquem alium praeter interfectorem pro capitali pecunia agere voluerit, ...« O tom, jaké důvody rozhodovaly při pohánění jiných osob, zmíníme se později.

Knih Ondřeje z Dubé rovněž uvádí nám formu žaloby o hlavu v § 19: »O hlavu takto jest žaloba: »Petr z Vřesčan žaluje na Jana z Trnové, že jemu zabil otce jeho Petra z Klení na mírné cestě bezprávně, a prosí práva.« Ale o přihlaviem dluhu, jenž jest také troj pŕuhon, tak jest žaloba, že »Petr z Brus žaluje na Jana z Lan, že když zabil otce jeho Jana z Luk, při hlavě jeho vzal jemu pět set hřiven stříbra, přielit prosí práva.«

S pŕuhonem Ondřeje z Dubé srovnati jest příklad uvedený ve Všehrdových knihách devaterých:¹ »Petr z Kamenice žaluje na Jana z Vesce, že jest jemu Pavla bratra jeho na cestě zabil v zemi pokojné, ano práva jdú, a on na naň žádné péče neměl; a při tom když jest jej zabil, vzal jest jemu pět set zlatých uherských. Dokládá se svědomie komorníciého, kterýž jest tu hlavu ohledal a jiného svědomie. A za to žádá vedle práva spravedlivého nálezu panského.«

Pŕuhony tyto se vzájemně shodují, ale také určitým způsobem odlišují. Shodují se v tom, že nejprve pohání se o hlavu, pak o určitou částku. Ondřej z Dubé mluví o této částce jako o přihlavním dluhu, kterýžto výraz se jinde v pramenech nevyskytá, kdežto Všehrd² mluví o penězích přihlavních. Ondřej z Dubé ve své knize uvádí ve slovech »při hlavě jeho vzal jemu...« překlad z latinského »circa caput recepit«. Všehrd pak praví: »a při tom když jest jej zabil, vzal jest jemu...«

Srovnáme-li tyto žaloby se staršími nahoře uvedenými, jest zřejma změna formulace. Přihlížeje k této formulaci, Brandl míní, že jde v druhé

¹) II., 11, 4.

²) II., 11, 3.

¹) R. t. t., I. 6, č. 2.

části žaloby o uloupené peníze, t. zv. peníze přihlavní na rozdíl od peněz hlavních. Jak však je možno srovnati tuto formulaci s tím, co bylo obsaženo v Řádu práva zemského? Kde v žalobě je obsažena část žádající o náhradu za usmrcení člověka?

Domníváme se, že zde nemůže býti takové nesrovnalosti s ustanoveními Řádu práva zemského a Ondřejem z Dubé, po př. se Všehrdem. Nejasnost u Brandla vznikla z neporozumnění formulace. Půhon a žaloba vyjadřována je v zemi české ve třetí osobě. To působí nám dnes obtíže při výkladu a ne pouze při půhonu o hlavu. V první části pohánějící o hlavu žádá o zadostiučinění immateriální škody, která mu vznikla hlavou, t. j. usmrcením jeho příbuzného. V druhé části táž osoba pohánějící žádá o náhradu škody materiální, kteráž vznikla rovněž jemu při hlavě jeho příbuzného.¹ Neporozuměním, ke komu vztahuje se slůvko »jemu« ovšem vzniká celá nejasnost.

Přehlédneme-li to, co jsme dosud řekli o odkladu, dospíváme k těmto závěrům:

Pohánějící pohání nejen z hlavních peněz (*capitalis pecunia*),² kterýžto výraz používá také Řád práva zemského v čl. 23, ale také používá se výrazu *capitalis argentum*³ a dále také peníze přihlavní, kteréhožto výrazu jak jsme viděli užívá Všehrd a z něhož je zřejmo střídání výrazu hlavní a přihlavní peníze. Ale užívá se i výrazu přihlavní dluh u Ondřeje z Dubé, kterýžto výraz je pro nás velmi důležitým. Neboť označuje se jím, že bezprávím spáchaným pachatelem vznikla křivda, vznikl dluh, za nějž pachatel ručí a odpovídá. Odpovídají za něj i osoby jiné, které buď pachateli pomáhaly nebo jsou s pachatelem příbuzny.⁴ Všechny tyto výrazy označují totéž, totiž odklad.

Při půhonu a žalobě o hlavu bylo zvláštností v českém právu zemském, že pohánějící mohl proti pohnanému vésti žaloby, o hlavu a o peníze přihlavní.⁵ Pozdější nálezy zemského soudu o tom praví: »Žalobě dvě proti jednomu půhonu mohou býti, jako když z hlavy kto a z peněz přihlav-

¹) Pro srovnání a vysvětlení některých výrazů možno uvést na př. půhony C. j. b., II., 2, 325, č. 65. *Quia fecit ei dampnum suo posse sine iure na svej hereditate in P...* na svobodné cestě in Multaria, quando jest tady plul cum diversa silva, ibi recepit in eo bezpravně mýto... Ze jemu učinil škodu svú mocí bez práva na své dědině v Podolí na svobodné řece na Vltavě, když jest tudy plul s rozličnými drvy aneb s lesem; tu jest s něho vzal bezpravně mýto... Podobně l. c., 317, č. 20, pro eo recepit dampnum..., proto vzal škodu...

²) R. t. t., I., 5, č. 10 (1316); 6, č. 6; srv. L. c., I., 75, č. 438, 76, č. 446, 80, č. 481, 83, č. 496.

³) R. t. t., I., 6, č. 2.

⁴) Srv. Gierke, *Schuld und Haftung* (1910), str. 7, 14 nsl.

⁵) Řád práva zem., čl. 2, *Officium circa tab. terrae*, čl. 177.

ních pohání.«¹ Co to znamená? Pohání-li v českém právu z jiného než z hlavy na př. z loupeže, v žalobě uvádí pohánějící škodu a z této škody jedině žaluje.² U půhonu z hlavy byla právě ta zvláštnost, že žaloba zněla na dvojí: na škodu immateriální a škodu materiální.

Pohánějící tudíž v žalobě oceňuje škodu, která mu vznikla. Je to zřejmo nejen z čl. 2 Řádu práva zemského,³ nýbrž také ze samotných půhonů, kde pohánějící vytýká, že pachatel ho usmrcením člověka »připravil ke škodě«.⁴ O tom přesvědčuje nás i jiný moravský půhon, který pro jeho zajímavost uvedeme opět doslovně: »Waczlaw de Olomucz c. s. Benes-sium de Podole, quia fratrem ipsius Waczlawonis plebanum in Senicz de hoc seculo deduxit. Ideo petit eum citari cum testibus, nam idem plebanus idem Wacz. in citatis pecuniis tenebatur...«⁵ Ač půhon tento jest neúplným, neboť není v něm uvedena částka, o kterou pohánějící pohání, přece z něho patrně, že pohání o částku dlužnou, kterou mu byl dlužen usmrcený. Nehledě k tomu, že nesporně tu rozhodoval příbuzenský poměr mezi pohánějícím a usmrceným, zdůrazněn je v půhonu také poměr věřitelský mezi těmito osobami a také škoda, která pohánějícímu vznikla z nezaplacení dlužné částky.

Na Moravě, jak jsme se zmínili, byla jiná formulace půhonů o hlavu a přihlavní peníze. Byla to však jen vnější forma, neboť moravské půhony ještě lépe potvrzují to, co jsme řekli. V půhonech moravských přímo v jedné žalobě poháněl žalobce z usmrcení i ze škody, která tímto usmrcením vznikla. Příkladem může nám býti ze starší doby půhon: W. de Kn. c. s. W. de R. pro decem marcis gross. minus fertone de capite, petens eum citari cum testibus.⁶ Tomu bylo tak i později, že pohánějící uváděl sám částku, z které poháněl za usmrcení. Půhon pak nezněl přímo z mordu, nýbrž z částky určité, která byla uvedena. Příklad poskytuje nám opětně půhon z r. 1529: »Jan Stolbarský z Doloplas pohním Vítka z Dobřic na Přestavlcích z dědin i z zástav z 1000 zl. dobrých uherských a t. j. v. d. že jest Adama z Doloplas, bratra mého milého, z světa svedl a zamordoval a toho mi napravití nechce.«⁷ Není tudíž uváděno jako v Čechách zvláště, že pohnání z mordu a pak

¹) Ač. XIX., 594 (10).

²) Srv. Řád práva zem., čl. 43, zvl. 48.

³) I Všehrd, II., 11, 3 praví: »Věz také, že žaloba má se s půhonem ve všem srovnati, tak, aby z jiného pohnoně, z jiného nežaloval, anebo pohnoně z jednoho, aby nežaloval ze dvojího, jako takto: Když by pohnal ze škod, nežaluj z úrokův zadržalých, anebo pohnalll bys z dědictví, nežaluj z dědictví i ze škod, neb z těch i z jiných příčin pohnonově se zdvihají.

⁴) L. c., II., 192, č. 822 »skrže to k škodám mě připravil«.

⁵) L. c., 83, č. 498.

⁶) L. c., I., 78, č. 465.

⁷) Kniha Drnovská, LXXXII.

z peněz hlavních, nýbrž pŕuhon jinak konstruován. Příkladů ostatně nalézáme v pŕuhonných knihách dosti a dosti.¹

V zemském právu českém v pŕuhonech osob soukromých a pak i v soudních nálezích vyskytá se vždy určení částky reprezentující náhradu ustanovenou soukromé osobě za poškození jejích zájmů. Nevyskytá se tudíž v zemském právu českém t. zv. *Gesamtbusse* (*compositio*), t. j. úhrnná určitá částka určená k tomu, aby v přesně stanoveném poměru rozdělena byla mezi žalobce a mezi veřejnou moc.² Obě tyto části byly určeny k upokojení jak žalobce, osoby soukromé, tak i moci veřejné pro porušení zemského míru. Ač i v zemském právu českém byla určena i náhrada moci veřejné, jak ještě uslyšíme, přece nebylo tak učiněno ve formě *Gesamtbusse*. *Gesamtbusse* uvedeného způsobu vyskytala se však v městském právu českém.³

Pohánějící, získal-li při, obdržel náhradu škody v té výši, kterou žádal v pŕuhonu. Je to zřejmo nejen z příkladů z pŕuhonných desek,⁴ ale zvláště z ustanovení Řádu práva zemského. Článek 22. Řádu práva zemského praví: »Tuto znamenaj, když by pak ten pohnaný nesměl práva dostáti, nebo který rok zmeškal, k súdu nebo k bitvě: tehdy ihned tomu pŕovodu jmá býti dáno za právo stané a on dá památné.« Latinský tekst praví jasněji: »*Ceterum si ipse citatus in aliquo terminorum praedictorum non comparuerit, aut litigando vel duellando causam eundem perdiderit quoquo modo: tunc actori pro iure dari debet pro ipso capite et pecunia capitali praedicta, et ipse dabit memoriales.*« V Čechách bylo ponecháno na vůli stran smluviti se o hlavu a o hlavní peníze. Nesmluvili se pachatel, pak nastávala majetková exekuce ve výši peněz hlavních a po případě exekuce na hrdle pachatelově, jak o tom se ještě zmíníme. Nebyla-li na Moravě náhrada vyplacena, mohl pohánějící poháněti odsouzeného z toho, aby mu ji vyplatil. Příklad takového pŕuhonu nalézáme v deskách pŕuhonných moravských: »*J. de O. c. s. M. de L. et ubi bona habet etc. pro decem marcis gross. minus fertone, quia in eo obtinuit pecuniam capitale.*«⁵ I z této stylisace je patrna konstrukce výše uvedených pŕuhonů.

Jakou částku mohl žádati pohánějící v pŕuhonu o hlavní peníze? Byl určitý předpis, který ustanovoval výši této částky? Byl určitý právní obyčej, kterým se toto určování řídilo? Pokud jde o otázku první, musíme říci

¹) L. c., I., 186, č. 379, II., 268, č. 1099, III., 191, č. 825, 673, č. 1311, 711, c. 1443, IV., 25, č. 150, VII., 228, č. 1104.

²) Regesta, I., 561, č. 1213 (1248). V imunitní listině Přemyslově vytýká se *caput, quod vulgariter hlava dicitur...* a pak zvláště uvádí se *poena, quae cedit curiae*.

³) Srv. Regesta, III., 47, č. 113 (1312), v listině pro Cheb. Roessler, I., 182, čl. 9. Srv. Roessler, II., 124, čl. 272; His, Strafrecht, 585.

⁴) R. t. t., I., 7, č. 11.

⁵) L. c., I., 75, č. 438, č. 441, 76, č. 446, 80, č. 481, 83, č. 496.

předem, že nebylo žádného předpisu. Pokud jde o otázku druhou, budeme sledovati příklady v pramenech se vyskytající. Neboť nelze na ni odpovědět, jak poznáme, úplně jednotně.

Možno však předem říci, že ani tu nebyla pohánějící strana vázána. Dokazuje to Řád práva zemského čl. 2, ve kterém není uvedena žádná částka hlavních peněz, nýbrž straně je ponecháno na vůli, kolik může jako hlavní peníze požadovati. Strana totiž pohání z peněz, »v čemž tu hlavu pokládá«. Dokazuje to jenom, že straně ponechávalo se na vůli žádati jakoukoli částku a zdá se, že tomu tak bylo již v dobách nejstarších, připomeneme-li si, co jsme již uvedli, že totiž mohl býti o hlavní peníze spor. Zdá se, že v tomto případě rozhodoval soud. Tomu by nasvědčovala i ta okolnost, že v určitém případě je přímo předepsáno rozhodnutí soudní. O tom opět nám sděluje Řád práva zemského čl. 34. Je to případ, poháněli osoba nižšího stavu osobu z vyšších stavů a zmate-li pohnaný přísahu, kterou má dotvrditi svou nevinu. V tomto případě pohnaný »má tu hlavu položit podle šacování a nálezu úředníků Pražských, totiž nejvyššího komorníka, sudieho, písaře a purkrabie Pražského, kteříž všichni s panskou radou mají hlavu tu šacovati podle svých přísah«. Nebudou-li se moci úředníci shodnouti, jest ustanovení další: »tehdy král nebo jeho hofmistr má je přeslyšeti a kterež straně přivolí, na tom má zůstatí.«

Toto ustanovení opravňující stranu poháněti o libovolnou částku jeví se nutně v pŕuhonech, jež nám byly zachovány. Přece však se objevují určité pravidelnosti, takže snad nechybíme, řekneme-li, že by se byl v našich zemích vyvinul i právní obyčej, určující výši žádané částky.

V nejstarších příkladech slyšíme o tom, že pohánějící žádá za 10 hřiven stříbra jako za peníze hlavní. Jest tomu tak nejen v Čechách,¹ nýbrž i na Moravě.² V tom by tudíž bylo možno spatřovati určitou pravidelnost. Ale v téže době není vyloučeno, aby pohánějící nežádal mnohem více. Žádá 30 hř. stř.,³ 100 hř. stř.,⁴ 200 hř. stř.,⁵ po případě od jedné 200 hř. a od druhé 100 hř.,⁶ neb i 300 hř. stř.⁷ V téže době však nechybí ani příkladů, že pohánějící nežádá méně. Příklady máme z Moravy, kde *capitalis pecunia* obnáší toliko 5 hř. stř.⁸ V Čechách později Ondřej z Dubé čl. 19 a Všehrd (II., 11., 4.) shodně v příkladu uvádějí, první 500 hř. stř., druhý 500 zlatých

¹) R. t. t., I., 5, č. X., 6, č. 6.

²) L. c., I., 75, č. 438, 78, č. 465, 80, č. 481. C. ep. M., XIV., 69 (1408).

³) R. t. t., I., 7, č. 10.

⁴) R. t. t., I., 6, č. 5.

⁵) R. t. t., I., 7, č. 9.

⁶) R. t. t., I., 7, č. 11.

⁷) R. t. t., I., 6, č. 4.

⁸) L. c., I., 76, č. 446, 83, č. 496.

uherských. Máme-li ovšem v částce 500 spatřovati jistou pravidelnost, jest otázka. Zdá se nám, že nikoli.

Stejnou rozmanitost ve výši žádané částky za usmrceného nalézáme i na Moravě v pozdější době, v 15. století. Je možno uvést částku 30 hř. stf.,¹ více se však vyskytá 50 hř. stf.² Tato částka je, možno říci, pravidlem a potvrzuje výši částky, kterou bylo možno usmrceného odkládati. Ale není současně vyloučeno žádati více. Častěji se uvádí částka 100 hř. gr. Jde buď o to, že byla při usmrcení způsobena ještě jiná škoda,³ po případě, že byly usmrceny osoby dvě.⁴ Jako názorný příklad prvního budiž doslovně uveden púhon: »S. z C. p. W. z M. etc. z puldruhého sta hř. gr. proto, že mi člověka zabil a ten byl rychtář, šafář i hajný můj i vši obce cechmistr a k tomu že mi pobral mému člověku na svobodné cestě dobytek a pobral mi v Medlově mému člověku obilí.«⁵ Ani na Moravě tudíž při púhonech o hlavní peníze se nevyvinul určitý obyčej, jak dokazuje uvedený příklad púhonu z r. 1529, kde pohání se o 1000 zl. dobrých uherských.⁶

Jen jedno omezení obsaženo jest v pramenech. Komu byl totiž zamordován poddaný, nemohl podle nálezu z XV. stol. žádati o náhradu za plat, který mu tento poddaný platil, nýbrž mohl poháněti pouze obyčejným púhonom. Nález tento zněl doslovně takto: »Komuž byl člověk zamordován, nemuže pro plat, kterýž jest ten člověk platil, pán toho gruntu hleděti, poněvadž toho gruntu v držení jest, než chce-li o mord to muože učiniti.«⁷

Kdo mohl býti poháněn z hlavních peněz? Ukázali jsme již nahoře, že za vinu za usmrcení odpovídaly v určitých případech i jiné osoby než sám pachatel. Tyto osoby mohly býti také poháněny z peněz hlavních.

V českých deskách púhonných z počátku stol. 14., jak jsme viděli, nalézáme příklady, kdy poháněny jsou určité jiné osoby o peníze hlavní vedle osoby, která pohnána jest také z hlavy. O tom, proč se tak pohánějí, z jakého důvodu, v púhonech se mlčí. Rovněž tak čl. 23. Řádu práva zemského, jehož znění uvedli jsme nahoře, neuvádí důvodů. Jsou dva důvody, z jakých se tak mohlo dít: osoby poháněné mohly býti příbuzny s pachatelem a mohly býti poháněny vedle pachatele, mohly však to býti osoby, které byly určitým způsobem účastny vraždy a pro toto účastenství mohly býti poháněny.

¹) L. c., III., 191, č. 825.

²) L. c., II., 268, č. 1099, III., 511, č. 381, 669, č. 1282, IV., 25, č. 150, 270, č. 29, VI., 16, č. 79, 27, č. 146.

³) L. c., III., 673, č. 1311, 711, č. 1443.

⁴) L. c., VII., 228, »že jest lidí naše dva člověky z Zarušie ubil«.

⁵) L. c., I., 186, č. 379.

⁶) Kniha Drn., LXXXII., srv. I. c., V., 274, č. 40.

⁷) R. t. t., I., 240, č. 3.

Pro prvé mínění svědčí ta okolnost, že se tyto púhony vyskytají právě v nejstarší době, kdy ještě stará krevní msta ve zbytcích postihovala i osoby příbuzné pachatelovi. Z púhonů ovšem není patrné, jde-li o příbuzenství, ale jiná skutečnost nás o tom přesvědčuje. Neboť mohl poháněti o hlavu ne pouze jeden příbuzný, nýbrž i několik příbuzných a to každý zvláště o hlavní peníze. Příklad poskytuje nám púhon právě z počátku 14. století,¹ jehož znění jsme uvedli nahoře a v němž nejprve pohání jeden bratr určitou osobu pro usmrcení svého bratra a zároveň i o hlavní peníze. K těmto dvěma žalobám přistupují dvě další, v nichž pohánějí dva další bratři usmrceného dvě různé jiné osoby z hlavních peněz pro usmrcení téhož bratra jako v púhonu prvé. Tři bratři tudíž pohánějí tři různé osoby o hlavní peníze. Právě tak jako mohl jednotlivý příbuzný usmrceného poháněti zvláště, tak také se zdá, že mohli býti poháněni příbuzní pachatelovi každý zvláště.

V jiném opět příkladě,² jehož znění jsme rovněž uvedli, pohání jedna osoba druhou nejprve pro usmrcení, pak tutéž osobu o hlavní peníze a pak táž osoba čtyři další osoby o hlavní peníze. I tu se zdá, že jednotlivé osoby poháněné byly mezi sebou příbuzny,³ ale ovšem není vyloučen i případ, že poháněny jsou pro spoluúčast. O tom, že mohlo se poháněti zároveň vinníka hlavního i pomocníka a sice každého o náhradu škody zvláště, dokazuje nám púhon ze začátku 15. století na Moravě. Tu v prvé púhonu pohání se osoba, o které se praví, že pohánějícího přímo postřelil a úředníka jeho přímo zastřelil. V druhém púhonu pohání se pak osoba, která dala rozkaz svému střelci, který pomáhal zastřeliti úředníka. V obou púhonech pohání se stejně o 50 hř. gr.⁴

Z toho jest zřejmo, že oprávněná osoba mohla ve starší době poháněti o hlavní peníze kumulativně, t. j. více osob vedle sebe a mohla také na nich na všech obdržeti. V pozdější však době v Čechách neslyšíme o tom, že by více osob bylo poháněno z hlavních peněz a ani později před soudem nezískává na více osobách, leč na tom, kdo byl uznán vinným mordem.

Z vylíčeného je patrné, že odklad v púhonu neměl plně význam skutečného trestu. Byl spíše upokojením nároků poškozené strany, které měl nahraditi škodu. Tím, že poškozený žádal tuto náhradu, prokazoval pachateli vlastně dobrodiní. Vlastní účel trestu plně tu nevystupuje.⁵ To jest ještě více patrné při smlouvách o usmrcení člověka, o nichž bude řeč níže.

¹) R. t. t., I., 6, č. 2.

²) R. t. t., I., 7, č. 11.

³) Pohání se tu nejprve Dluhomil de Brodow a Bedrzych de Brodow, pak Cstibor de Chodoweplane a Ulricus de Chodoweplane.

⁴) L. c., II., 192, č. 821, 822.

⁵) Srv. Binding, Die Entstehung der öffentlichen Strafe (1909), str. 31.

Neboť při těchto, zvláště jsou-li uzavírány mimo soud, vystupuje tato povaha plně.

Začátek 16. století značí v ustanoveních o náhradě za hlavu, která jest před soudem vymáhána, velké změny. Lišiti jest opětně vývoj na Moravě a vývoj v Čechách. Na Moravě zůstávají púhony o hlavní peníze ještě v 16. století tak, jako byly ve 14. a 15. století.¹ Zemská zřízení moravská nemají o tom ustanovení. V Čechách vývoj soudního stihání usmrcení běře se cestou zvláštní. Změna nastala na přelomu 15. a 16. století. Ještě Všehrd, jak jsme se zmínili, zná púhony »z mordu, z hlavy a z peněz příhlavních, z vraždy.«²

Zemské zřízení Vladislavské nemá však zmínky o tom, že vedle hlavy pohání se ještě z příhlavních peněz. Skutečně v 16. století v českých púhonech již nepohání se z těchto peněz a v púhonu neuvádí se žádná částka. V českých púhonech v 16. století se prostě vytýká, že pohánějí viní z mordu, kterého pohnaný dopustil se proti všemu řádu a právu. Zemská zřízení česká 16. století rovněž již o příhlavních penězích nemluví. Zemské zřízení z r. 1530 v čl. 187 přineslo předpisy, které opakují se pak dále v zemských zřízeních r. 1549³ i 1564.⁴ V nich však o tom, že by se pohá- nělo z příhlavních peněz se nemluví. Ani není tu ustanovení, že soudci zemští mohou odsuzovati ku placení určité částky. Neboť se praví, že soudci mají »tu při slyšení a spravedlivý rozsudek a konec učiniti«. Nepraví se, jaká má býti dána náhrada žalujícímu. Jen v jednom případě je vytknuto, jakou majetkovou škodu vedle jiných trestů má trpěti obžalovaný. Prchl-li morděř na svůj zámek a obeslán byv nedostavil se k soudu, v tomto případě kromě toho, že propadl hrdlem, propadl i určitým trestem majetkovým. Pachatel totiž propadl třetinou statku svého ve prospěch dědiců nedílných neb i příbuzných oddělených usmrceného. Nerozhoduje, zda jde, jak ustanovuje zř. z. z r. 1549 o statek dědičný, manský či i o movitosti, zvl. o peníze. Dva díly zbývající mají zůstatí při dědicích a přátelích pachatelových.

Zemská zřízení vyloučila však přímo trest peněžitý v případě, že zavraždila osoba stavu městského osobu stavu panského neb rytířského. Příslušník stavu městského byl souzen na právu svém městském a i když na něm byla ustanovena pokuta peněžitá, nemá jí požívatí, usmrtil-li pána neb rytíře. V tomto případě, byl-li uznán vinným, byl pokutován na hrdle.⁵

¹) Srv. kniha Drmovská, str. LXXXII.

²) Všehrd, III., 21, 4.

³) Ve čl. R 34.

⁴) Ve čl. K 33.

⁵) Z. zř. 1530, čl. 188, 1549, R 35, 1564, K 34.

Přece však v jednom případě i Zemská zřízení česká 16. století¹ ponechala právo vykoupiti se před soudem částkou peněžitou. Byl to ten případ, usmrtil-li pán neb rytíř osobu selskou. Byl-li uznán pachatel vinným, měl v tom případě zaplatiti pánu, jemuž osoba poddaná náležela, 300 kop grošů. Bylo tudíž v tomto případě vykoupení penězi obligatorní, ač ovšem mohla býti i v tomto případě osoba stavu panského neb rytířského trestána na hrdle, bylo-li tak uznáno, hledíc ku přitěžujícím okolnostem, soudci zemskými.² O tom, že mohl býti odsouzen rytíř pro usmrcení obecného člověka slyšíme i před tímto ustanovením,³ ale přece jest v ustanovení Zemských zřízení velké omezení, pokud jde o možnost odsuzovati pána neb rytíře pro usmrcení sedláka. Tu také bylo ustanoveno po prvé přesně, jakou částku z odkladu obdrží příbuzní usmrceného a jakou pán usmrceného poddaného. Dvě třetiny měl dáti pán usmrceného poddaného dětem nebo manželce jeho. Pakli by těch nebylo, mají obdržeti vzdálenější příbuzní polovinu uvedené částky. Zároveň pak zvláštním ustanovením pojištěno právo těchto osob na peněžitou náhradu. Nechtěl-li totiž pán poddaných vyplatiti díl na ně z peněžité náhrady připadající, pak po samém ustanovení zákona byli volnými a mohli si vzíti za pána jinou osobu, která pak vymáhala jim jejich podíl.

Příklady nálezů ukazují, že byly skutečně osoby spáchavší mord nad poddanými pokutovány peněžitými tresty v částce 300 kop čes. gr.⁴ Bylo-li více osob poháněno, pak neplatily již každá osoba zvláště 300 kop, nýbrž všechny dohromady částku uvedenou, jak ukazuje jiný nález.⁵

Právě tak jako mohli soudcové naléztí trest i na hrdle, byly-li tu přitěžující okolnosti, právě tak mohlo býti nalezeno i na vyšší pokutu peněžitou. Příklad z r. 1558 to potvrzuje. Pán zmučil syna osoby, která nechtěla býti jeho poddaným, až naposled ho úplně usmrtil. Soud uznal na pokutu pěti set kop čes. grošů.⁶

Kromě toho ještě ustanovují Zemská zřízení zvláště o případu, bude-li poddaný člověk od koho umořen ve vězení. Jestliže by někdo cizího člověka poddaného ve svém vězení umořil nebo umořiti dal, pak kdo by se toho dopustil, musí podle Z. zř. 1530 dáti pánu poddaného 100 kop grošů ve čtyřech nedělích. O to, aby se tak stalo, pečuje hejtman krajský.⁷ Pozdější Zemská zřízení česká ustanovila pokutu 300 kop grošů určujíc také,

¹) Z. zř. 1530, čl. 189, 1549, čl. R 36, 1564, K 35.

²) Příklad Nálezů u. r., fol. 145.

³) Nálezů r. u., fol. 33 (1503).

⁴) Nálezů r. u., fol. 32 (1534), 34v.

⁵) Nálezů r. u., fol. 185 (1565).

⁶) Nálezů r. u., fol. 293 (1558).

⁷) Z. zř. 1530, čl. 184.

kdyby pachatel neposlechl hejtmána krajského, že může poškozený obrátiti se k zemskému soudu a žádati za projednání tohoto usmrcení jako při jiném mordu.¹ Ovšem, že i tu je připuštěno, aby pán poddaného upustil od peněžité pokuty a poháněl pachatele »z jakého nenáležitého umožení a o hrdlo připravení«.²

V Obnoveném zřízení zemském ve čl. T X. byla zrušena peněžitá pokuta za hlavu v tom případě, byli mord spáchán všetečně (muthwillig). Obnovené zřízení poznamenává, že to proti Božským právům čelí, byla-li v takovýchto případech povolována. Přece však ve čl. T XX. byla stará peněžitá pokuta zachována a to pro mord, na který sice proto, že nebyl spáchán úmyslně, nebyl trest smrti, na který však přece ukládán určitý trest podle uvážení soudců. Je však ustanoven pro tento případ minimální peněžitý trest, který musí býti splněn, aby dostalo se náhrady poškozeným. Jedná-li se o poddaného, pak má z částky 300 kop se dostatí ženě a dětem usmrceného dva díly a třetí díl pánu, jemuž poddaný náležel. V tomto případě shoduje se Obnovené zřízení se zemskými zř. staršími. Soudili-li by tuto při královský prokurátor sám, jedná-li se tudíž i o osoby jiné než poddané, pak má rozhodnutí při podle svého uvážení, ale nejméně má býti dáno 200 kop. gr. ženě a dětem usmrceného. Nebylo-li by děti a ženy, pak má býti dána polovina ze 300 kop nejblíže příbuzným. Nejblíže příbuzní musí bydleti na pozemku, kde byl usmrcený.

¹) Z. zř. 1549, R 21, 1564, R 14.

²) Z. zř. 1564, R 14.

§ 6. SMLOUVA O USMRCENÍ ČLOVĚKA.

Kromě soudního vyřízení sporu o vraždu, mohly strany dohodnouti se o ukončení sporu také smírnou cestou, t. j. vzájemnou dohodou a smlouvou uzavřenou mezi rodinou usmrceného a pachatelem. V této smlouvě (compositio, concordia)¹ bylo podstatnou součástí dání určité částky za usmrceného a z druhé strany závazek, že poškozený nebude stíhati pachatele.

Příklad takovéto smlouvy máme již velmi záhy, již z počátku 14. stol.² Forma zachovaných smluv ukazuje, že byly již tehdy v plném užívání. Ve 14. století pak byly již smlouvy ty pravidlem a samo právo jich uzavírání podporovalo. Je to zřejmo z čl. 22. Řádu práva zemského. Ustanovuje se tu: kdyby pohnaný podlehl soudně nebo v soudním zápase, nebo že by zmeškal některý rok, pak má býti dáno straně zvítězší za právo stané. Pohánějící, chce-li, má požádati komorníka, aby napomenul podlehnuvšího ve sporu, aby se s ním smluvil v šesti nedělích. Když marně mine těchto šest neděl, opětně má vzíti komorníka, aby se s ním smluvil v dalších šesti nedělích. A tak opakuje se, je-li druhý pokus marný, ještě po třetí. Napomenutí má se díti v domě pachatelově před čeledí aneb na trhu ve městě nejbliže ležícím. Teprve po těchto pokusech nastupuje majetková exekuce. Ale ani tenkrát není překážky, i když poslední stádium majetkové exekuce minulo, aby se strany nesmluvily.

Samo právo obyčejové bylo tudíž nakloněno k tomu, aby mezi stranami byla uzavřena smlouva a aby spor byl vyřízen smírně. A byly to nejen právní normy práva obyčejového, nýbrž i mínění těch, v jichž nálezech právo obyčejové žilo: bylo to přesvědčení soudců. Bylo usuzováno prakticky zřetelem ke škodě, která způsobena byla příbuzným usmrceného a nehledělo se při tom k vině pachatelově, aby byla potrestána. Názor tento zřejmě vysloven byl v nálezu komorního soudu r. 1573 při zavraždění kotláře v Pardubicích od Púty z Donína: »Kotlářka Anna jest žena potřebná a s několika dětmi osiřelá; kdyby soudem k témuž panu Pútovi přikročiti chtěla, náklad veliký by na to jíti musil, avšak by nejisté bylo, komu by padlo, aby pak ten mord

¹) Řád práva zemského, čl. 33 (lat. text).

²) Regesta, III., 30, č. 70 (1312); R. t. t., I., 8, č. 12. Srv. Sedláček, Hrady a zámky, II., str. 9.

Půtovi přisouzen byl, a týž pán z světa sprovozen byl, málo by tím sobě prospěla; z těch příčin, aby smlouva k vykonání přišla.«¹ To ovšem opětě není zvláštností českého práva, že smír mezi stranami je připuštěn a podporován, neboť jest tomu tak i v jiných právech.²

Tím, že samo právo zdůrazňuje uzavírání smluv je patrné, že smlouvy o hlavu mezi pachatelem a mezi příbuzným usmrčeného staly se pravidlem. Století 15. a 16. to jen potvrzuje a dokazují tak zápisy smluv v deskách.³ Svědčí o tom i kniha Tovačovská a Drnovská pro Moravu.⁴ I Zemská zřízení česká z 16. století připouštějí smlouvy o vraždu a ustanovují: »Než jestli že by se strany o mord smluvily, pokudž by se pokuty JMtí královské v Zřízení zemském vyměřené nedotýkalo, toho JMt. královská při tom zuostavovati ráčí.«⁵ Zvláště smlouvy byly uzavírány při usmrcení, při němž nebylo vražedného úmyslu a při usmrcení náhodném.⁶ Teprve na počátku 17. století smlouvy mezi pachatelem a poškozeným řídou, až ustávají úplně.⁷ Obnovené zřízení ustanovujíc zcela jiný systém nepřipouští již možnost uzavírání smluv o hlavu.

Smlouvu mohou uzavíratí strany samy, může však mezi nimi býti smlouva zprostředkována prostřednictvím rozhodčích a ubrmanů.⁸

Dohoda stran o smlouvu je zcela svobodná. Žádná strana nemůže býti od nikoho donucována, aby smlouvu tuto uzavřela. A také nesmí býti k tomu nucena.⁹ Nechceli přistoupiti ke smlouvě o hlavu jen pohánějící, může »vrahovi právem smrt učiniti, jakůž mu právo najde.«¹⁰ Strany mohou uzavřítí smlouvu mezi sebou i tenkrát, když již byl pohánějící pohnal před zemský soud. A strany mohly jsouce již před soudem uzavřítí smlouvu, která zapisována byla pak do desk na ono místo, kam bylo zapsáno obeslání.¹¹ Ale smlouva mezi stranami mohla býti uzavřena i tenkrát, když vražedník byl již odsouzen. Upozornili jsme již nahoře, že Řád práva zemského v čl. 22. ponechával vůbec stranám, aby se smluvily, když pohnaný podlehl v procesu o hlavu. Již právo ve 14. století tudíž přímo vybízelo strany, aby po tom, kdy pachatel byl usvědčen anebo jinak v procesu podlehl, strany ukončily

¹⁾ Winter, Kulturní obraz, II., 790.

²⁾ His, Strafrecht, 314.

³⁾ D. z. m., 9, A 5 v., A 26 v. (1539), A 30 a j.

⁴⁾ Kniha Tovačovská, čl. 211, 212, Drnovská, str. 101.

⁵⁾ Z. zř. 1549, čl. A 7, 1564, A 4.

⁶⁾ Srv. str. 8.

⁷⁾ Winter, Kulturní obraz, II., 796.

⁸⁾ Regesta, III., č. 70, Ač., III., 287-8, č. 4 (1407).

⁹⁾ Kniha Drn., 101.

¹⁰⁾ Kniha Drnovská, str. 102.

¹¹⁾ D. Z. m., 9 A 5 v., A 30. Srv. Ač., XXXII., 488, č. 4491; srv. Sedláček, Hrady a zámky, IV., 325.

proces smlouvou. Tento zjev pak trvá v zemích českých i později. I když byl pachatel hrdla odsouzen a dán do vězení, mohla býti ještě mezi stranami uzavřena smlouva. Je pozoruhodno, že právo obyčejové i tenkrát připouštělo uzavření smlouvy a odsouzený pak při hrdle zůstaven.¹ Příklady takových smluv uzavřených potom, když již odsouzený byl dán do Daliborky, obsahují registra purkrabská dosti. Na př. smlouva r. 1577 uzavřená zní:² »Jakož jest Jan Sedloně z Purghartovy Lhoty dědiník souce od Jiříka a Pavla bratří Sádlov z Wrazného z mordu někdy Jiříka Šípka poddaného jich na plném soudu zemském cti a hrdla odsouzen a po takové jich milosti pánův a vladyk na plném soudu zemském vejpovědi do vězení Daliborky dán. I majíce týž Jan Sedloně s nimi Jiříkem a Pavlem bratřími Sádly o týž mord se smlouvati z jistého poručení jeho milosti vysoceurozeného pana pana Vilíma z Rožmberka správce a vladaře domu Rožmberského a jeho milosti nejvyššího pana purkrabí pražského, dán jest z téhož vězení týž Jan Sedloně dědiník na rukojmě na tento nížeapsaný způsob, že on Jan Sedloně má zase do téhož vězení Daliborky postavití se ten pondělí po Suchých dnech postních nejprve příštích, a že se tomu dosti státi a on Jan Sedloně na týž den postavití se má. Slíbili sou za to a za rukojmě se postavili Jan Baláč měšténin z města Pelřimova a Martin Lhotka dědiník rukou společní a nerozdílnou pod propadením sumy tří set kop gr. č. Jestli žeby téhož Jana Sedloně na týž den v pondělí po suchých dnech postních do téhož vězení Daliborky zase nepostavili, že mají oni rukojmě sami se na týž den do téhož vězení do Daliborky postavití a z téhož vězení pouštění býti nemají, dokudž tou sumou tři sta kop gr. zouplna nesloží.«

Jen v určitém případě přímo zakazována smlouva mezi stranami. Jest tomu tak v případě komplotu. V českém textu Majestas Car. v čl. 34 zapovídá se komplot a ustavuje se, že kdyby osoby spojené v komplotu někoho šibalsky a zvláště zabili, nesmějí nikterak zaplatiti penězi za usmrčeného. Naopak, kdo by k tomu dodával peníze, bude stat.³ Český zkrácený text v tomto případě značně se uchyluje od textu latinského, neboť latinský text o odkladu vůbec nemluví. Jest proto považovati ustanovení českého textu za ustanovení 15. století.

Bylo tomu tak také tehdá, když bylo usmrcení spácháno před králem aneb před soudem zemským. V tomto případě nemohli se pachatel a poškozený smluviti bez souhlasu králova aneb aspoň bez souhlasu jeho hofmistra.

¹⁾ Dačický, I., 215. Na soudu zemském v král. čes. o Suchých dnech Kašpar Bechyně odsouzen hrdla pro zabítí N. Veleninského a do vězení Daliborky dán, o čemž potom smlouva učiněna, že při hrdle zůstaven.

²⁾ M. A., č. 638, A 14.

³⁾ C. j. b., II., 2, 135.

Ustanovil tak Řád práva zemského v čl. 33. a právní obyčej tento panoval tudíž ve 14. století.

Když se strany smluvily, nemohly již poháněti před soud o mord. Soud odmítl takový púhon a ponechával stranám pouze možnost, aby poháněly o splnění smlouvy.¹ Příklad poskytne nám nález zemského soudu českého ze 16. století: »Poněvadž on Smil předešle z téhož mordu jest byl strejce téhož Koče obeslán a potom skrze mocné ubrmany o týž mord jest smlouvu učinil, kterouž jest dostatečně provedl a prokázal Jich Milost jeho Smila při též smlouvě zůstavovati ráci.«² Stejně tomu bylo i na Moravě, kdež máme charakteristický nález z 15. století, který dokazuje, že strany ovšem nemohly poháněti před soud, zvláště byla-li smlouva splněna. Protože jasně osvětluje podstatu tohoto právního obyčeje, uvádíme jej zde opět: »co se pak vraždy dotýče, poněvadž Petr za zabitého úplatek vzal od jednoho, těchto již při pokoji nechati má, neb ktož úplatek bere, k hrdlu již hleděti nemuož, než by byl úplatku nebral, povinen by byl jemu Polonec od lidí těch spravedlivě učiniti.«³ I když se smluvil pachatel jen s jedním příbuzným, byl potom púhon ostatních příbuzných usmrčeného vyloučen.⁴ Někdy však veden jsa zvláštními okolnostmi případu, soud zemský český přece jen rozhodl o mordu, ač strany se smluvily a jedna z nich poskytla úplatek za hlavu, a to dokonce nálezem osvobozujícím pohnaného.⁵ Je z toho zřejmo, že právní obyčej v tomto případě kolísal, ale zdá se, že pravidlem byl právní obyčej prvý, poněvadž případ naposled zmíněný byl vlastně výjimkou.

Jak bylo výše zmíněno, mohly strany poháněti o splnění smlouvy o hlavu. Je zajímavé uvést názor, jaký vládl vlastně při tomto púhonu na vlastní smlouvu. Uzavření smlouvy zabráňovalo sáhnouti pachateli na hrdlo. Nebyla-li splněna, pak oživoval tento nárok poškozeného, který své právo na hrdlo pachatelovo také zdůrazňuje. Práví v púhonu: »Vaněk Melín z Hr. poh. J. a M. bratří ze Lhotky etc. z padesáti hř. gr. jakož odtud škodu vzal ohněm i mordem na služebníku na svém a to jsem panem Janem Lompnickým smluven, že to mělo býti opraveno i po dnes mi se to toho neodeslalo podle té smlúvy a vyřčení a skrze to ještě na ně na hrdlo péči mám.«⁶

Smlouvy o hlavu byly uzavírány zvláště ve starší době mezi celým příbuzenstvem pachatelovým a mezi vražedníkem a příbuzenstvem jeho. Ze starší doby jsou tu vypočítáváni příbuzní i dosti vzdálení. Tak praví

¹) Nálezy r. u., fol. 498 (1549), kdež táž sestra téhož někdy Václava Haugvice téhož Viléma Kelble na tu smlouvu z sumy nedodalé pohání...

²) Nálezy r. u., fol. 491 (1542), podobně ib., fol. 27 v., fol. 36 v., 37.

³) L. c., V., 125, č. 514.

⁴) A. M. r., č. 183, str. 427.

⁵) Nálezy r. u., fol. 498.

⁶) L. c., III., 349, č. 265.

se ve zmíněné smlouvě z r. 1312, že je uzavírána: »inter dominem Agnetem, relictam ipsius Peregrini Pussonis, et sorores ac filios sororum earundem et omnes affines, consanguineos et amicos eius, videlicet Iclinum, filium fratris dicti Peregrini, Nycolaum, Petrum et Angream, filios Claricii et ipsum Claricum, Heynricum, Pussonem cum filiis, Nycolaum et Frencelinum, Hermannum, Nycolaum, Cunradum et Nyklinum Burchardi, Bertholdum Pirknerum, Wolframum cum filiis, videlicet Meynhardo, Bohuslao, Cunradum, Heynricum de Lapide cum filiis, Nycolaum de Kocz, Nycolaum de Kessel, Bernhardum Nigrinum, famulos quondam dicti Peregrini, ex parte una, et inter dictum Nycolaum de Potnsteyn fratrem, consanguineos, affines aliosque amicos suos ex parte altera...¹ Je tu viděti, že krevní msta, která zanechala ještě po sobě stopy, vládla nejen mezi příbuznými, nýbrž i mezi služebnictvem usmrčeného a pachatelovým. Druhý příklad, rovněž z počátku 14. století z Moravy, kde mluví se o synech, manželkách, dcerách s ostatními přáteli, potvrzuje nám totéž.²

V dobách pozdějších se sice o tak vzdálených příbuzných nemluví, ale přece uvádějí se vůbec přátelé, kteří smlouvu mohou, ale nemusejí uzavřít. Jsou to ovšem již příbuzní nejbližší, syn, bratr, dcera, manželka, kteří uzavírají smlouvu o hlavu a kteří mají právě oprávnění poháněti z usmrčení svého příbuzného, jak o tom byla již učiněna zmínka a bude ještě řeč při líčení způsobu stíhání usmrčení, kdo má právo poháněti z usmrčení. I pak ještě v 17. století bývá ustanoveno ve smlouvách uzavřených o usmrčení člověka, že příbuzní těch osob, které smlouvu uzavírají nemají se vraceti na zabijce se žalobou.³

Pokud jde o obsah smlouvy o usmrčení činiti jest rozdíl mezi zemí českou a Moravou. V Čechách naprosto nebylo žádného zákonného předpisu o výši smluveného platu za hlavu. Obsah jejich řídil se prostě podle volného uvážení ubrmanů, t. j. rozhodčích osob, které smlouvaly obě strany. V Čechách nejen že se nevyvinuly předpisy o výši tohoto platu a ani nebylo tu zvláštního názvu pro tento plat, nýbrž nazývala se tu tato částka také capitalis pecunia⁴ podobně jako při soudním rozhodování o hlavě. V překladu Majestas C. z XV. stol. vyskytá se výraz, který je podobný moravskému. Mluví se zde totiž o odkladu, ač jinde jsme tento výraz v pramenech českých nenalezli.⁵

¹) Regesta, III., 29, č. 70.

²) C. ep. M., VI., 349.

³) Sedláček, Hrady a zámky, IV., 325 »A jak oni nadepsaní páni bratří Vítové tak pan Bohuslav nejstarší Víta streyc, též paní máti jejich ani žádný jiný nemají a moci mítí nebudou pro takový mord na něho pana Viléma Kaplíře se navracovati a z něho viniti.«

⁴) Regesta, III., str. 31, č. 70 (1312).

⁵) V kap. XXXIV: »Paklíby kto zabity těmi penězi byl zaplacen nebo otložen...«

Výše částky, kterou platil vražedník za hlavu, mohla být ustanovena v Čechách ve smlouvě, ale také nemusela být vůbec uvedena. Mohl být vzat zřetel i k současnému stavu vražedníkovu a určeno, že teprve později až nabude vražedník jmění, má zaplatit za hlavu usmrčeného. Záleží však opět na rozhodnutí rozhodčích osob, jakou částku a co má pachatel z nabytého statku dáti.¹⁾

Později v době 16. století bývá ve smlouvách připojeno určení náhrady za škody, útraty a náklady příbuzným usmrčeného. Náhrada uváděna jest ve výši velmi vysoké, na př. 2000 kop mís.²⁾ a nelze nevysloviti domněnku, že obsahovala také náhradu za usmrčeného po způsobu staré náhrady za hlavu, byť to již výslovně uváděno nebylo.

Na Moravě rovněž bylo možno ve starší době uzavírat smlouvu o hlavu podle vůle stran.³⁾ Svědčí o tom ještě i kniha Tovačovská, která v kapitole 210 praví: »kdyžby... přišlo o hlavu smluvení, jakž ubrmané smluví, to jest při vůli stran.« Ale oproti Čechám bylo tu již v době knihy Tovačovské omezení, neboť nemohly strany uzavřít smlouvu za lehčích podmínek, než jak právní obyčej připouštěl. Bylo vytknuto, že nejlehčím obsahem smlouvy jest, zaplatiti pět set hřiven grošů, pět set funtů vosku a padesát postavů sukna. Vedle toho měl pachatel obstarati pět set mší, jednoho koně s korouhví a pak měl vykonati ke hrobu zabitého pokoru. To platilo, zabil-li pán pána nebo zeman pána.⁴⁾ Zabil-li zemanin zemanína aneb pán zemanína, pak jest nejnižší částka ve smlouvě tato: padesát hř., padesát funtů vosku, patnáct postavů sukna, padesát mší a pokora s méně osobami než při usmrčení pána.⁵⁾ Ještě nižší jest minimální obsah smlouvy, jde-li o usmrčení sedláka. Tu dává se pět hřiven, pět funtů vosku, pět mší, postav sukna a pokora opět s menším počtem osob.⁶⁾

Na Moravě vytvořil se tudíž obyčej normující v uzavíraných smlouvách přesně výši částky za hlavu, za usmrčení člověka. Vytvořil se také pro tento způsob vyřizování sporů o hlavu zvláštní výraz: mluví se zcela pravdivě, o odkládání, o odkladech, t. j. o platech za hlavu usmrčeného.

Při určení výše této částky, jak bylo lze pozorovati, rozhoduje stav zabitého, neboť ať byl pachatelem pán nebo zeman, platil za usmrčeného vždy určenou nejmenší částku stejnou. Podobně i při usmrčení zemanína,

¹⁾ Ač., III., 288 »coby svrchupsaný Přibík s toho statku měl za hlavu učiniti«.

²⁾ Sedláček, Hradý, IV., 326.

³⁾ Srv. C. ep. M., VI., 349, č. 455 (1333).

⁴⁾ Srv. kniha Drnovská, str. 101.

⁵⁾ Kniha Tovač., kap. 211, kniha Drnovská, str. 102. Tu se liší pouze ustanovení o 60 funtů vosku.

⁶⁾ Kniha Tovač. kap. 212, Drnovská, str. 102.

ať byl pachatelem pán aneb zeman. Podobně i při usmrčení sedláka. Nebylo tu tudíž žádného jiného rozdílu od jiných práv středověkých.¹⁾

Peníze, které získal příbuzný v pozdější době si nenechával, »pro žádný užitek svůj, ale za duši bratra svého oltář... nadál a ty peníze za duši bratra svého obrátil.«²⁾ Ve smlouvách, jak patrně, se přímo vytyká účel, nač použije příbuzný peněz mu daných, že je věnuje na blaho duše usmrčeného. Jistá částka ustanovovala se také přímo pro kostely a také pro chudé. Za příklad může nám opět posloužiti smlouva z počátku 16. století, kde se praví: »Mauric Zolcar má jim bratřím 50 kop gr. č. na penězích bílých dáti a to konečně na den svíček po datum této výpovědi nejprv příští, aby oni to za duši bratra svého Kryštofa naložili v Pohořelících k kostelu, kdež nebožtík Kryštof leží, že k tomu má Zolcar 30 mší zaň dáti sloužiti, 15 funtů vosku k kostelu kúpiti a dva postavy sukna na chudé rozdělití.«³⁾

Při smlouvách o hlavu nalézáme řadu vedlejších ustanovení, řadu podmínek, které jsou kladeny vedle splacení částky za hlavu. Podmínky tyto musejí být také všechny splněny. Jako příklad⁴⁾ uvedeme smlouvu, která se nám zachovala z velmi rané doby, již z počátku 14. století z r. 1312⁵⁾ a o níž jsme se již zmínili několikrát dříve. V ní rozhodčí (arbitři) rozhodují mezi příbuzenstvem pachatelovým a mezi příbuznými usmrčeného, jak zmíněno, a ustanovují především, že všechno nepřátelství mezi oběma příbuzenstvy má pominouti. Za to zaručují se rukojmí a kdyby bylo toto ustanovení porušeno se strany příbuzných pachatelových aneb samotným pachatelem, pak dopustili se přátelé usmrčeného nějakých nepřístojností, nemají za to býti hnáni k zodpovědnosti. Pachatel má zříditi stálý plat, který by byl dáván knězi, aby v určitém kostele slouženy byly mše v určité dny v roce. Pachatel má získati pro třicet klášterů řády a v některém klášteře má býti slouženo tisíc mší. Pachatel má se odebrati do Říma na pouť. Stejně tak mají odebrati se na tuto pouť i osoby, které byly účastny ve vraždě. Po vykonané pouti mají přinést sebou list dosvědčující, že pouť byla skutečně provedena.

¹⁾ Srv. k tomu, co praví Palacký, Dějiny, I., 2, 307, kde chtěl odlišiti slovanskou hlavu od německé víry.

²⁾ Kniha Drnovská, str. 102.

³⁾ Kniha Drnovská, úvod LXXXI.

⁴⁾ D. Z. m., 9 B I. Ve smlouvě tu uvedené možno spatřovati jiný, pozdější příklad. Nejprve se tu stanoví, aby vražedník táhl proti Turkům a tu byl do roka a pomáhal proti nepříteli víry křesťanské. Za druhé musí odprostiti bratra usmrčeného a to slovy zvláště vytknutými. Slova, kterých užil pohánějící proti pohnanému, nemají býti pohnanému na újmu cti. Vražedník se zapisuje, že nebude ničeho činiti protiprávného. Kromě toho má dáti pachatel 100 kop gr. za škody a útraty a vystaviti pohánějícímu na ně list dlužní.

⁵⁾ Regesta, III., 29, č. 70.

Dále se ustanovuje, že pachatel musí se zasaditi o to, aby určité osoby, které upadly do zajetí v době sporů o usmrcení, byly propuštěny. Pachatel má dáti dále pro blaho duše usmrceného určitému klásteru deset hřiven. Má dále jíti v průvodu sta osob na znamení ponížení od určitého klásteru až k domu vdovy po zabitém. Má také dáti určitou náhradu městu pražskému a pražským měšťanům podle rozhodnutí rozhodčích. Dále má dáti »pro melioracione et emenda dicti Peregrini, t. j. vdově usmrceného a jeho příbuzným tisíc pět set hřiven grošů a sice v určitých termínech. Za to ručí jeho rukojmí, tak, že i bez soudního řízení může proti nim býti zakročeno. Jak patrně byla tu uložena řada těžkých povinností, která byla s to, aby uvrhla pachatele stejně do nebezpečí jako při rozhodnutí soudním.

Ve smlouvách jsou pak různá a různá ustanovení, která dnes by připadala nám velmi lehká, která však, když uvážíme všechny okolnosti současné doby, jsou ve své době velmi těžká. Vyskytá se na př. ustanovení ve smlouvě, že pachatel bude choditi a jezdit stále beze zbraně. Jen v určitých případech se mu to dovoluje. Ustanovení toto bylo ve své době velmi těžce uskutečnitelné a znamenalo ovšem pro oba vyšší stavy také pohanu.¹

Jiným ustanovením ve smlouvě také jest, že vrah má se vzdáliti z místa, kde jsou přítomni příbuzní usmrceného.² Je to zajisté ustanovení směřující k tomu, aby nebylo na cti ublíženo příbuzným přítomností vrahovou, třebaš mu byli prominuli, a rovněž aby nebyla vzbuzena lítost v nich nad zavražděným příbuzným.

Jsou konečně připojována ustanovení, že nemá vrah po čas svého života buď vůbec píti vína nebo jen určitou míru. Jako příklad velmi podrobného ustanovení může nám opětně posloužiti ustanovení ze smlouvy výše zmíněné: »vína nemá zde v království Českém dokud živ bude víceji za jeden den nežli čtyři žejdlíky míry Pražské, a to rozdílne, dva za obědem a dva za večerí píti, jak od jednoho dne k druhému, tak také od jídla oběda k večerí a od večere k obědu nemůže a nemá sobě vypůjčovati ani přichovávati; v jiných zemích ven z království tohoto a mezi jeho může vína vedlé vůle své užívati.«³

Při smlouvách o usmrcení nejen že vyskytají se rukojmí, kteří se za to zaručují, že smlouva skutečně bude splněna podobně jako při jiných

¹) D. z. m., 10, F 13. Srv. Sedláček, Hrad, IV., 326 »zbraně připásané přes pole jedouce aneb jdouce pan Vilém Kaplíř může užívati a ji nositi, než kdy do příbytku aneb na místě kdekoli přijede nebo přijde, má ji pacholeti aneb čeledínu svému od sebe dáti, tak aby ji k ochraně těla svého, kdyby mu toho potřeba nastala, užívati mohl. A tento artykul toliko do 3 let od zavření této smlouvy trvati má.

²) Sedláček, Hrad, IV., 319–20.

³) L. c.

smlouvách rukojemských,¹ ale ještě i jiná ustanovení jsou připojována pro případ nesplnění smlouvy. Na př. je ustanoveno, že nedostojí-li pachatel smlouvě, pak musí se opětně dostaviti do vězení, do Daliborky.²

V těch případech, kdy smlouva je uzavírána po odsouzení, může býti ustanoveno, že smlouva má býti uzavřena do určité doby, jinak nastupuje výměr trestu, jak soud pachateli nalezl.³ Po případě není-li uzavřena smlouva v době, ve které byl propuštěn odsouzený pachatel z vězení a nedostaví-li se opětně do Daliborky, pak propadá rukojmí peněžitou pokoutou.⁴

Ke smlouvě uzavřené mezi pachatelem a příbuzným usmrceného byla připojována ještě pokora. Pokora není institutem výhradně českým. Vyskytá se i v jiných právech slovanských zvláště v polském a také v ruském.⁵

O tom, co vlastně pokora jest, byl dosti dlouho spor. Jedni spatřovali v ní vnější formu smlouvy uzavřené mezi zneprátenými rody pro usmrcení jednoho svého člena. Jiní pokládali ji za trest objevující se v tom, že pachatel veřejně přiznává svou vinu. Konečně třetí tvrdili, že v ní jest obsažen surrogát msty.⁶

U nás jeví se pokora v posledně zmíněném významu zvláště na Moravě.⁷ Tu zcela jasně je patrné, že pokora jest symbolem pomsty. Přátelé usmrceného přijímají určitou náhradu a vnější formou dávají na jevo, že pomsta za mrtvého byla vykonána. Tak nám líčí pokoru kniha Tovačovská v čl. 210 a kniha Drnovská.⁸ Zvláště kniha Drnovská podává podrobnosti. Práví se tu: když přijat byl odklad, pak pachatel »na hrob sám padesátý má ku pokoře jíti, bosý a prostovlasý, v košilech, bez pásu a vrah meč v náruči nesa a má na hrob křížem lehnouti nosem dolů držeti a třikráte se jeho optati: »jíž-li jsem tak mocen hrdla tvého, jakož ty byl mocen bratra neb přítele mého?« A když dí po třikráte: »jíž jsi, ale prosím pro Bůh, živ mne« tehdy má ten říci: »nu již tě živím pro pána Boha« a má jemu

¹) C. ep. M., X., 211, č. 188 (1373).

²) M. A. r., č. 638, D 3. Sedláček, Hrad, IV., 326, Naposledy jestližeby kolikrátkoli on pan Vilém Kaplíř kterémukoli z nadepsaných artykulů zadosti neučinil (jakož ta naděje není), a to aby se na něj dostatečně prokázati mohlo, tehdy mohou páni bratři Vítové na Jich M. nejvyšší pány ouředníky a soudce zemské na kancelář skrze suplikaci to vzněsti, a on od Jich Milostí obesláni jsouc, má se postaviti a 2 neděle na bílé věži zůstávati a smlouvě vždycky přece dosti učiniti.

³) M. A. r. č. 638, B 19.

⁴) M. A. č., 638, D 8.

⁵) Srv. Hube R., Pokora według praw polskich i czeskich; Themis Polska t., VI., Warszawa, 1829, dále cit. díla Hube, Wróżba, wróżda i pokora; Dąbkowski, Zemsta, okup i pokora; Władimirskij Budanov, Obzor istorii russkago prava. 1909.

⁶) Balzer, Historja porównawcza praw słowiańskich, 1900, str. 46.

⁷) Prasek, Pokora, Čas. Mat. Morav., XII., str. 43–51.

⁸) Str. 101.

odpustiti a více nespomínati toho účinku a ten vrah zase též tomu.«¹ Pokud jde o počet osob, které jdou spolu s pachatelem, zmenšuje se, jde-li o usmrcení zemana nebo sedláka na 25, po př. na 20 a 5.²

V této formě vystupuje zcela jasně obraz msty a pokora je potom jejím symbolem. Ale v našem právu objevuje se pokora i ve formě ne tak plné, neboť obsahuje prostě odprošení pachatelovo před soudem. V této formě vyskytá se nejen na Moravě³ a slove také výslovně pokorou,⁴ ale i v Čechách slyšíme o tom, že ve smlouvě mezi pachatelem a příbuzným usmrceného připojováno jest odprošení pachatelovo vytknutými slovy⁵ anebo soud sám nařizuje, aby pachatel hned v šrancích odprosíl.⁶

I v českém právu městském s pokorou se setkáváme,⁷ ale i tu jeví se pokora spíše pokáním, neboť záleží v odprošení poškozeného a také v tom, že pachatel dává na jevo veřejně svou vinu.

S tím souviselo i pokání, které pachatel musel činiti, když mu bylo odpuštěno ve způsobě pouti do Říma a do svaté země, jak již bylo výše při uvedeném obsahu jedné ze smluv toho druhu uvedeno. V době husitské ovšem pominul tento obyčej,⁸ ale v katolických rodinách vyskytají se příklady i ze sedmnáctého věku.⁹

¹) Srv. Kniha Drnovská, str. LXXXI. Srv. formu, jakou uvádí Prasek, I. c., Č. M. M., XII., 51.

²) L. c., 102.

³) L. c., LXXXI, z r. 1517: »A k tomu jich Stivice má těmito slovy odprostiti: »milí páni, jakož jsem Vám bratra vašeho Kryštofa zabil, čeho mi líto jest, protož vás prosím pro pána Boha, pro matku Boží, že mi to odpustíte a já vám toho dokud jsem živ všem i s přátely svými zasluhovati chci.«

⁴) L. c., V., 254.

⁵) D. Z. m., 9, B 1, Nálezy r. u., fol. 31 v.

⁶) Nálezy, fol. 492 v.

⁷) Teige, Smlouva o »pokoru« z r. 1424, Český lid, XXII., str. 183—4.

⁸) Ještě r. 1407 nalézáme příklad v Ač., III., 288, č. 4.

⁹) Winter, Kulturní obraz, II., 791, Tomek, Dějiny m. Prahy, II., 336.

§ 7. TREST SMRTI, TREST VĚZENÍ A JINÉ TRESTY.

V nejstarší době vykonává trest smrti osoba soukromá vykonávajíc pomstu nad pachatelem. Nemusí se tudíž obracet ke státní moci, aby jí pomohla při výkonu tohoto trestu, jež vykonává sama.¹

Později, jak jsme viděli, obrací se poškozená strana ke státní moci, která jí přece v určitých případech ponechává výkon trestu smrti, podporujíc ovšem smírné vyřízení sporu dohodou mezi stranami. Ale, byť tu byla tato snaha státu, v určitých případech strana poškozená trestá smrtí pachatele sama, aniž by byl vynesen rozsudek. Bylo tomu tak při soudním souboji před soudem² a také tenkrát, když pachatel sicé podlehne ve sporu, ale s pohánějícím se nesmluví.³

Ve 14. a v 15. století již pravidelně púhony znějí v Čechách i na Moravě na určitou částku peněžní a nálezy souhlasí s nimi také na peníze hlavní, jež se poškozeným dostávají, jak jsme o tom výše mluvili. To však naprosto neznámá, že trest smrti je v této době odstraněn.⁴ Jest ovšem více v užívání pokuta peněžítá a zvláště v zemském právu stává se pravidlem.

V některých případech vytknuto je však zvláště, že má následovati trest smrti. Je to na př. v čl. 33. Řádu práva zemského v případě, že bude dopaden vrah, který usmrtil před králem nebo před soudem. Má býti ihned sťat. Trest smrti nastoupil také vždy, když pachatel přistižen byl při činu.⁵

Jiný případ určuje trest smrti tomu, kdo by usmrtil úředníky nebo komorníky při výkonu jejich úřední funkce nebo púhony.⁶

¹) Srv. výše kapitolu o krevní mstě. Srv. také Binding, Die Entstehung der öffentlichen Strafe im germanisch-deutschen Recht (1909), str. 42.

²) Řád práva zemského, čl. 21.

³) Řád práva zem. čl. 22.

⁴) Srv. Frauenstädt, I. c. 90.

⁵) Srv. C. ep. M., IV., č. 43 (1270) Si quis hominem interfecerit, et inventum fuerit in manu eius instrumentum, per quod mortem intulit, decolletur. Si autem apud ipsum non fuerit instrumentum, iure suo fruatur pars utraque.

⁶) Ač. V., 514 (1499), 208 Z. zř. VI., čl. 434.

Rovněž tak prchne-li pachatel a jsa vyzván nestane před zemským soudem, je přímo v našem právu ustanoveno, že kromě majetkového trestu stihne ho trest ztráty hrdla.¹

I v těch případech uložen jest trest smrti, kde výslovně je odklad vyloučen. Případ takový uvádí nám *Majestas Carolina*.² Jest to onen případ, o němž jsme výše mluvili, usmrtili osoby spojené v komplotu někoho. Podle latinského textu M. C. jest předepsán trest smrti pro osoby v komplotu spojené. Český překlad, ustanovuje pak, že i kdyby byl již odklad za usmrceného dán, stihne trest smrti všechny ty osoby, které k tomuto odkladu penězi přispěly.

V 16. století stav tento trvá dále. Právo podporuje smírné vyřízení sporu, ale na úmyslné usmrcení je v nálezích zemského soudu českého pravidelným trestem trest ztráty hrdla. Obvyklá pak forma nálezu jest tato: »Z té příčiny pokutou zřízením zemským o mordích vyměřenou povinen jest a hrdlo ztratil, a protož jich milost jej v svou kázeň bráti ráčí.«³ Velmi často v rozsudcích se praví pouze, že odsouzený povinen jest pokutou podle zřízení zemského vyměřenou.⁴ Bývá i odůvodňováno, proč je rozsudek smrti vynášen, na př.: »hrdlo ztratil pro takový ukrutný, zomyslný a zrádný mord.«⁵

Tím, že vynesl soud rozsudek odsuzující k smrti, byl jeho úkol splněn. A právě tak, jako čekal soud v určitých případech, o nichž se ještě zmíníme, na púhon soukromého pohánějího při počátku stihání usmrcení, tak záleželo opětně v těchto případech na iniciativě pohánějí strany, aby vystoupila se žádostí o provedení hrdelní pravomoci. Názor tento potvrzuje nám velmi jasně nález z počátku 16. stol. Praví se v něm: Když byla řádně vina pachatelova dokázána svědomím o nájmu na mord, »z té příčiny a pro takový nešlechtný nájem JMt páni ji mlynářku do své kázně berou a chceli on nadepsaný Jan jí právo kázati učiniti pro ten nájem na ten mord, má se jemu právo zde na hradě Pražském dopustiti.«⁶

Další úkol pak náležel v Čechách pražskému purkrabí, ku kterému musely se strany obrátiti, aby poprava byla provedena. Dosvědčuje nám to jiný nález, který pro zajímavost opětně uvádíme. Soud uznal pohnané vinými: »i pro takový nešlechtný mord páni JMsti je pohnané ku právu berú. A chceli on Zdeněk Malovec na ně právem sáhnúti, že mu má purkrabie hradu pražského na ně právo pustiti.«⁷

¹) Z. zř. 1530, čl. 187., Z. zř. 1549, R. 34, 1564, K. 33.

²) C. j. b., II., 2, 135, čl. XXXIV.

³) Nálezy r. u. fol., 39 (1551), D. z. m., 209, H 3.

⁴) Nálezy r. u. fol., 491, 491 v.

⁵) D. z. m., 209, H 8. Jindy zní na př.: »A poněvadž se to z svědků dostatečně našlo a vyhledalo . . . «

⁶) Ač. XII., 459 (1502).

⁷) Ač. XIX., 57, č. 2104.

Stejně tomu bylo i na Moravě, kde na novou žádost pohánějí strany výkon hrdelního rozsudku svěřován byl zemským soudem měšťanům, kde právě zemský soud zasedal, buď v Brně nebo v Olomouci.¹

Rozsudkem odsuzujícím ke ztrátě hrdla nabýval pohánějí práva, nabýval moci, která vztahovala se na hrdla odsouzených. Vyslovujice toto mínění, opíráme se o zprávy pramenů, které je dosvědčují. Čteme na př. v nálezích zemského soudu: »A skrže to nálezem Jich Mt panuov a vladyk na plném soudě zemském hrdel odsouzení a jemu panu Jiříkovi v moc dáni jsou . . .«² Jindy se praví: »že vo ten mord, kterýž jest J. N. z Ž. odsouzen a jemu Václavovi H. z P. přisouzen jest.«³

Abychom opřeli svůj názor, musíme upozorniti, že zjev námi vyličený není speciálně český. I jinde pokládá se soud také pouze za pomocníka pohánějí strany a právě v této roli odevzdává odsouzeného viníka pohánějí straně, aby na něm vykonala trest smrti poskytuje jí při tom nutnou pomoc.⁴ A jest jen dokladem starých právních názorů, že tento zjev udržel se v našich zemích.

Po tom, co jsme právě uvedli je pochopitelné, proč může pohánějí i po rozsudku odsuzujícím ku ztrátě hrdla prominouti trest a smluviti se s odsouzeným o náhradu, jak jsme o tom mluvili výše. Velmi často čteme v pramenech o tom, že přátelé a příbuzní odsouzeného doléhají na pohánějího, aby odsouzenému odpustil a páni na soudě činí novou výpověď jen tenkrát, dá-li k tomu pohánějí svůj souhlas a dosáhnou-li k tomu od něho moci, jak se přímo v pramenech praví.⁵

Potvrzení toho, co jsme řekli, nalézáme i v jiném příkladu z pramenů. Jde tu o loupež, ale analogicky možno souditi i na vraždu. Žerotín nám vypravuje ve svých zápiscích o soudě panském⁶ o žalobě jakéhosi Vlacha na Dorfingera, který ho přepadl a oloupil. Soud byl nakloněn udělití milost pachateli, darovati mu hrdlo a naléztí náhradní trest, ale sám cítil, že to nemůže učiniti bez souhlasu pohánějího. Usneseno proto: »aby tomu Vlachu oznámili, že Dorfinger milosti žádá, a J. M. že proti tomu, aby mu se výš psaným způsobem státi neměla, býti neráčí; avšak poněvadž on jest ten, který ho viní, že J. M. žádati ráčí věděti, stojí-li mu na hrdle neb ne?«

¹) Kniha Drnovská, 102 (1525), pro ten zlý skutek, že páni Kryštofa v svú kázeň bráti ráčí. I vsazen na rathouz a potom Tupačové práva žádali. I rozkázáno ode pánu súdeci měšťanóm Olomúckým, aby jim právo bylo usazeno i odsouzen jest Kryštof na rathouz pod meč a dán do šerhovně a na zejttí v outerý před ochtábem sv. tří králů stát jest tu v Olomouci u praněře bez mučení. Žerotín, II., 117–118.

²) D. z. m., 10 F. 13. Srů. k tomu knihu Drnovskou str. 102 (1525).

³) M. A. r. č., 638 B 2.

⁴) Frauenstädt, I. c. 99., Binding, I. c. 41.

⁵) Nálezy r. u. fol. 31. v.

⁶) I. 231.

Je to příklad, který potvrzuje, že pohánějící to byl, jenž měl rozhodující slovo při rozsudku o hrdlo pohnaného pachatele. To ovšem plynulo z toho, že žaloba o usmrcení člověka byla stále pokládána za soukromoprávní. Nejen právě při konečném stadiu procesu o usmrcení člověka měla osoba soukromá rozhodující slovo, nýbrž již na počátku a během procesu, jak bude ještě ukázáno.

Příbuzný tudíž dává milost odsouzenému pachateli a ovšem může stanovit si podmínky, za kterých jediné odsouzenému je trest smrti prominut. Jako příklad takového prominutí trestu smrti možno uvést případ odsouzení Václava Vostromiřského z Rokytníka. Sestra usmrceného stanovila výminky, za kterých jediné mohl pachatel býti při hrdle zachován: ¹ »Za týž mord nad Jonášem Stolinským bratrem jejím vykonaný ani za škody pro touž při od několika set vynaložený nic nežádá, než aby on Václav Vostromiřský z Rokytníka v témž vězení Daliborce, v kterémž zůstává, od datum zápisu tohoto do roka pořád zběhlého zůstával a v témž vězení z hříchův svých skroušeným srdcem pokání činil, řečí a slov oplzlých se nedopouštěl, vožírání pak a vína pití všelijakého, též malvazí, jiných sladkých pití, též i páleného jak v témž vězení ani jinde budoucně, dokud živ bude, dokonce zanechal a jich nepil, jí panně z Kopist i přátelům jejím všelijak řečí i skutkem pokoj dal a v těch místech, kdež by táž panna Johanka nebo přátelé její bývali, aby se nacházeti nedal. A pakli by se přihodilo, že by on někde, kdež by táž panna Johanka z Kopist nebo přátelé její přišli, prvé byl, tehdy ihned vyvstati a odtud pokojně odejítí povinnen byl. Soudu pak žádného pod vymyšleným způsobem, kteréž by lest lidská vymyslíti mohla, s pannou Johankou z Kopist aby nezačínal a proti ní pořadu práva užiti nemohl; jiných pak na to aby jí neb přátelům jejím na zdraví nebo jinak škodili, nenavozoval a se nevymstíval. V tom pak čase vězení svého žádným vymyšleným způsobem, od nižádného přímluv, buď polehčení anebo propuštění z téhož vězení nevyhledával. Po vyjití pak toho roku, jakž by téhož vězení prázdny byl, ve dvou nedělích pořád zběhlých z království českého se odebral a do království uherského, jednomu každému pokoj jak zde tak na té cestě dadouce, všech zlých nevolí, šarvátek a ruznic se varoval a na těchto jmenovaných pevnostech totiž buď na Bělehradě Hořejším, Ostřehomu anebo Komárnu z těch tří pevností do smrti své zůstával. A jestliže by pak v čem nejméně které vejminky této v tomto zápisu položené anebo kteroukoliv z nich, kteréž jest dobrovolně ujal a k tomu se jak skrze supplikaci svou JMtem nejvyšším pánům ouředníkům a soudcům zemským království českého, jíž datum v pondělí po sv. Medardu 1602, podanou, tak také při rejstřích soudu nejvyššího purkrabství

¹) M. A. r. č. 638, D 20 v, E I, Schulz, Soupis register soudu n. purkb. pr. str. 68 n.

pražského ústy svými přiznal, přestoupil, tehdy z též milosti od ní panny Johanky Stolinské z Kopist na přímluvu JMti učiněné ihned sjíti a on Václav Vostromiřský z Rokytníka podle spravedlivého nálezu JMti beze vší další milosti na hrdle aby ztrestán byl. Stalo se...« K zápisu tohoto druhu skutečně jest připojen také slib pachatelův, že všem podmínkám dostojí.

K tomu, aby odpustil pohánějící pachateli a udělil mu vlastně milost, má plně právo. Proto v zápisech o těchto smlouvách se praví, že pohánějící odsouzenému »hrdlo daroval«.¹ Jen v těch případech, kdy se uplatňovalo veřejnoprávní stíhání a kde bylo zvláště vytknuto, že bez souhlasu krále tak učiniti nemůže, nemohl tak učiniti. O některých těchto případech jsme se zmínili nahoře. Jest tak, usmrtili pachatel před soudem, usmrtili úředníky nebo komorníky a prchne-li pachatel a nestojí-li před soudem. O jiných případech zmíníme se ještě níže, až budeme pojednávat o otázce veřejného stíhání.

Jest rozhodno při rozsudku smrti, zda usmrtil osoba stavu nižšího osobu stavu vyššího a působí snad jako polehčující okolnost opačný případ? Jisto jest, jak jsme výše již uvedli,² že působila tu skutečnost, že pán nebo rytíř zabil sedláka, polehčujícím způsobem pro pachatele a pachatel byl pravidelně odsuzován nikoli k trestu smrti, nýbrž k pokutě peněžité. Jinou otázkou jest, usmrtili pán nebo rytíř příslušníka stavu městského. Doklady z pramenů dosvědčují, že pachatel byl v tomto případě odsuzován k trestu smrti a že tu tudíž tato skutečnost neměla již onoho významu jako v případě prvém.³

Na Moravě ani v XVI. století trest smrti nestal se pravidelným trestem na usmrcení. Lze tak souditi z té okolnosti, že i v XVI. století zůstávají tu púhony znějící na určitou částku, jež má býti odkladem za usmrceného. Zdá se, že pak právní obyčej trval při smírném vyřízení těchto púhonů na podkladě odkladu. Tím ovšem opět není řečeno, že trest smrti byl opuštěn.

Pohánějící totiž mohou také před soudem přímo žádati o potrestání pachatele trestem smrti. Svědčí o tom kniha Tovačovská,⁴ ale zvláště kniha Drnovská,⁵ která praví: »A pakli nechťi k odkladu ani k smluvě (svoliti), mohú vrahovi právem smř učiniti, jakúž mu právo najde.« O tom, že skutečně nemuseli se pohánějící spokojovati náhradou peněžitou, přesvědčují nás i příklady, v nichž přímo pohánějící žádá, aby pachatel byl odsouzen k smrti.⁶

¹) M. A. r. č. 638 C. 17 v.

²) Srv. str. 51.

³) Srv. Nálezy r. u., fol. 130 v.

⁴) Kniha Tovač., čl. 212.

⁵) Str. 102.

⁶) L. c.

Jakým způsobem se trest smrti na vražedníkovi vykonával? Pravidelně v rozsudcích je nalezeno, že pachatel hrdlo ztratil, blíže způsob popravu určen není. Je tudíž přirozeno, usoudíme-li, že nebylo při vraždě výminky z pravidelného provedení hrdelního trestu a že vražedník byl pravidelně sťat.¹

V městském právu určuje se pro vražedníka pokuta mečem ztrestání, a na úkladného morděře vpletení do kola.²

Trest vězením neměl ani při usmrcení člověka velkého významu v našem českém právu právě tak, jako trest tohoto druhu všeobecně. Měl především úkol zajišťovací. Zajišťoval totiž pachatele, aby nemohl uprchnouti. Soud mohl rozhodnouti, aby právě z toho důvodu zůstal u vězení.³ Stávalo se to zvláště v těch případech, kdy pachatel odsouzen byl k smrti a pak kromě toho rozhodnuto, že páni »ve svou kázeň ho bráti ráčí«. Pachatel tu byl pak ve vězení až do doby, kdy pohánějící žádal naň právo a také dosáhl, že výkon rozsudku smrti byl proveden anebo, jak jsme viděli, mohl také pohánějící ještě v těchto případech s odsouzeným se smluviti a pachatel byl pak propuštěn.

Tento zajišťující účel leckde je patrný také z toho, že pachatel je vzat do vězení potud, pokud nezajistil zaplacení náhrady za usmrcení.⁵

Vězení při usmrcení mělo význam zajišťující i v těch případech, kdy pachatel byl zastížen při vraždě a byl dán do vězení do té doby, až se přihlásí žalobce se svou žalobou. Pachatel po případě byl úřadem opět propuštěn po nějaké době z vězení a čekalo se pak na žalobu. Účel zajišťující jest tu velmi zřejmý.⁶

Strana sama mohla však způsobiti, že pachatel byl dán do vězení dříve než podala žalobu a potom nepodala třeba žaloby. Tak se stávalo, že často dosti dlouho pro domněnku vraždy seděli i domnělí pachatelé u vězení.⁷

Proto právě v Brikciho knize se ustavuje, kdyby kdo byl ve vězení pro domnělou vraždu a sice šest neděl a nebude-li žalobce, má býti propuštěn z vězení.⁸ V Koldínově zákoníku zkrácena jest tato doba na tři dni.⁹

¹) Srv. Kniha Drnovská, str. 102.

²) Koldín, čl. N XXXI., odst. III.

³) Ze starších příkladů možno uvést zmínku z r. 1312, kdy strany se smlouvají, kdy však je jisto, že pachatel je mezi tím již v moci králově. Ceterum prefatus Nycolaus (obviněný), postquam de captivitate domini regis liberabitur... Regesta, III., 30, č. 70. Zřejmě zajišťující úkol má vězení, v tom případě, když projednávání sporu o vraždu odloženo do příštího zasedání soudního. Žerotín, Zápisy, I., 270.

⁴) A. M., č. 638, A 14, D. z. m., 209, H 3, Nálezy r. u. fol., 101 v.

⁵) Frauenstädt, I. c. 95.

⁶) A. M. r., č. 638, G 2.

⁷) Winter, Kulturní obraz, II., 737–8.

⁸) Brikci z Licka, 186, kap. XXVIII, Art. VIII.

⁹) Koldín, čl. T. 12.

V některých případech však nabýval trest vězením povahy skutečného trestu. Je to především v těch případech, o nichž byla již výše rovněž řeč. Když soudu nebylo jisto, zda někdo spáchal vraždu a podle právních pravidel nemohl býti obviněný odsouzen k trestu smrti, byl soudem odsuzován aspoň k trestu vězením.¹ I v těchto případech páni brali »pro velikost pře« pachatele ve svou kázeň. Nebyla tu ustanovena doba, do kdy byl odsouzený ve vězení a záleželo opět na pánech na zemském soudu, do kdy chtějí, aby odsouzený ve vězení zůstal.

Trest vězení někdy vystřídává trest smrti. Příkladem toho jest ustanovení čl. 19. Řádu práva zemského. Podle něho, ač nejednáli se vůbec při tomto ustanovení o pozdější vložku,² měl pachatel, který zmátl očistovací přísahu obviněný z vraždy, býti odsouzen nikoli jako dalo se dříve ku ztrátě hrdla, nýbrž k doživotnímu žaláři, ale i tu je možnost prominouti tento trest, dokáže-li se nevina obviněného anebo nedosáhne-li milosti u pohánějícího a jeho příbuzných.

Trest vězení vystřídává trest smrti v tom případě také, dojde-li milosti pachatel u pohánějícího. Páni pak odsuzují pachatele k trestu vězení na černé věži,³ po případě trest vězení tu může býti stanoven jako náhradní trest ve smlouvě s příbuzným usmrceného.⁴

Ale máme příklady, kdy trest vězení je také samostatným trestem. Je to v případě, kdy pachatel mstil se za útok naň učiněný, aniž by se byl obrátil dříve k soudu a při tom dopustil se vraždy. V tom případě pachatel odsuzován k trestu vězení.⁵

I tam, kde jindy byla ustanovena pokuta peněžitá, mohl k ní přistoupiti trest vězení, byl-li určen soudem. Ve volném svém uvážení musili soudcové naléztí určité přitěžující okolnosti, pro které trest vězení vedle peněžitého trestu uložili.⁶

Ani v těchto případech nebývá ustanoveno, jak dlouho má trest vězení trvati.

Ze 16. století máme také příklady, že na vraždu je vyneseno náleze odsuzující pouze k vězení. Jsou to případy samy označované v pramenech

¹) Srv. výše.

²) Werunski, Ordo. j. terrae, Z. f. Rechtsgeschichte, X., 120.

³) Nálezy r. u., fol. 31 v. »Že jich milosti jemu Jakubovi děkují, že na jich milosti žádost a přimluvu volný se najíti dal, a on Jiřík, aby do západu slunce na černou věž šel, a odtud nikterak nevycházel, bez vůle a svědomí nejv. pana purkrabě pražského neb jeho milosti místodržícího. Jiný příklad eod. l. fol. 492 v. »Aby on Jiřík jeho odprosil a hned v šrancích. A pro velikost toho mordu jeho Jiříka v svou moc a kázeň bráti ráčí, aby hned na černou věž šel a odtud nevycházel bez vůle pana purkrabě nejvyššího.

⁴) A. M., č. 638, D 20 v., E 1.

⁵) C. j. b., III., 2 (1486).

⁶) Nálezy r. u., fol. 31 (1542).

za výjimečné a nejsou tudíž pravidlem a páni na soudě jistě přihlíželi ke zvláštním okolnostem.¹

Když nebyl dán vražedník do vězení, mohl být nalezen i trest jiný. O tom podává nám informativní zprávu Žerotín ve svých Zápisech o soudu panském.² Jde sice v tomto případě jen o pomoc při vraždě, ale jak víme, pomoc byla hodnocena jako sama vražda. Soud tu byl na pochybách: »Než strany trestání variatum, jedni chtěli, aby byl poslán na pohraničné zámky a tam aby na věky zůstával: ale prohlédaje k tomu, že nemaje naděje k vysvobození odtud, mohl by sobě zoufatí a k Turkům se dáti, proměněno to na patnácte let. Jiným se zase vidělo, poněvadž on ne pro neštěstí náké, než pro své lotrovství a lehkomyšlné chování tam by omezen byl, že jiní poctiví soldáti a vítězové nechtěli by podlé něho sloužiti a tak radili, aby byl dán nebo na galery, nebo mezi vězně do příkopy Vídeňské. Ale tu consideratie v to vkročila dvojí, jedna, že lépe by bylo hrdlo mu odniti než na věčné trápení jej odsouditi; druhá, že by na rod jeho, který v Slizsku jest vznešený, nemalá potupa tudy uvedena byla. A tak po dlouhém uvažování na tom jest zůstáno, aby byl přátelům v moc dán, oni však aby dali na se revers, že on dokud živ do Moravy se nevrátí, a pakli by se navrátil, aby tím samým hrdlo propadl a jestli by nemohl postižen býti a oni přátelé ho dostali, aby sami mu dali hrdlo odniti.« To pak, že musí se pachatel odebrati do vyhnanství není jediným příkladem moravským, nýbrž vyskytá se i v Čechách.³ Obyčejně trest vyhnanství je trestem náhradním, neboť vystřídává trest jiný a těžší, který byl pachateli prominut.⁴

V městském právu již ve 13. století také s oblibou použito trestu vyhnanství z města a konfiskace majetku. Již v privilegiu brněnském z r. 1243,⁵ jest ustanoveno, že vražedník, neobjeví-li se třikráte jsa vyzván před soudem, má býti z města vypověděn. Kromě toho vznikají vypovězenému ještě jiné pokuty majetkové. Neboť je tu ustanoveno, že jedna třetina jeho majetku připadá soudci, druhá pohánějícím a třetí manželce a dětem zabitého. Naskytá se otázka, zda v tom případě setkají-li se pohánějící s dětmi neb manželkou v jedné osobě dostane se jim dvou třetin. Mínění tomu jest přisvědčiti. Nemá-li zabitý ani manželky ani dětí, v tom případě připadá zmíněná třetina kostelům a pak podle uvážení také na opravu veřejných cest. Vyhnanství trvá rok a den. Po uplynutí této doby nesmí

¹) Žerotín, Zápisy, I., 249.

²) II., 27, 35.

³) A. M., č. 638, K 6 »Aby hned ven z království českého se odebral a více na budoucí časy nikdy se nenavracoval a to pod pokutou hrdla ztracení.«

⁴) Srv. pozn. č. 3.

⁵) Roessler, II., 343, čl. 4, 5, 357, čl. 40.

se vrátiti pachatel, aniž by dříve nedal městu jedné hrivny stříbra. Nemá-li pachatel v městě majetku za 50 talentů, pak mají za něho v této částce ručiti rukojmí. Z částky 50 talentů dostane se třetina soudci, třetina pohánějícím a třetina obci. Nesežene-li pachatel rukojmí, pak má ho soudce vzíti do vězení a tu držeti, až bude o něm rozhodnuto.¹

Že mohlo býti nalézáno i jinak než na vězení nebo na trest hrdelní, toho důkazem je příklad z r. 1604. Tu Jiří z Kralovic odsouzený z vraždy musel prohlásiti nejprve, že pokládá příbuzné zavražděného za poctivé a zachovalé, pak měl se odebrati do Daliborky a seděti zde půl léta, neměl dále nositi šperky zlaté, stříbrné a perly, ani obleky z barevného hedvábí s perím, neměl píti vína a na svůj náklad měl po tři léta bojovati proti Turkům.²

V 16. století nalézán pak hojně nový způsob trestu, o kterém výše byla již učiněna zmínka a který byl náhradním trestem v případě, že bylo darováno vražedníkovi hrdlo, jest to posílání pachatelů na galeje, obyčejně na lodi dunajské.³

Zcela zvláštní způsob trestu uvádí se při trestání pacholete, které se dopustilo mordu. Král posílá toto pachole, aby hlídalo polské psy, určuje však, že má dáno býti pacholeti řádné opatření stravou i oděvem.⁴ Bylo vůbec při nedospělých pravidlem, že vymyšleny byly mírnější tresty všeho druhu.⁵

Zajímavá je otázka, zda spácháním mordu a odsouzením pro mord utrpěl pachatel ujmu na cti. Není sporu o tom, že trpěl ujmu na cti jistě ten pachatel, kdo byl prohlášen psancem.⁶ Rovněž i tam bylo předepsáno cti ztracení, zavraždil-li kdo koho úkladně.⁷

Jak tomu bylo v ostatních případech, o tom může býti podle zpráv pramenů spor. Vyskytají se případy, v nichž pachateli udělena soudem velká domluva⁸ a tím rozhodně mu ujma na cti způsobena. I podle Všehrdy utrpěl ujmu na cti vražedník a ten, »čiež hlava jest súzena a odsúzena pro vraždu.«⁹ Ale jiné zprávy rozhodně mluví opak. Z poloviny

¹) Srv. i Roessler, II., 124, čl. 272, 277, čl. 604.

²) D. z. m., 178, M 28.

³) Winter, Kulturní obraz, II., 858—9.

⁴) A. m. vn., Miss. č. 69, fol. 65. A tomu nadepsanému stravu, šaty i jiný tělesný potřeby dávatí, jakž naň náleží, až do dalšího našeho o něm tobě poroučení dávatí a těch psů pilně hlídati poručil.

⁵) Srv. Winter, Kulturní obraz II. 798. V dalším nutno se zmíniti ještě o jiných trestech, které v některých případech mělo usmrcení člověka za následek.

⁶) Srv. Kn. Rožmberská čl. 131; Roessler, II., 343, čl. 4, 5; 357, čl. 40.

⁷) Ač., V., 185, Z. zř. VI., čl. 408.

⁸) Žerotín, Zápisy, I., 249.

⁹) Všehrd, II., 17., 18. Neb ne každému slušie, ktož požene, odpoviedati, jako neřádně na svět přišlému; item zločinci, item zhúbci zemskému, item ktož oheň púštie v zemi pokojné, item vražedníku, item čiež hlava súzena a odsúzena pro vraždu...

16. století před městským soudem žateckým se prohlašuje: »Však se to lidem ze všech stavů přichází, že se zbíjí a zmordují, a proto jim ke škodě jejich poctivosti nebývá, nébrž i v soudech sedají i také před soudy od lidí mluví, jen když o své příhody smlouvy učiněné mají.«¹ Je to velmi charakteristické, že i před soudy naprosto se nepokládá usmrčení za poškozování cti. Zdálo by se, že se tu jedná jen o poměry před městskými soudy, ač mluví se o všech stavech. Ale tato skutečnost je potvrzena i další zprávou. Praví se v ní: »Když jeden druhého zamorduje, proto cti netratí, jakož se na onen čas přihodilo panu Mikuláši Miřkovskému, někdy nejvyššímu písaři království Českého a Hradu Pražského hejtmánu, že pro mord byl hrdla odsouzen a proto cti neztratil.«² Příčinou toho byl zvláštní pojem cti, který tu ve středověku a začátkem novověku byl. Byl zcela jiný než tomu je dnes. A vrhá tato skutečnost opět jiné světlo na pojetí tak těžkého trestného činu dnes, jako jest vražda, že i ten, kdo se ho dopustil, mohl později zastávat úřady veřejné a zasedati v soudech. K tomu bylo nutno žít ještě stále v poměrech rytířskosti, která omlouvala usmrcení člověka domněnkou, že se tak stalo ve vzájemném zápolení a zápase.

Již ve 13. stol. bylo dále pravidlem, že při odsouzení z vraždy, je-li pachatel odsouzen k smrti, připadá statek jeho králi, po případě tomu, komu král v imunitní listině ustanovil. Nastává tudíž zabavení majetku popraveného ve prospěch panovníka, po případě obdařeného.³ Zvláště jest tomu tak v tom případě, když někdo usmrtil žida. V tomto případě připadá podle privilegia židovského všechno movité i nemovité jmění pachatelovo králi.⁴ Z doby 14. století, z r. 1321, máme všeobecný náleze: »Když kdo také jakú nešlechtnost nebo svévolnost proti králi, proti zemi nebo moc proti právu učiní: takového každého zboží na královskou milost přichází, by pak ten, ktož se toho dopustí, měl syny, bratří, strýce nebo jiné přátely nedílné...« Jest otázkou, máme-li výraz »moc proti právu« vztáhnouti také na vraždu. Z jiných listin máme potvrzeno, že i ve 14. století ten, kdo byl trestán pro zločin na hrdle, ztrácel veškeré své jmění ve prospěch krále.⁵

¹) Winter, Kulturní obraz, II., 786.

²) Winter, Kulturní obraz, II., 786.

³) C. B. II., 282 (1226). De iudicio autem aque vel candentis ferri, quod fit per naroc, sive culpa, que fit per zwod, sive causa, que appellatur hlawa, postquam hec a nobis vel a successoribus nostris vel a iudicibus curie discussa fuerint et determinata, omnia reorum bona ad usum spectent predicte ecclesie, nec hii, qui inde uti consueverant, sive nos sive successores nostri, vel cuiuscunque nominis aliquid in eis vendicent potestatis. Srv. k tomu eod. I. 87, č. 90 (1211).

⁴) Roessler I., 182, čl. 10.

⁵) C. ep. M. V., 205 (1306) Quod si forsan aliquem vel aliquis de hominibus ad monasterium ipsum pertinentibus talem contigerit perpetrari excessum vel excessus, propter quem vel quos penam subire debent capitalem, condempnatione super his habita bona

Jsou ovšem i případy ve 14. století známe, kdy výslovně je předepsáno spadnutí všech statků pachatelových na krále. Je tomu tak ve čl. 34. Maj. Carolina, kde se vedle trestu smrti přímo předpisuje spadnutí všech statků pachatelových na královskou komoru. S tím souvisí i ustanovení čl. 64. téže právní památky, kde předepsána je konfiskace majetku všech pachatelů, kteří byli potrestáni trestem smrti.

I v jiných případech z dob pozdějších je právem určena vedle hrdelního trestu konfiskace majetku. Je to známý případ zavraždění komorníků, kteří přijeli k někomu s púhonem.¹

Jest otázkou při konfiskaci, jak právo hledělo k tomu, měli pachatel příbuzné.

Podle článku 33. Řádu práva zemského i když kdo zabil druhého před soudem nebo před králem, má sice býti ihned sťat, ale »dědiny a zboží jeho nemá ztraceno býti«. Jestliže ani v tomto případě nepřipadal majetek králi, tím méně ovšem bylo tomu, když tu nebylo přitěžujících okolností při vraždě. Změna tato je také jasně patrna, srovnáme-li článek 64. Majestas Carolina latinské znění se zněním českým. Kdežto v latinském textu jest předepsána konfiskace i v tom případě, má-li pachatel dědice, jak zmíněno, český text vzniklý v 15. století vylučuje spadnutí statků pachatelových na krále, má-li pachatel dědice.

V době Všehrdově nastává konfiskace majetku ve prospěch krále, zabije-li oddělený příbuzný svého příbuzného, po případě, nemá-li vražedník již vůbec příbuzných. V tom případě připadá díl jeho majetku ve prospěch krále. Jinak ovšem má-li vražedník nedílné příbuzné, připadá jeho díl při zavraždění některého z nich, ostatním nedílným.² Stejně zásady vytknuty jsou i v zemských zřízeních českých 16. století, kde ovšem statek pachatelův přičten je dědicům, v širším smyslu tudíž i odděleným.³

Vedle soukromého trestu peněžitého byla vybírána již od dob velmi dávných peněžité pokuta veřejná zvaná hlavou. O této pokutě slyšíme již ve 12. století⁴ a patří mezi výsostná práva knížecí. Panovníkovi náleží za zavraždění určitá částka a přináší prospěch jeho komoře. Zove se proto *acquisitio*,⁵ *ius, quod datur pro capite*,⁶ *culpa*,⁷ *pena*⁸ aneb velmi jasně

ipsius condempnati non ad nos nec ad aliquem officialem vel beneficiarium, sed ad monasterium ipsum totaliter volumus pertinere.

¹) Ač., V., 208, Z. zř. VI., čl. 434.

²) Všehrd, VI. 7, 6

³) Z. zř. 1530, čl. 187, Z. zř. 1549, R. 34, 1564, K. 33.

⁴) C. B. I., č. 317, str. 289 (1187). II., 87 (1211).

⁵) L. c.

⁶) C. ep. M., IV., 64 (1271).

⁷) C. B. II., 289, č. 289 (1226).

⁸) C. ep. M., IV., č. 246 (1286).

poena, quae cedit curiae.¹ Jindy mluví se prostě o solutio,² o culpae satisfactio.³

V těchto názvech je vytykáno, že jde o trest, a to o trest za porušení veřejného míru. Nejen poškozenému a jeho rodině, ale i panovníkovi jako ochránci míru a pokoje připadá určitá pokuta. Jest to tudíž pokuta vyplývající ze stejných vlastně pohnutek jako soukromoprávní odklad.⁴ Hlava jako pokuta jest jen jedním druhem veřejnoprávních pokut, které panovníkovi připadaly ve 12., 13. a 14. století.⁵

I v t. zv. Statutech Konrada Oty je ustanovení, které, jak jsme zmínili, vztahuje se na pokutu veřejnou. Kdo zabije druhého, nerozhoduje, ať se jedná o šlechtice nebo o sedláka, zaplatí komoře královské 180, po př. 200 denárů.⁶ Blížšího ustanovení opět o tom nemáme, zvláště není tu ani ustanovení, komu pokuta tato vlastně připadá, po př. jak se rozděluje mezi komoru a úředníky. Že ovšem jedná se o pokutu veřejnou, je patrné nejen z formulace »curiae solvat«, ale i srovnáním s jinými články Statut.⁷

Pokuty tyto připadají jednak panovníkovi, jednak soudcům a úředníkům královským.⁸ Jakým způsobem se mezi ně dělily nebo jim připadaly, po případě, zda soudcové a úředníci pokuty pouze vybírali, o tom nemůžeme povědět z pramenů v českých zemích téměř ničeho. Dovídáme se jen z imunitních listin, že pokuty ty připadaly knížeti nebo úředníkům.⁹

Jinak tomu jest na př. v bohatých zprávách z území polského, kde může tato otázka býti sledována velmi podrobně. V zemích českých nelze užití ani analogie, protože zpráv není.¹⁰

Mohli bychom tu jen uvést některá privilegia městská, v nichž vytknut je poměr moci královské k vybíráním dávkám za spáchané zločiny vůbec a vraždu zvláště. Dovídáme se zde o tom, že král vymínuje si v zakládacích listinách určitou část pokut¹¹ a také tu jsou podrobná ustanovení o dávkách,

¹) Regesta, I., 561, č. 1213 (1248).

²) Regesta, I., 382 č. 813 (1233) Si fuerit id, quod dicitur . . . hlava inter homines abbatís, solutio, quae inde provenit, cedat ecclesiae memmoratae.

³) C. j. b., I., 52 (1222).

⁴) Makarewicz, Prawo karne, 275.

⁵) Lippert, Socialgeschichte Böhmens, I., (1896) 374.

⁶) C. j. b., I. 56, čl. 16, 63, čl. 16, 70, čl. 17.

⁷) C. j. b. I. 56, čl. 10 »CLXXX denarios in cameram regis reddat«.

⁸) C. j. b., I., 52.

⁹) C. ep. M., IV., č. 246 (1286), ius etiam, seu penam, quod vel que datur, vel dari consuerit pro capite . . . principí, vel eius beneficiariis . . .

¹⁰) Handelsman, Prawo karne, I., 43, 86 n., 123, a j.

¹¹) Čelakovský, Privilegia II. č. 23. str. 62 (1279) [4] Item, qui iudici emendare uoluerit, pro interfecto tres marcas soluet, inimicis primo placatis. Si autem aliquis pre superbia duello se excusare voluerit et ad pugnandum circulum intrauerit, quatuor

quae obdrží soudce soudící vraždu.¹ Při tom v těchto předpisech nechybí ani ustanovení o částce, která dostane se poškozenému a ovšem i kolik zůstane i příbuzným pachatelovým.² Tato část pokut v hrdební pravomoci zůstala vyhrazena králi a jeho komoře i později a je stále zdůrazňována v potvrzeních privilegií městských.

Veřejnoprávní pokutu vybírali později úředníci krajští. Úředníci tito, jak ze zpráv máme potvrzeno, často způsobovali škody počínající si protiprávně. Sám král to uznává ve své listině darovací.³ Nalézáme pak řadu imunitních listin, které poskytují klášterům osvobození od těchto dávek pro osoby jejich poddané a udělují klášterům a církevním ústavům právo vybírat tyto dávky pro sebe. Král na př. praví v imunitní listině: »arbitrio domini abbatis relinquentes, ut pro hiis et aliis culpis homines suos poena debita puniat, in usus monasterii, quidquid ex culpa provenerit, convertendo.«⁴ Když byly totiž uznány osoby před soudem vinnými, nedostávalo se pokuty podle imunitní listiny králi aneb soudcům nebo úředníkům, nýbrž zůstávala církevnímu ústavu vyjma ovšem toho, co obdržela pohánějící strana.⁵

Ve čtrnáctém století ztrácí se poněkud zprávy o veřejnoprávních pokutách, o nichž mluví imunitní listiny 13. století velmi hojně. Z poloviny tohoto století máme ještě jednu zprávu a to z Řádu práva zemského z čl. 22. Jak již bylo zmíněno, ustanovuje se zde za jistých podmínek exekuce majetková. Při odhádní, o tomto posledním stadiu se praví: »tehdy tomu původu má dán býti úředník, aby jemu othádal dědin pohnaného v těch penězích hlavních, a úřadu tolikéž.« V tomto případě rovná se tudíž veřejnoprávní pokuta penězům přihlavním. Je to jediná zmínka tohoto druhu.

Jisto jest však, že i v 15. a 16. století připadaly pokuty komoře královské za usmrcení člověka. Jest tomu tak především ovšem, je-li usmrcen příslušník stavu městského. V tomto případě nejen že komora královská se hlásívala o tuto pokutu a vyhrožovala i exekucí,⁶ ale král pravidelně uděloval tyto

marcas. Si aliquid pugnaverit, quinque marcas dabit iudici, inimicis primo placatis. Srv. eod. l. str. 63, 64, 65., 181 č. 107, 240 č. 144.

¹) Čelakovský, Privilegia, II., č. 14 (1265)

²) Srv. Čelakovský, I. c., II., 93, č. 32, 169, č. 95, 505, č. 345.

³) C. B., II., 289 č. 289 (1226) »quod a castellanis et iudicibus atque aliis nostris beneficiariis occasione illius culpe, que hlava vulgariter nominatur, eiusdem nostri claustrí pauperibus maxima impedimenta et iniurie atque gravamina fiebant . . . «

⁴) Regesta, I., 341, č. 733 (1228) = C. B., II., 326.

⁵) C. j. b., I., 52 (1222).

⁶) Arch. m. vnitřní Missiv. č. 69, fol. 129, . . . nějaký Jakub Straka mord udělal a proto pořádným právem pokutu jest J. Milosti císařské . . . totiž tři sta kop grošů českých pro padl. Srv. eod. l. fol. 152., 1524, 19. Aug. Archiv města Stříbra, kniha zápisů fol. 237b. obsahuje seznam provinění, z nichž v městě Stříbře pokuta dávana králi anebo jeho podkomořímu: Podpisuje jse ruga aneb vina královská etc. a pána podkomořího. Na šestém místě uvedeno jest: pro mord. Op. z. arch.

pokuty, jež nazývaly se přímo »viny a pokuty«, určitým osobám, aby odměnil jejich zásluhy. Čteme na př. zprávu z královských register: »Item dána jest vina a pokuta urozenému Dobrohostovi z Rymšperka na Hošťálkovi, kterýž jest zabil a zamordoval Brikcieho šikmejstra někdy krále J. Msti. Všakž proto dání to má býti bez ujmy každému na jeho spravedlnosti.«¹ Podobných příkladů by bylo možno uvésti více.² Jindy uvedeno jest, že dáno všecko právo a nápad královský slov. Ambrožovi Mulferovi z Minic, písaři kanceláře královské na Mariánkovi, měštěninu a obyvateli Nového města Pražského, pro vraždu a velmi neslušný mord, kteréhož se jest v téměř městě Pražském dopustil.«³

Máme však zprávy, které potvrzují, že ne pouze při trestném činu příslušníka stavu městského, přicházely pokuty do komory královské, a nejen ovšem při usmrcení člověka, ale i při jiných trestních činech. Čteme r. 1500 zprávu v registrech královských, že král dává urozenému Václavu Bezdrůžickému z Kolovrat všechny viny a pokuty královské, kteréž by spravedlivě po komžkolivěk pro kteroukoli nešlechtnost aneb neslušnost, které by se kdo proti právu a zřízení zemskému dopustil.⁴ V nich zahrnuty jsou ovšem pokuty i za usmrcení člověka. Zprávy tyto potvrzují nám pak Zemská zřízení. Neboť v nich k ustanovení o tom, že v určitém případě případně pohánějícímu třetina statku pachatelova a ostatní dvě že připadají dědicům pachatelovým je připojeno: ⁵ »Pokuty, kteréž JMti královské od starodávna i také zřízeními zemskými vyměřené spravedlivěji náležejí, tímto svolením spravedlivosti Jeho královské Mti ke škodě nic býti nemá, než při tom při všem JMt královská, což JMti o pokutách od starodávna náleží i také zřízeními zemskými vyměřeno jest, zuostavovati se ráčí.« Stejně král si přímo ve Zřízeních zemských vyměňuje, aby nebyl zkrácen, jestliže se strany o mord smluví o pokuty, které mu náležejí.⁶ Probíráme-li však Zemská zřízení, shledáváme, že není v nich přesně a zvláště stanoveno, jaké pokuty králi náležejí v případě usmrcení člověka. Je tu jen ustanoveno, že králi náležejí pokuty v případě tom, dopustí-li čeho, »což by se kolivěk na jaký neslušný neřád vztahovalo, proti králi JMti a zemi.«⁷ Protože mluví se zde všeobecně »o mnohých nezpůsobech a neřádech od výtržných lidí povstávající od odpovědníků a nepřátelů budto zemských nebo stavů«, je jisto, že míněna

¹) Ač. XVIII. 86, č., 105.

²) Ač. XVIII., 90, č. 112.

³) Ač., XVIII., 135, č. 199 (1499).

⁴) Ač., XVIII., 195, č. 330.

⁵) Z. zř., 1530, čl. 187, 1549, R 33, 1564, K 33.

⁶) Z. zř., 1549, A 7. Než jest-li že by se strany o mord smluvili, pokudž by se pokuty JMti královské v Zřízení Zemském vyměřené nedotýkalo, toho JMt královská při tom zuostavovati ráčí.

⁷) Z. zř., 1530, čl. 170, 1549, A 24.

jsou zde i usmrcení člověka veřejně stíhatelná. V tomto případě je tudíž ustanoveno o pachateli, »že taková pokuta pro jeho provinění na JMt královskou připadá, a že JMt na obecné dobré zemské díl toho obrátiti měl.« A právě zde se ustanovuje, že král může dáti vymáhání těchto pokut osobám soukromým, aby jich samy užily a přispěly tak ku stíhání těchto trestních činů.

Povaha veřejnoprávních pokut jako náhrada za porušení veřejného pokoje a míru nejlépe jest patrna z toho, že i v těch případech, kdy usmrcení člověka bylo uznáno za nestíhatelné, kdy byl určitý důvod trestnost vylučující, musel ten, jenž usmrtil člověka, zaplatiti určitý malý poplatek na znamení výkupu porušení veřejného pokoje. Náзор tento nám potvrzuje Řád práva zemského v čl. 21, jenž mluví o soudním souboji. Praví se tu: »A kdyžby jej stal, a hlavu mezi nohy vložil, tehdy jmá pokleknúti na jednom koleně a poděkovati králi a pánóm z pravého práva, a dva halěře naň vložiti a těmi jej ofěrovati.« Stejně je nám potvrzeno i z městského práva, kde rovněž ze 14. století privilegium městské určuje, že kdo by usmrtil nočního škúdce, »nic více nemá ztratiti než toliko dva halíře, kteréž on na tělo, jehož jest zabil, má položiti.«¹

I při kolektivním ručení vesnic vyskytá se veřejnoprávní pokuta. Jak výše zmíněno, zpráva z r. 1222² podává nám o tom doklad. Mluví se zde prostě o pokutě, aniž by bylo zvláště uvedeno, o jaký trest tu jde, zvláště jednali se o trest peněžitý ve prospěch osoby soukromé či moci veřejné. Z toho, že se tu vytýká zvláště, že zabijce není chycen, pokládáme tento případ za příklad pokuty veřejné. Není možno se domnívati, že král z částky takto obdržené dával část poškozenému, nebylo-li tu nikoho, koho by byla osoba soukromá žalovala. Koho ovšem ve starší době osoba soukromá poháněla, jakou náhradu obdržela, je nejisto a sporno v těchto případech, kdy vyskytá se veřejnoprávní kolektivní ručení. V pozdější době, jak jsme viděli, nebylo vyloučeno, aby nebyla poháněna celá osada po případě město.

¹) Čelakovský, I. c., II., 925, č. 716.

²) Regesta, I., 303, č. 651.

§ 8. STIHÁNÍ USMRCENÍ ČLOVĚKA.

Právo naše pokládalo dlouhou dobu usmrcení člověka za delikt soukromožalobný. Je to jen důsledek starých názorů na mstu i v pozdější době. Zbytkem msty je vlastně způsob stihání usmrcení osobou soukromou, která ve starší době měla právo na krevní mstu. Stále se zdůrazňuje moment, že poškozeny byly zájmy určité rodiny a nikoli zájem veřejný. A nelze nesouhlasit s tím, že charakterisována pak obžaloba nikoli za akt veřejné moci, nýbrž spíše za krevní mstu ve formě, která veřejnou mocí byla připuštěna a schválena.¹ Žaloba o usmrcení je žalobou soukromoprávní, což vysvětluje i z toho, že strany, které již spor zahájily před soudem, mohou se smluvit a pohnaný i pak je chráněn před rozsudkem smrti.² O tom jsme se zmínili již dříve.

Půhon o usmrcení je v českém právu ještě v 15. stol. přímo nutným předpokladem stihání usmrcení a nemůže být bez půhonu před soud obeslán.³

Vliv osoby soukromé jeví se i při průběhu procesu. To bylo patrné zvláště v těch případech, kdy pachatel byl vzat po spáchání svého zločinu do vězení.⁴

¹) Frauenstädt, I. c., 93.

²) Srv. Frauenstädt, I. c., 101 ns.

³) Všehrd, II., 14, 20. A to buď pře očkoli buď; neb i z moci, i z nářku cti, i z hlavy, i z vraždy pohonové se dítí mají...

⁴) Zajímavý doklad o tom našli jsme v Archivu min. vnitra. Missiven, 11 B, p. 235. Král Ferdinand píše Janovi z Pernštejna o Mikuláše Dóubka, který zavraždil jeho služebníka. 1534, 10 Apr.

Janovi z Pernštejna. Uroz. v. n. m. Jakož Mikuláš Dóubek sem na hrad Pražský přivezen a do vězení vzat, proto že jest měl nějakého služebníka svého zamordovati; a protož my tobě poroučeti ráčíme, až jestli že ty jaké svědky dostatečné máš, kteříž by toho povědomí byli, že svrchu psaný Dóubek ten mord nad poddaným tvým provedl, a pak-li žádáš, aby k již jmenovanému Dóubkovi právem útrpním neb jinak přikročeno bylo, toho nám bez meškání oznámíti neobmeškávej, tak abychom my se věděli čím spraviti, jinak toho nečině.

Jiný doklad není sice z případů náležejících před zemský soud, ale je tím charakterističtější, že jde dokonce o poddané, jichž ptá se vrchnost na jejich mínění při projednávání sporu o vraždu.

Jisto jest, že již ve 13. století slyšíme o tom, že určité osoby mohou, chtějí-li jen, stíhati pachatele před královským soudem z usmrcení člověka. O tom mluvili jsme již výše¹ a řekli jsme, že klade se zde důraz na vůli těchto osob, zda chtějí podati žalobu aneb chtějí-li se usmířiti a patrně z toho, že bylo možno stranám se smířiti cestou mimosoudní a nedošlo pak vůbec k soudnímu sporu. Půhony o usmrcení člověka zachovaly i v pozdější době formu půhonů soukromých.

Pohánějícími osobami jsou uváděny v půhonu pravidelně otec, bratr, syn, strýc a vůbec consanguinei² aneb amici. Probíráme-li tyto půhony, vzniká nám řada otázek. Především ptáme se, jaký jest pořad mezi těmito osobami, mají některé větší právo dříve poháněti? Pohánějí všechny nebo jen jedna? Nejbezpečnější odpovědi na ně podávají nám právní knihy. Řád práva zemského nám sice neurčuje, jakým kdo pořadem z příbuzných má poháněti, ale ve čl. 1. mluví o půhonu z hlavy bratra nebo jiného přítele. Ale již Ondřej z Dubé ve čl. 12. mluví o půhonu o mord, »když se od koho stane čiemu otci, bratru, neb strýci neb strýčenci neb jinému po meči příteli.« Jest tu tudíž určen pořad mezi příbuznými, kteří pohánějí z mordu. Napřed pohání syn, bratr, strýc a synovec a pak jiný příbuzný po meči. S Ondřejem z Dubé plně souhlasí Všehrd (III. 24., 11.): »Item o mord, když by se od koho stal, otci, synu, ujci neb jinému příteli, v takovém účinku užitečné jest hned to před úředníky menšími u desk oznámíti potřebně...« Z půhonů mohli bychom uvéstí příklady, kdy pohání syn,³ bratr⁴ nebo synovec.⁵ Jsou-li bratří nedílíni, pohánějí z mordu svého příbuzného zároveň.⁶

Op. z. a., č. 1574, 15. Dec. Mikovice. Arch. arcib. v Praze. David Bořen ze Lhoty a na Mikovicích Antonínovi, arcibiskupu Pražskému, píše v příčině vraždy spáchané od jakéhos. Šestáka z Kralup na Šimonovi a že přátel tohoto žádají, aby se vrahovi žádný »klejt« nedával, nýbrž dle pořádku práva s ním se naložilo. Službu svou vzkazují V. M. osvícení kníže, pane pane arcibiskupe, pane mně laskavě příznivý! V. M. na Pánu Bohu žádám zdraví i jiné všechno dobré. Psaní, kteréž jste mi strany Jana Šestáka z Kralup učiniti račili, to jsem Matoušovi Starému rychtáři i některým bratřím a krevním přátelům od nebožtíka Šimona, kterýž tak nenáležitě a příliš zle od téhož Šestáka zamordován jest, v známost uvéstí dal a při tom se i přimlouval, aby vůle V. M. naplněna v tom byla; kteřížto, aby se těmž Šestákovi jaký klejt dávatí měl, velmi tomu na odporu jsou, nýbrž mně za to velikú prosbú poníženě prosíce, abych toho žádnú příčinú nebyl, aby jemu jaký klejt dáván býti měl.

¹) Srv. k tomu C. ep. M., IV., č. 43 (1270) v privilegii obce Hlubčic: ... Quod si amici occisi non per pugnam, sed per querelam simplicem procedant contra reum...

²) C. B., II., 201 (1221).

³) R. t. t., I., 5, L. c., V., 274, č. 40 a j.

⁴) R. t. t., I., 5, 7, č. 9; Ač., XXXII., 225 a j.

⁵) Nálezy r. u., fol. 28.

⁶) Ač., XXXII., 362, č. 4138, D. z. m., 209, H 5, m. 10, F 13.

Ale nejen muži mohou poháněti, nýbrž i ženy, dcera,¹ matka,² sestra³ a rovněž i manželka.⁴ Ženy požívaly v českém právu i jisté přednosti v procesním řízení o mord.⁵

V právu zemském nenalezli jsme příkladu, že by byl spor mezi různě vzdálenými příbuznými, kterému totiž příbuznému měla se dáti přednost v tom případě, poháněli-li zároveň. Dávala se přednost patrně příbuznému bližšímu. Soudíme tak z analogie podle městského práva, kde řešen byl takovýto spor již v právní knize písaře Jana mezi dětmi a manželkou usmrčeného. Rozhodnuto bylo ovšem ve prospěch dětí: »quod querimonia puerorum super occisione patris est praeferenda querimoniae uxoris de occisione mariti.«⁶ Neboť zdůrazněno, že manželka může mít jiného manžela, ale děti vlastního otce již mít nemohou.

Stávaly se i případy, že i vzdálenější příbuzní poháněli o náhradu za vraždu.

Příklad uvádí v městském právu písař Jan, kdy poháněl vraha bratra ženy, již byl zavražděn manžel.⁷ Půhon jeho byl odmítnut a rozhodnuto: »quod ratione homicidii sufficit, homicidam ex rigore juris uxori pro marito, pueris pro patre, et aliis conjugatis occisi pro eorum consanguine occiso homagium facere et jurare: fratribus et cognatis uxoris ad faciendum homagium non est adstrictus, et est ratio; fratres enim et cognati uxoris alium sororium ex eo, quod vidua ad secundas nuptias potest, bene habebunt; pueri autem patrem aut alii consanguinei loco occisi, consanguineum alium non habebunt.«

Poháněli sirotek vraha otcova nebo vraha jiného příbuzného, požíval výhod práva sirotčího.⁸ Všehrd uvádí, že sirotek nemusel čekat let, nýbrž pohnati mohl hned, aby snad dříve nezemřel a nezemřeli i vraždníci, dokud sirotci nenabudou let spravedlivých. Ale není překážky, aby nepoháněl i poručník sirotkův a pohání pak i sestra za bratry,⁹ po případě i poručníci jiným způsobem povolání než příbuzenstvím.¹⁰

Je jisto, že pohánějící příbuzný zastupuje i všechno další příbuzenstvo v půhonu o usmrcení. O tom nás přesvědčuje půhon z roku 1500. Pohá-

¹) Ač., XXXII., 417, č. 4291.

²) D. z. m., 209, B 24 v.

³) Nálezy r. u., fol. 498 v., 499.

⁴) Žerotín, Zápisy, I., 253, D. z. m., 10, F 4.

⁵) Řád práva zem., čl. 30, 31, 32. Kozáková, Právní postavení ženy v českém právu zem. (1926), str. 60.

⁶) Roessler, II., 20, čl. 37, Srv. Brikcí, kap. I., art. XXXVI.

⁷) Roessler, II., 169, čl. 373.

⁸) Řád práva zem., čl. 24.

⁹) L. c., IV., 270, čl. 29, D. z. m., 209 R 1.

¹⁰) D. Z. v. 14 J. 5.

nějící pohání vině pohnaného z mordu, »že jest bratra jeho v mierné a pokojné zemi na svobodné silnici a proti právu úkladně zamordoval. Při tom od sebe, od syna bratra svého i ode všech přátel jeho pánuov JMti žádaje, aby naň jakožto na morděře právo puštěno bylo.«¹ Není nemožno souditi, že se v této formě půhonu objevuje opět starý dávný obyčej, aby každá osoba z rodu usmrčeného stihala pachatele, neboť pachatel prohřešil se proti celému rodu. O tom přesvědčuje nás ještě jiný půhon z poloviny 16. století: »Panna Kateřina dcera pozůstala po někdy Janovi Bidlinovi z Noskovic, na místě svém i na místě Jindřicha bratra svého léta nemajícího, odtudž a vedle nich s Annou sestrou vlastní téhož někdy Jana Bidlina...«² Z toho možno usouditi, že poháněl vždy příbuzný nejbližší, který zastupoval příbuzné vzdálenější, po případě tito vzdálenější příbuzní mohli se připojovati k jeho půhonu, takže v jednom půhonu pak poháněli všichni pozůstali příbuzní společně.

Jest nyní otázka, co nastávalo, jestliže bližší příbuzný nepoháněl vraha aneb dokonce odmítl poháněti. Řešení tohoto případu nenalezli jsme v zemském právu. Snad tu působil moment cti, který přímo ukládal příbuznému z rodu panského a rytířského, aby stíhal vraždu člena svého rodu. V městském právu se tato otázka vyskytá již v knize Janově. Je tu řešen případ, když nestíhají vraždu svého otce děti. V tomto případě nezavírá se právní stíhání vraha manželce zavražděného, třeba by se dokonce i děti zavražděného tomu vzpíraly.³ Jiný příklad řeší případ, kdy bratří, kteří jsou kněžími, vzdají se práva poháněti vražedníka. V tom případě náleží právo stíhati vražedníka strýcům.

Z toho je viděti, že toto oprávnění postupovalo podobně jako dědické právo od příbuzného bližšího ku vzdálenějším, jestliže bližší příbuzný z nějakého důvodu nemůže nebo nechce poháněti.

Zvláštní případ půhonu na vražedníka čteme v moravských deskách půhonných. Pohání zde rukojmí vražedníka o náhradu škody, kterou utrpěl proto, že pachatel usmrtil dlužníka, za něhož rukojmí ručil. Půhon ten zní: »Jírek z Litovan poh. Jíru tudyž z Litovan, že byl rukojmí za Licka z Litovan s jinými rukojmími a on Jíra svrchupsaný za pravými křesťanskými úmluvami jsa s ním smluven a smířen zabil jej s svými pomocníky, an naň žádné péče neměl a skrze to já Jírek předepsaný s jinými rukojmími musil jsem za Licka platiti jeho dlužníkom, že sem toho škoden o XXX kop. gr.«⁴ Půhon tento jest ojedinělým v pramenech, jež jsme prohlédli. Není ovšem z něho jasno, zda oprávněn byl pohánějící pohá-

¹) Ač., X., 528, č. 953.

²) Nálezy r. u., fol. 39 v.

³) Roessler, II., 169, čl. 370.

⁴) L. c., III., 33, č. 151, cf. 34, č. 153.

něti vražedníka z titulu rukojemství, aneb zda mezi osobami v púhone uvedeními nebyl svazek příbuzenský, který rozhodoval o tomto oprávnění.

Kromě osob příbuzných v púhonech o usmrcení člověka vyskytají se ještě jiné pohánějící osoby. Šlo-li o usmrcení poddaného, pak poháněl pán jeho, ať již byl pachatelem poddaný jiného pána aneb sám jiný pán neb rytíř či příslušník stavu městského.¹ Vyžaduje se, aby pohánějící byl skutečně pánem poddaného. A jest to opět charakteristickým rysem pro staré naše právo, jestliže je přímo ustanoven trest na toho, kdo pohání z usmrcení poddaného, aniž by byl jeho pánem. Pohánějící, ať již hájí jakýkoli zájem, je v tomto případě trestán pokutou o zmatcích a je vzat v kázeň.²

Ve výše uvedených příkladech však vždy jedná se o osoby, které byly usmrcením člověka ať příbuzného, ať poddaného poškozeny. Jiné osoby podle právního názoru současného nemají zájmu na tom, aby se staraly o potrestání pachatelů. V 16. století Zemská zřízení česká přináší názor nový. Připouštějí totiž púhon od kohokoli, tudíž i od osoby nepřibuzné s usmrcením na toho, kdo se neujistí pachatelem, který k němu uprchl a u něho se ukryl. Výslovně se uvádí, že takový spoluvinník »má od toho zamordovaného přátel aneb od kohož koli z toho neujistění listem od úřadu desk zemských před soud zemský obeslán býti a odpovídati, proč jest se jim neujistil.«³ Ani v tomto ustanovení není tudíž snad rozhodnuto, aby mohl každý poháněti vražedníka, nýbrž případ omezen na pomocnictví. Proč bylo vsunuto toto ustanovení do Zemských zřízení? Stalo se tak patrně z důvodu veřejné bezpečnosti. Jeví se v tom však také rozšíření těch povinností veřejných, které, jak uvidíme ještě, byly ukládány právě jen z těchto důvodů.

Pravidelně, jak bylo řečeno, čekalo se na púhon osoby soukromé, aby bylo zahájeno řízení před soudem. To zcela jasně vytýkají ještě Zemská zřízení 16. století. Třeba v nich již by bylo předepsáno určité stíhání z povinnosti úřední, jak bude ještě vylíčeno, přece vždy se praví, že morder má se dostaviti k soudu, aby tu »straně, kteráž by naň žalobu činila, z toho mordu práv byl« anebo aby tomu, »kdož by jeho z toho mordu vinil práv byl«.⁴ Stejně zásady vládnu jistě v 16. století na Moravě, kde pan hejtman zavazuje určitou osobu k tomu, aby se dostavila před soud a tu stála, jestli ji kdo z mordu obviní.⁵ Čteme pak v pramenech, že přicházejí určité osoby před soud panský a podávají supplikace, aby

¹) L. c., III., 669, č. 1282, 673, č. 1506, VII., 228, č. 1104 a j.

²) Nález r. u., fol. 4 v.

³) Z. zř. 1530, čl. 187, 1549, R. 34, 1564, K 33.

⁴) Z. zř. 1530, čl. 187, 1549, R. 34, 1564 K 33.

⁵) Žerotín, Zápisy, I., 252.

nad nimi byla ruka ochranná držána a krev nevinně prolitá aby byla mstěna.¹

I v městském právu rozhodovala také obžaloba při vraždě v původním významu městského práva českého. Za příklad jest v pramenech uvedeno, že jsou-li dva vražedníci — poměr vzájemný mezi nimi není vysvětlen — a poháněli pohánějící jen jednoho z nich, pak odpovídati má jen pohnaný, třebas by se druhý vražedník ke vraždě pokorně znal. Případ tento rozhodnut jest takovýmto způsobem v právní knize Janově.² V překladu Brikcího podrobněji odůvodněn jest takto: »Poněvadž žaloba jedné vraždy na jednoho obžalovaného skrze odpovídání téhož obžalovaného a zproštění dostatečně se skonává; poněvadž z již řečené vraždy vedlé spravedlnosti již zproštěn jest: není slušné, aby Pavel i vinnější,³ na něhož jest žaloba nepřišla, rychtáři kterou pokutu byl vinovat.«⁴

Není snad ani třeba připomínati, že se nám vtírá otázka při takovémto stavu, co nastávalo, nebylo-li žalobce. Vycházel pachatel bez trestu třeba by bylo jasno, že usmrtil určitou osobu? Vždyť mohly nastati i případy, kdy usmrtil příbuzný příbuzného a nebylo pak žádného již příbuzného, kdo by pohnal. Nebo jiný případ, kdy manžel usmrtil manželku a ta neměla žádných příbuzných.⁵

Jisto jest, že byl to právě značný nedostatek našeho právního řádu, že skutečně v některých případech pachatel zůstával netrestán. Nebylo-li usmrcení člověka stíháno v určitých případech z moci úřední, tu právě, nebylo-li osoby, která by vznášela obžalobu, usmrcení zůstávalo světskou mocí nepotrestáno. Ba dokonce, byla-li již sice žaloba podána a osoba žalující nemohla dále ve sporu pokračovati pro určitý důvod, zemský soud nestihal těch osob, které byly pohánějící stranou označeny.

O tom všem nám zachovaly doklady opět prameny.⁶ Zvláště byly vyslovovány stížnosti, šlo-li o usmrcení duchovních. Arcibiskup si stěžuje, že se nenalezl nikdo, kdo by mstil krev kněží a kdo by chtěl o ní soud vésti.⁷ Pokud jde o druhý případ, velmi poučný příklad zachoval nám Dačický ve svých Pamětech.⁸ Vypráví, že Jan Dačický z Heslova byl mistrně

¹) Žerotín, Zápisy, I., 253.

²) Roessler, II., 23—24, čl. 41—42.

³) N. B. druhý vražedník!

⁴) Brikcí, kap. I., art. XLI.

⁵) Byli-li tu příbuzní ženy, poháněl muže, na př. D. Z. m., 209, H 8, pohání manžela bratr zavražděné ženy.

⁶) Dačický, Paměti, II., 119, upozorňuje o mordu: »Nebylo slyšeti, aby o to nastupováno a trestáno bylo.«

⁷) Sněmy Čes., IX., 183 (1595), Quando autem id impunitum remansit nemoque repertus est, qui sanguinem sacerdotum ulcisci et iudicare cuperet.

⁸) Dačický, II., 45.

o hrdlo své připraven. »Potom z toho též Karel Háša a Zikmund Nyklásek jsou obviněni na soudu zemském a na ně nastupováno k vyhledání mordu spáchaného; ale mezi tím máti zabitého, jenž na to nastupovala, totiž pí. Katerina z Auverovic, umřela. *A tak to až posavad nebylo a není vyhledáno a v dlouhé truhle zůstalo, až pán buoh sám pomstí a trestati bude.*«

V 16. století i sám král byl si toho vědom a usiloval o reformu. Dokazuje to příklad zachovaný z r. 1558. Upozorňuje podkomořího na Moravě, že jakási vdova chudá nemá prostředků, aby se soudila s vrahem svého muže. Protože pak pachatel ještě jiných mordů a rozpustilostí se dopouští, král rozkazuje, aby byla tato věc rozvážena, aby sám král mohl zakročiti z moci královské proti pachateli neporuše Zemského zřízení.¹ Je zde viděti snahu po veřejnoprávním stíhání, z povinnosti úřední. Dosavadní systém dokonce bránil králi, aby se o stíhání pachatelovo zasadil, neboť král vyslovuje obavu, »aby proti zřízení zemskému nebylo«, kdyby tak učinil.

Půhon o hlavu byl stejného rázu jako každý jiný půhon o kteroukoli věc soukromou. Byly sice zvláštnosti v procesním řízení, ale i při půhonu a obeslání z mordu lze uplatniti i obrany týkající se formálních vad a obeslání je pak zamítáno právě a jedině pro uvedený formální důvod. Tak obeslání zamítnuto pro to, že nebylo doloženo datum, kdy se usmrcení stalo,² neb že pohánějící v jednom půhonu pohání o více věcí než dovo- leno³ a j.

Při půhonu o usmrcení mohly býti uplatněny i důvody, odročující spor právě tak jako při jiných sporech soukromých. Na př. pohnaný z mordu mohl žádati za rok nemocný a byl mu potom dán s podmínkou, že bude státi před soudem příštího zasedání,⁴ po případě i jiné odložení půhonu a nálezu z jiného důvodu, ač je i dokázáno, že pachatel vykonal mord před soudem.⁵

Právě z těchto důvodů se ovšem stávalo, že spory o usmrcení vlekly se stejně dlouho jako jiné spory v našem právu a není vzácností, že takové spory trvaly celé desítky let.⁶ Proto právě Zemská zřízení česká určila, že může rozhodnutí o mordu býti odloženo jen jednou.⁷

Jest nám ještě rozřešiti otázku, zda byla stanovena právním obyčejem určitá lhůta, do které měl pohánějící poháněti vražedníka z vraždy. V Řádu práva zemského v čl. 1 vyskytá se ustanovení, že pohánějící má opověděti

¹⁾ Winter, Kulturní obraz, II., 737.

²⁾ D. z. m., 209, G 21.

³⁾ Ač., XII., 531, č. 1167.

⁴⁾ Žerotín, Zápisy, I., 232.

⁵⁾ Žerotín, I., 270.

⁶⁾ Dačický, II., 155, srv. úvod L.

⁷⁾ Z. zř. 1530, čl. 187, 1549, R. 34, 1564, K 33.

vraždu před úředníky pražskými ve dvou nedělích od smrti svého příbuzného. Více žádného ustanovení zde není, zvláště není určeno, že po uplynutí těchto dvou neděl příbuzný již poháněti nemohl. Příkladu z praxe nenalzáme. Zdá se, že pohánějící měl povinnost vyhověti tomuto předpisu, aby nevystavil se nebezpečí, že odpůrce použije ho jako obrany. Soudíme tak podle analogie městského práva. V městském právu totiž tato otázka byla řešena. Již v knize Janově nalzáme ustanovení, že mordy, dějí-li se v obydlí lidském, mají býti rychtáři ohlášeny do tří dnů. Dějí-li se mordy v noci a na poli mimo obydlí lidské, pak může býti tato lhůta od přísezných prodloužena.¹ Na jiném místě se pak ustanovuje, že není-li jiných důkazů a nepoháněl nikdo do 42 dní, pak podezřelý má býti prostě z vězení propuštěn.² A výslovně je řečeno, že mlčením pozbývá oprávněný práva žaloby, jak ukazuje jiný příklad v této právní knize uvedený.³ Zvláště týká se to toho případu, kdy pohánějící již z vraždy stál před soudem sice, ale žalobu neprovedl.⁴

Počátky stíhání usmrcení člověka z povinnosti úřední odněsti jest rovněž do doby velmi dávné. Snad za doby primitivní vlády knížecí rozhodovala povaha státu patrimonialního, že kníže ze své moci absolutní mohl stíhati usmrcení člověka. Nasvědčovalo by tomu především ustanovení t. zv. Dekretů Břetislava I., kde jako veřejný žalobce vystupuje arcipřyst při otcovraždě, bratrovraždě a vraždě duchovního. Ať již posuzujeme různé tuto zprávu, jisto jest, že na její formulování mělo vliv právo církevní.⁵

Jiným dokladem starého oficiálního stíhání jsou Statuta Konrada Oty, která předpisují přímo složení určitého trestu komoře.⁶ Zvláště stane-li se vražda na silnici, pak na pokřik »nastojte« pachatel má býti stíhán, ovšem povinen k tomu však nikdo není.⁷

V době pozdější oficiální stíhání usmrcení člověka ustanoveno bylo v té skupině předpisů, které směřovaly ku ochraně veřejného pokoje a míru. Jsou to předpisy vyskytající se již od 14. století a nařizující honění zločinců.⁸ Nebudeme se tu zabývatí probíráním jednotlivých zpráv a jednotlivých předpisů o tom. Ale zmíníme se tu pouze zběžně jen o některých. Jisto

¹⁾ Roessler, II., 28., čl. 53, Brikcí, kap. II., art. II.

²⁾ Roessler, II., 169, čl. 37.

³⁾ Šlo tu dokonce o děti a o manželku, které dva roky a dvacet neděl nepoháněly. Roessler II., 21, čl. 39.

⁴⁾ Brikcí, kap. I., art. XXXVIII.

⁵⁾ C. j. b., I., 15; Jireček, Slovanské právo, I., 172; Ullanowski, O pokucie publicznej w Polsce, Rozprawy Akademii Umiejętności, Kraków, tom. XXIII. 83–84.

⁶⁾ C. j. b., I., 56, čl. 16.

⁷⁾ C. j. b., I., 57, čl. 24, 64, čl. 24, 31, 71, § 25, 32.

⁸⁾ Na př. C. ep. M., VII., 572, č. 789 z r. 1348 o honění zločinců. Rieger, Zřízení krajské, I., str. 53, 127, 178.

jest, že v 15. století zvláště koncem tohoto století a pak i v 16. předpisy tyto stávají se podrobnějšími. Jest tu zvláště zdůrazňováno, že stane-li se mord na silnici nebo na cestách a nastal-li by pokřik, pak mají všichni honiti, nevyjímajíc ani osoby stavu panského a rytířského.¹ V 16. století také ustanoveny i tresty na ty osoby, které by při pokřiku nehonily.²

Jedná se tu tudíž o veřejnoprávní stíhání zabití v těch případech, stalo-li se usmrcení na veřejné cestě nebo na silnici, tudíž na místech, která byla chráněna veřejnou péčí o bezpečnost.

I v některých privilegii městských již ze 13. století ustanoveno jest stíhání usmrcení z povinnosti úřední. Již v privilegiu města Brna z r. 1243 určen jest trest smrti na toho vražedníka, který přistižen jest při činu.³ Jest to příklad, který potvrzuje, že již ve 13. století mohla býti ukládána veřejné moci povinnost stíhání usmrcení člověka.

Kromě těchto všeobecných předpisů, které byly spíše předpisy policejními, které také obsahovaly ustanovení více o honění než o vlastním stíhání,⁴ vyskytaly se přece jen přepisy, které v určitých případech nařizovaly stíhání usmrcení z povinnosti úřední.

Tak nařizuje Řád práva zemského, jak jsme se již výše zmínili, že má býti stíhán pachatel, který zabil někoho před králem neb soudem. Bude-li dopaden, má býti ihned stat.⁵

Rovněž tak o druhém případě jsme již mluvili. Je to případ, když kdo usmrtí úředníky desk zemských nebo komorníky, kteří vykonávají svou povinnost, neboť je tu stanoveno, že pachatel propadne životem i statkem králi.⁶

Ke konci 15. století vyskytá se také předpis, nařizující přímo stíhání z povinnosti úřední v případě, že by kterýkoli zločinec vyznal něco zlého na pána aneb na rytíře. Takového podezřelého pána neb rytíře má obeslati nejvyšší purkrabí pražský, aby se vyvedl z obvinění. A zemřel-li zločinec, aniž by byl odvolal, co na pána neb rytíře vyznal, takto obviněný má odpovídati před nejbližším soudem zemským a má se tu z tohoto obvinění vyvésti.⁷ Předpis tento zachovala i Zemská zřízení česká.⁸

¹) Ač., V., 440, 443 v policejním řádu z r. 1492, Ač., V., 253, Z. zř. VI., čl. 538, 254, čl. 540. Z. zř. 1530, čl. 169, Z. zř. 1549, T. 35, 36.

²) Sn. Z., I., 370, 372 (1533).

³) Roessler, II., 343, čl. 3.

⁴) Na př.: Prchl vražedník z vězení města Olomouce. Hejtman vydal zatykač naň toho znění, aby, kdekoli bude přistižen, byl od kohokoli zavázán, že se postaví před soud, bude-li z čeho viněn. Op. z. a. č. 1532. Knih. hr. Valdštýna v Duchcově MS. Paměti staré brněnské, f. 249 b.

⁵) Ř. pr. zem., čl. 33. a 39.

⁶) Ač., V., 514, Z. zř. VI., čl. 434.

⁷) Ač., V., 444 (1492), srv. Žerotín, Paměti II., 27.

⁸) Z. zř. 1549, V. 5.

V téže době vidíme před soudem komorním, že se jedná o ustanovení trestu na pokus o otravu přes to, že byla uzavřena mezi stranami spornými smlouva. Smlouva má zůstat neporušena a vedle toho pachatel je vzat v kázeň od p. hejtmana a od rady královské. Přes to, že jde tu o obyvatele Hory Kutné, přece příklad může nám sloužiti za vzor, že již tenkrát byly stíhány určité trestné činy z povinnosti úřední.¹

To byly jen jednotlivé případy. V 16. století však začalo se poněkud uplatňovati vědomí u soudu, že jest jeho povinností vyšetřiti a také rozhodnouti o usmrcení člověka. Vědomí toto zračilo se v tom, že nebyly připouštěny obrany proti pūhonu o vraždu, které mohly způsobiti jindy úplnou zmatečnost. Páni na soudě začínali chápati svou povinnost. Je to zřejmo z odpovědi, kterou dali právě, když uplatňovala se pohnaným jedna z obran zmíněného rázu. Pravilo se tu: »Poněvadž se tu mordu dotejče, že by pak žádný neobsílal, že jich milost jsou povinni takovou věc vyhledati, jakž pře vedení to v sobě šíř ukazuje a zavírá.«²

Zdálo by se tudíž, že v 16. století již z povinnosti úřední byly vyšetřovány veškery mordy a usmrcení člověka. Ale Zemská zřízení, která se zabývají otázkou usmrcení již velmi podrobně, tuto otázku přesně nerozhodla, takže může býti o tom rozhodně pochybnost. Zemská zřízení česká 16. století ustanovují, že bude-li zastihnut pachatel při skutku samém, má býti dostatečnou zárukou ujistěn a dodán na hrad pražský v moc hejtmanů, po případě nejvyššího purkrabí pražského. Podmínkou bylo, že osobě, která mord spáchala, nemohlo se věřiti — prostě, že nebyla zachovalá. Není vytčeno, kdo má dodati určitou osobu k soudu, zda osoba soukromá, která ji zastihne či osoba, již uložena tato povinnost úředně. Ale i zde jest ustanoveno, že soud má pokračovati v řízení na žalobu osoby soukromé. Neboť, jak zmíněno, má býti morděř práv tomu, kdo jemu vinu dá.³ Totéž platilo i na Moravě podle zpráv Žerotínových, neboť hejtman, i když bylo mu oznámeno o určité osobě, že mord spáchala, zavazuje tuto osobu závazkem, že se k soudu dostaví a bude odpovídati, jestliže ji někdo obviní.⁴

V městském právu velmi brzy naopak uplatňuje se oficiální stíhání usmrcení, neboť se předpisuje v případech, že nebude pohaněti žádný z příbuzných zavražděného již ve 14. století.⁵

¹) Ač., X., 513 (1498).

²) Nálezky r. u. fol. 35 v., 498 v., 499.

³) Z. zř. 1530, čl. 187, 1549, R 34, 1564, K 33.

⁴) Žerotín, Zápisy, I. 232.

⁵) Roessler, I., 161, čl. 196. Ob einer wunt wirt oder derslagen, und ob einer vesten kein do bei mag geser der in foder, so mac in der richter oder ain ander frunt fodern.

Pro právo městské je také zajímavé, že se činí rozdíl mezi mordem a vraždou i při jejím stíhání. Neboť mord se stíhá z povinnosti úřední, kdežto vražda nikoli.¹⁾

Teprve v Obnoveném zřízení zemském nastoupilo oficiální stíhání mordu. Ale i v něm dána přednost nejprve příbuzným pachatelovým. A jestliže do určité doby nepoháněly morděře, pak stíhal mord královský prokurátor.²⁾

¹⁾ Roessler, I., 24, čl. 42.

²⁾ Čl. T. III.

RÉSUMÉ.

L'HOMICIDE DANS LE DROIT PÉNAL TCHÈQUE.

§ 1. *Définition de l'homicide.* Le droit pénal de la noblesse tchèque conservait encore au seizième siècle son vieux caractère original. Dans le vieux droit tchèque il n'existait aucune différence entre l'homicide et le meurtre. On distinguait seulement deux manières d'homicide c'est-à-dire l'homicide par intention et les autres homicides, auxquels appartenait aussi l'homicide par imprudence sans qu'on fasse de distinction précise, parce que notre droit tchèque au commencement ne reconnaissait que la faute objective; plus tard on introduisit lentement aussi la faute subjective. L'objet d'homicide dans le droit de la noblesse tchèque est seulement l'homme, dans le droit tchèque municipal aussi l'embryon (nasciturus). On demande seulement la relation causale entre l'acte pénal et entre la mort de l'individu. Le droit tchèque considère comme un acte pénal spécial l'essai de l'homicide.

§ 2. *La responsabilité.* Dans le droit tchèque la responsabilité collective d'un village ou d'une ville pour l'homicide, si l'auteur n'était pas connu, était fréquente. Le droit tchèque connaît aussi la responsabilité d'une personne pour l'autre ci celle-ci donnait un ordre d'homicide. C'est pourquoi le maître est responsable pour ses serviteurs et ses sujets. Il est responsable aussi, quand il refuse de les livrer au juge. Il n'est pas sûr, si le père était responsable de l'homicide de son fils. Le droit tchèque ne connaît pas de formes spéciales de participation à l'homicide. On parle seulement de la participation de plusieurs personnes. On ne peut pas juger la participation, de chaque personne spécialement. Fréquemment on trouve dans notre droit que quelqu'un offrait son aide après l'homicide. Notre droit connaît aussi l'instigation au meurtre et le louage pour meurtre.

§ 3. *La rémission de la pénalité.* Le droit pénal tchèque connaît plusieurs cas de rémission de la pénalité. Il y a peu d'homicides qui soient vraiment punis par le tribunal. La plus fréquente rémission de la pénalité

est »le début« (inicium). C'était en effet le cas de la défense légitime. Mais il existe aussi d'autres cas, dans lesquels la pénalité de l'homicide est exclue par ex.: un duel devant le tribunal, l'assassinat d'un ravisseur, d'un voleur, d'un proscrit, etc.

§ 4. *Vengeance d'un meurtre.* On trouve les vestiges de la vengeance d'un meurtre dans le droit tchèque jusqu'à la fin du quinzième siècle. La vengeance est une manière subsidiaire de poursuite pour homicide. Le délinquant souvent devait s'enfuir à la frontière et de là implorer son pardon. Pas même la parenté du délinquant n'était sauvée de la vengeance. Plus tard la parenté et particulièrement la femme du délinquant étaient défendues.

§ 5. *Le dédommagement en argent.* Le délinquant payait à la parenté du mort un dédommagement en argent (odklad). Cette institution existait encore au quinzième siècle en Bohême et au seizième siècle en Moravie. Il était nommé »capitalis pecunia« ou »přihlavní dluh« c'est-à-dire une dette, que le délinquant devait à la parenté du mort pour la tête de celui-ci. La hauteur du dédommagement n'était pas précisément fixée. La parenté la plus proche devait la demander au tribunal, qui en déterminait la valeur.

§ 6. *Traités d'homicide.* Entre le délinquant et la parenté du mort des traités peuvent être conclus. Notre droit a soutenu ces traités. Pour ces traités ni la forme ni la teneur n'étaient prescrits. À ces traités étaient ajoutés différentes stipulations secondaires par ex. l'humiliation publique »pokora«, qui était un symbole de la vieille vengeance d'un meurtre.

§ 7. *La peine capitale, l'emprisonnement et autres peines.* La peine capitale était fixée en certains cas d'homicide. Souvent le tribunal a prononcé la sentence capitale seulement, quand l'accusateur l'a demandée dans l'accusation. L'emprisonnement n'avait pas une grande importance, de même aussi les autres peines par ex. les peines d'honneur, confiscation, etc.

§ 8. *La poursuite de l'homicide.* L'accusation de l'homicide est dans notre droit l'accusation civile. Seulement la parenté peut présenter l'accusation et le tribunal même la poursuite pour homicide après cette accusation. Plus tard le tribunal poursuit aussi pour l'homicide même et commence la poursuite de droit public.

SEZNAM PRAMENŮ.

A. VYDANÝCH.

- Archiv Český, I—XXXIII., Praha, 1840—1921 (Ač.). V V. sv. Ač. jest Zřízení Vladislavské.
Boczek, Chytil, Chlumecký, Brandl, Bretholz, Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, I—XV., Brno, 1836—1903. (C. ep. M.).
Brandl, Kniha Drnovská, Brno, 1868.
Brandl, Kniha Rožmberská, Praha, 1872.
Brandl, Kniha Tovačovská, Brno, 1868.
Brandl, Libri citationum et sentenciarum, I—VII., Brno, 1872—1911.
Brandl, Žerotína zápisové o soudě panském, Brno, 1866—1872.
Čelakovský, Codex juris municipalis regni Bohemiae I. (1886), II. (1895).
Emler, Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae, I—II., Praha, 1870—1872 (R. t. t.).
Erben—Emler, Regesta Bohemiae et Moraviae. I—IV., Praha, 1855—1892. Cit. Regesta.
Friedrich, Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I., II. (1907, 1912).
Fontes rerum bohemicarum = F. R. B.
Jireček, Codex juris bohemicí, I—V., Praha, 1867—1898 (C. j. b.). Podle něho citováno
Majestas Carolina, Řád práva zemského, Ondřej z Dubé, Zemská zřízení česká, 1530, 1549, 1563; Obnovené zřízení zemské. Dále Brikcí, Práva městská, Koldín, Práva městská.
Rössler, Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen u. Mähren, I., II., 1845, 1853.
Sněmy České, I—XV.
Zemské zřízení moravské, 1535, 1604.
Zemské zřízení Opolsko-Ratibořské, 1563.

B. RUKOPISNÝCH.

- D. Z. = desky zemské.
D. Z. m. = desky zemské menší.
D. Z. v. = desky zemské větší.
A. M. r. č. = Archiv Národního Musea, rukopis, číslo.
A. m. vn. = Archiv ministerstva vnitra v Praze.
R. kn. N. M. = Rukopis knihovny Národního Musea.
R. u. = Rukopis veřejné a universitní knihovny v Praze, zvl. rukopis Nálezové soudu zemského z let 1542—1600, sign. XVII., F 330.
Op. z. arch. čes. = Opis zemského archivu českého.
Nálezy r. u. = Nálezové rozliční soudů zemského a komorního v Čechách z let 1487—1583, rukopis univ. knihovny v Praze, sign. XVII., C 30.
Nálezy m. a. = Nálezové soudu zemského [z let 1542—1568] č. 130 z Archivu města Prahy, srv. Čelakovský, Soupis rukopisů chovaných v Archivu m. Prahy (1907) str. 30.

OBSAH.

	Str.
§ 1. POJEM USMRČENÍ ČLOVĚKA	1—14
Povaha trestního práva českého 1—2, vražda a zabití 2—3, mord a vražda 3—4, úmysl vražedný 4—7, usmrčení náhodné 7—9. Pojem usmrčení v českém právu zemském 9, v Obnoveném zř. z. 9—10. Předmět usmrčení 10. Případy přísněji trestné 10—11, kausální nexus 11—12. Pokus 12—14.	
§ 2. ODPOVĚDNOST	15—24
Vina subjektivní 15, odpovědnost za náhodu 15, za zvířata 15, kolektivní vesnic 15, měšt 16—17, osoby jedné za osobu druhou 17, za rozkaz pánův 17—18, pánova za služebníky 19, otce za syna 19, dědiců za zůstavitele 19, rukojmího 21, spoluúčast 21—23, pomoc 23, komplot 24, návod 24.	
§ 3. VYLOUČENÍ TRESTNOSTI	25—32
Počátek 25—27, soudní souboj 28, únos 28, přistižení zloděje 28, usmrčení komorníka 29, psance 29, při požáru 30, cizoložnice 31, osoba smyslů zbavená 31, pachatel mladistvý 31, vražda dítěte 31.	
§ 4. KREVNÍ MSTA	33—38
Vývoj krevní msty 33—34, omezování její 34, soudní souboj 35, stadium subsidiární krevní msty 36, opověď 36—37, přimlavy příbuzných před soudem 37—38.	
§ 5. ODKLAD	39—52
Statuta Konráda Otty o odkladu 39, Kniha Rožmberská 40, mínění Brandlovo a Jirečkovo 40—41, púhony 14. století 41—42, Řád práva zemského 42—43, Ondřej z Dubé a Všehrd 43, závěry: přihlavní peníze, přihlavní dobytek, přihlavní dluh a peníze hlavní 44. Púhon o hlavu a peníze hlavní 44—45, pohání se o vzniklou škodu 45, na Moravě 45, Gesamtbusse 46. Výše hlavních peněz 46, není zvláštního ustanovení o ní 47—48. Kdo byl poháněn z hlavních peněz 48—49. Hlavní peníze — trest — náhrada škody 49—50. Zemská zřízení 16. stol. o hlavních penězích 50, usmrčení poddaného 51, Obn. zř. z. 52.	
§ 6. SMLOUVA O USMRČENÍ ČLOVĚKA	53—62
Vývoj 53, právo podporuje uzavírání smluv 53, smlouvy pravidlem v 15. a v 16. stol. 54. Smlouva je svobodná 54, uzavírána je i po rozsudku 55, někdy je zakazována 55, smlouvy o hlavu vylučují púhon 56. Uzavírány jsou nejdříve s celým příbuzenstvem 56, kdo uzavírá ji později 57, obsah smlouvy 57—59, vedlejší ustanovení 59—60, pokora 61—62.	

§ 7. TREST SMRTI, TREST VĚZENÍ A JINÉ TRESTY 63—77

Trest smrti výkonem pomsty 63, státní moc vykonává trest smrti 63, určuje případy obligatorní 63—64, trest smrti v 16. století. Vykonání trestu závisí na vůli osoby soukromé 64, rozsudkem hrdelním nabývá osoba soukromá moci nad hrdlem pachatelovým 65—66, uděluje mu milost 66—67, trest smrti v 16. stol. na Moravě 67, způsob výkonu trestu smrti 68. Trest vězení má význam podružný 68, zajišťující účel 68, trest skutečný 69, vystřídává trest smrti 69. Tresty jiné 70, vyhnanství 70, galeje 71, újma na cti 71—72, konfiskace 72—73. Veřejnoprávní trest peněžité 73, nazývá se hlavou 73, způsob vybírání 74, komu pokuta přispadala 74, peněžitá pokuta v 15. a 16. stol. 75—76, peněžitá pokuta náhradou za porušení míru 77.

§ 8. STIHÁNÍ USMRCENÍ ČLOVĚKA 78—88

Usmrcení člověka deliktem soukromožalobným 78, kdo pohání z usmrcení 79, spory mezi příbuznými o to 80—81, pán pro usmrcení poddaného 82, pŕhon osob nepříbuzných 82, nedostatek žalobce 83, pŕhon o hlavu pŕhonem soukromožalobným 84—85. Počátky stihání veřejnoprávního 85, vývoj 85—86, případy stihání z povinnosti úřední 86—87. Zemská zřízení 87, městské právo 87, Obn. zř. z. 88.

RÉSUMÉ 89

SEZNAM PRAMENŮ 91